

ความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกรตำบลสองห้อง
อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์

ว่าที่ร้อยตรีหญิงเกศนาฏ กลิ่นทอง

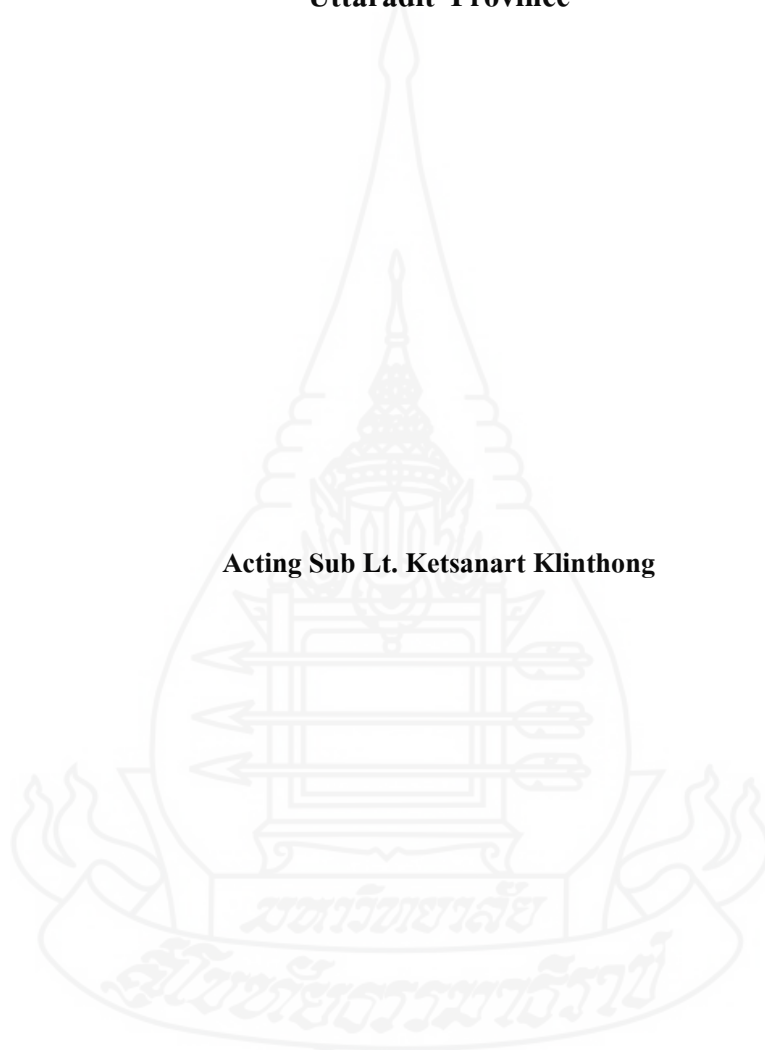

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต
แขนงวิชาส่งเสริมการเกษตร สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

พ.ศ. 2560

**Household Food Security in Song Hong Sub-district, Fak Tha District,
Uttaradit Province**

Acting Sub Lt. Ketsanart Klinthong

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for
the Degree of Master of Agriculture in Agricultural Extension and Development

School of Agriculture and Cooperatives

Sukhothai Thammathirat Open University

2017

หัวข้อวิทยานิพนธ์ ความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอฟากท่า
จังหวัดอุตรดิตถ์

ชื่อและนามสกุล ว่าที่ร้อยตรีหญิงเกศนาฏ กลิ่นทอง

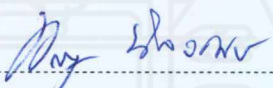
แขนงวิชา ส่งเสริมการเกษตร

สาขาวิชา เกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

อาจารย์ที่ปรึกษา 1. รองศาสตราจารย์บำเพ็ญ เขียวหวาน
2. รองศาสตราจารย์ ดร.สินีนุช กระจุกเมือง แสนเสริม

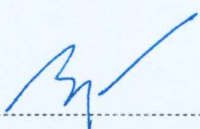
วิทยานิพนธ์นี้ ได้รับความเห็นชอบให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรระดับปริญญาโท เมื่อวันที่ 7 กันยายน 2561

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.พรชูลี นิลวิเศษ)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์บำเพ็ญ เขียวหวาน)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.สินีนุช กระจุกเมือง แสนเสริม)

..... ประธานกรรมการบัณฑิตศึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร.กฤษณา รุ่งโรจน์วิชัย)

กิตติกรรมประกาศ

การทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยได้รับความอนุเคราะห์อย่างสูงยิ่งจากรองศาสตราจารย์ บำเพ็ญ เขียวหวาน รองศาสตราจารย์ ดร.สินี นุช ครูทเมือง แสนเสริม และ รองศาสตราจารย์ ดร.พรชูลี นิลวิเศษ ที่ได้ให้คำแนะนำ ปรีกษา ตรวจสอบแก้ไข ให้ข้อเสนอแนะด้วยดีตลอดมา นับตั้งแต่ เริ่มต้นจนสำเร็จเรียบร้อยสมบูรณ์

ผู้วิจัยได้รับการสนับสนุนข้อมูลการวิจัยครั้งนี้จากผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน ได้แก่ ว่าที่พันตรี นคร โฆษะชุนพันธ์ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการพิเศษ คุณมนัส วีรเศรษฐ์ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการพิเศษ คุณอดุลย์ศักดิ์ ไชยราช นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการพิเศษ คุณประสิทธิ์ สว่างมณีเจริญ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการพิเศษ และ คุณนงนุช มีมานักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ ที่อนุเคราะห์ในการตรวจสอบเอกสารข้อมูล ตลอดจนเกษตรกรทุกท่านในตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุดรธานี ที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มการวิจัยครั้งนี้

นอกจากนี้ผู้วิจัยขอขอบคุณ คุณวิจิต กลิ่นทอง คุณบุษรินทร์ ปิงโกดก คุณปรีชาติ กลิ่นทอง ที่คอยห่วงใย ให้กำลังใจ สนับสนุนความสำเร็จทุกวิถีทางจนสามารถทำให้การวิจัยลุล่วงด้วยดี หวังเป็นอย่างยิ่งว่าวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะเป็นประโยชน์และสามารถใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานต่อไป

เกศนาฏ กลิ่นทอง

กันยายน 2561

ชื่อวิทยานิพนธ์ ความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์

ผู้วิจัย ว่าที่ร้อยตรีหญิงเกศนาฏ กลิ่นทอง รหัสนักศึกษา 2599001076

ปริญญา เกษตรศาสตรมหาบัณฑิต (ส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร)

อาจารย์ที่ปรึกษา (1) รองศาสตราจารย์บำเพ็ญ เขียวหวาน (2) รองศาสตราจารย์ ดร.สินีบุษ คุรุขเมือง แสนเสริม

ปีการศึกษา 2560

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล สังคม และเศรษฐกิจ ของครัวเรือนเกษตรกร (2) ความรู้และแหล่งความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร (3) สถานภาพความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกร (4) ปัญหา และแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกร และ (5) ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกร

ประชากรในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คือ ครัวเรือนเกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนเกษตรกรกับกรมส่งเสริมการเกษตร ปี 2559/60 ทั้งหมด 471 ครัวเรือน ใช้กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้แทนครัวเรือนจำนวน 217 ราย สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การจัดอันดับ การแปลความหมายตามเกณฑ์ที่กำหนด และการวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ โดยวิเคราะห์ความถดถอยเชิงพหุ (Multiple Regression Analysis)

ผลการวิจัย พบว่า (1) ส่วนมากเป็นเพศหญิง มีอายุเฉลี่ย 51.95 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษา สมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4.49 คน จำนวนแรงงานในครัวเรือนเฉลี่ย 2.86 คน พื้นที่ทำการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 8.77 ไร่ รายได้ในภาคการเกษตรเฉลี่ย 60,025.35 บาท/ปี รายได้นอกภาคการเกษตรเฉลี่ย 26,947 บาท/ปี หนี้สินในภาคการเกษตรเฉลี่ย 73,027.65 บาท/ปี หนี้สินนอกภาคการเกษตรเฉลี่ย 23,580.65 บาท/ปี เงินทุนในการทำการเกษตรส่วนใหญ่มาจากการกู้ยืมเกษตรกรส่วนมากไม่ได้ดำรงตำแหน่งใดๆทางสังคม และส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มลูกค้า ชกส. (2) ความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยประเด็นความรู้ที่เกษตรกรทราบว่าเป็นความมั่นคงทางอาหาร คือ การมีอาหารที่หลากหลายบริโภค และการมีความสามารถในการพึ่งพาตนเอง เกษตรกรมีแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารและระดับการได้รับข้อมูลข่าวสารในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง แหล่งความรู้ได้รับจากสื่อสารมวลชนกว่าสื่ออื่นๆ รองลงมาคือ สื่อบุคคล สื่อกลุ่มกิจกรรม สื่อออนไลน์ และ สื่อสิ่งพิมพ์ (3) สถานภาพความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนเกษตรกรในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาแยกรายละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า ด้านความพอเพียง ด้านการใช้ประโยชน์ ด้านการเข้าถึงอาหาร อยู่ในระดับมาก และด้านเสถียรภาพทางอาหาร อยู่ในระดับปานกลาง (4) ปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร เกิดจากปัจจัยทั้งภายในและภายนอกชุมชน แนวทางการจัดการป้องกัน พัฒนา และแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับความไม่มั่นคงทางอาหาร กล่าวโดยสรุป คือการน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต การพึ่งพาตนเอง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การสืบทอดสานต่อประเพณีวัฒนธรรม รวมถึงเรื่องของนโยบายและแผนพัฒนาระดับประเทศในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหาร (5) ระดับความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร ระดับการได้รับความรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ และระดับปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร มีความสัมพันธ์ต่อความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกรอย่างมีนัยสำคัญยิ่งทางสถิติที่ระดับ 0.01

คำสำคัญ ความมั่นคงทางอาหาร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์

Thesis title: Household Food Security in Song Hong Sub-district, Fak Tha District, Uttaradit Province

Researcher: Acting Sub Lt. Ketsanart Klinthong; **ID:** 2599001076;

Degree: Master of Agriculture (Agricultural Extension and Development);

Thesis advisors: (1) Bumpen Keowan, Associate Professor;

(2) Dr.Sineenuch Khrutmuang Sanserm, Associate Professor; **Academic year:** 2017

Abstract

This research aims to study: 1) basic personal conditions (social and economic aspects) of agriculturist households; 2) knowledge and source of knowledge relating to food security; 3) status of food security in agriculturist households; 4) problem of and approach for building food security in agriculturist households; 5) factors that affect food security in agricultural households.

Population for this study were 471 agriculturist households who were registered farmers with the Department of Agricultural Extension, during the year 2016/17. Selective sampling population included 217 household representatives. Statistic tools for analyzing data included the following: frequency, percentage, average, maximum, and minimum values; standard deviation, ranking, interpretation according to set criteria; correlation and multiple regression analysis.

The results reveals that: (1) Majority of the samplings were female with an average age of 51.95 years-old, having completed primary education level, having an average of 4.49 members in their households, of which 2.86 members were labor; areas for agriculture comprised of an average of 8.77 Rai per household; income from agricultural sector was an average of 60,025.35 Baht per year, from the non-agricultural sector it averaged 26,947 Baht per year; agricultural debt averaged 73,027.65 Baht per year, non-agricultural debt averaged 23,580.65 Baht per year. Most of the budget for agricultural activities was from a loan. Majority of agriculturists did not have any position of social status, and most of them were members of the Bank for Agriculture and Agricultural Cooperatives; (2) Agriculturists' knowledge about food security was in the medium level. The aspects they knew about as food security included having a variety of foods to consume, and having the ability to be self-reliant. They had learning resources about food security; and level of information exposure was in the medium level. Most of the media they received information were from mass communication. followed by personal media, group activity media, online media, and printed media; (3) Overall status of food security in agriculturist households was in the high level. When considering separately into each aspect, it was found that sufficiency, utilization, and access to food were in a high level while food security was in a medium level; (4) The problem in food security was caused by factors both in and outside of the community. To sum up, about approach to manage, prevent, develop and solve the problem was to apply Sufficiency Economy philosophy as a guideline for living, being self-reliant, natural resource conservation, carrying on traditions and culture, including policy and national level planning relevant to food security; (5) Level of knowledge about food security, level of receiving knowledge from various sources, and level of problems in food security correlated with food security in the agriculturist households at statistical significance of 0.01.

Keywords: Food security, Song Hong Sub-district, Fak Tha District, Uttaradit Province

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญตาราง	ฅ
สารบัญภาพ	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
กรอบแนวคิดการวิจัย	3
สมมติฐานการวิจัย	3
ขอบเขตการวิจัย	4
นิยามศัพท์เฉพาะ	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	7
แนวคิดเกี่ยวกับความรู้และแหล่งความรู้	7
แนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร	13
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 นโยบาย ยุทธศาสตร์ ที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหาร	22
บริบทตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์	33
ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	41
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	48
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	48
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	49
การเก็บรวบรวมข้อมูล	55
การวิเคราะห์ข้อมูล	57

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	60
ตอนที่ 1 สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคมของครัวเรือนเกษตรกร	60
ตอนที่ 2 ความรู้และแหล่งความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร	68
ตอนที่ 3 สถานภาพความมั่นคงทางอาหาร	75
ตอนที่ 4 ปัญหาและแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหาร	93
ตอนที่ 5 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกร	99
บทที่ 5 สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	103
สรุปการวิจัย	110
อภิปรายผล	110
ข้อเสนอแนะ	115
บรรณานุกรม	118
ภาคผนวก	122
ก แบบสัมภาษณ์	123
ข ค่าความเที่ยงตรงและค่าความเชื่อมั่นแบบสัมภาษณ์	135
ประวัติผู้วิจัย	145

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 2.1	พื้นที่ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ 34
ตารางที่ 3.1	แสดงจำนวนครัวเรือนเกษตรกรและจำนวนกลุ่มตัวอย่างครัวเรือนเกษตรกร 49
ตารางที่ 4.1	สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล ของครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ 61
ตารางที่ 4.2	สภาพเศรษฐกิจของครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ 64
ตารางที่ 4.3	สภาพสังคมของเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ 67
ตารางที่ 4.4	ความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ 68
ตารางที่ 4.5	ระดับความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร 70
ตารางที่ 4.6	แหล่งความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร 71
ตารางที่ 4.7	สรุปแหล่งความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร 75
ตารางที่ 4.8	ระดับความมั่นคงทางอาหาร 76
ตารางที่ 4.9	สรุประดับความมั่นคงทางอาหาร รวมทั้ง 4 ด้าน 79
ตารางที่ 4.10	แหล่งที่มาของอาหาร 80
ตารางที่ 4.11	ปฏิทินอาหารจากการผลิต 83
ตารางที่ 4.12	ปฏิทินอาหารจากธรรมชาติ (แหล่งน้ำ/นา/ริมรั้ว) 85
ตารางที่ 4.13	ปฏิทินอาหารจากธรรมชาติ (ป่า) 87
ตารางที่ 4.14	ปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร 93
ตารางที่ 4.15	สรุปปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร รวมทั้ง 4 ด้าน 96
ตารางที่ 4.16	สรุปผลการศึกษาเปรียบเทียบ ระดับความมั่นคงทางอาหาร และระดับปัญหาความมั่นคงทางอาหาร 97
ตารางที่ 4.17	แนวทางในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร 98
ตารางที่ 4.18	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของตัวแปรที่ใช้ในการวิเคราะห์ 99

สารบัญตาราง (ต่อ)

	หน้า
ตารางที่ 4.19 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้งหมดที่ใช้ในการวิเคราะห์ ถดถอยเชิงพหุแบบปกติแต่ละคู่ โดยแสดงในรูปเมตริกสัมพันธ์.....	100
ตารางที่ 4.20 การวิเคราะห์ความถดถอยเชิงพหุความสัมพันธ์ของตัวแปรกับ ระดับความมั่นคงทางอาหาร(Y).....	101

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	3
ภาพที่ 4.1 สรุประดับความมั่นคงทางอาหาร และระดับปัญหาความมั่นคงทางอาหาร ทั้ง 4 ด้าน.....	97
ภาพที่ 5.1 สรุปข้อเสนอแนะต่อความมั่นคงทางอาหาร ของครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์.....	117

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเป็นผู้ผลิตและส่งออกอาหารที่สำคัญของโลก ในปี 2559 ประเทศไทยเขยิบขึ้นเป็นผู้ส่งออกอาหารอันดับที่ 13 ของโลก และเป็นอันดับที่ 3 ในเอเชีย รองจากจีนและอินเดีย (ฐานเศรษฐกิจ, 2559) อย่างไรก็ตาม การที่ไทยเป็นผู้ผลิตและส่งออกอาหาร แต่ไม่ได้หมายความว่าเรามีความมั่นคงทางอาหารสูง หรือไม่มีความเสี่ยงในการขาดความมั่นคงทางอาหารในอนาคต อาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพที่มีปัญหาความไม่มั่นคงทางรายได้มากที่สุด เกษตรกรจำนวนมาก ต้องประสบกับปัญหารายได้น้อย ไม่เพียงพอแก่การยังชีพ และตกอยู่ในภาวะความยากจน ปัญหาความมั่นคงในอาชีพและรายได้ของเกษตรกร จึงมีผลต่อปัญหาการพัฒนาเศรษฐกิจในระยะยาวของประเทศ ทั้งในด้านความเหลื่อมล้ำของรายได้ระหว่างอาชีพและระหว่างพื้นที่ทำกิน รวมทั้งปัญหาดังกล่าวได้ผลักดันให้เกิดการย้ายถิ่นจากชนบทสู่เมืองเพื่อหาโอกาสสร้างรายได้และความเป็นอยู่ที่ดีกว่า ความมั่นคงทางอาหารได้กลายเป็นปัญหาความมั่นคงรูปแบบใหม่ที่หลายประเทศกำลังเผชิญ และสร้างมาตรการรับมือกับความท้าทายดังกล่าวเพื่อความอยู่รอดของประชากรในประเทศและประชากรโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศกำลังพัฒนาที่ปัญหานี้กำลังทวีความรุนแรงมากขึ้น อันเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศ การเกิดวิกฤตด้านพลังงาน ความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมและการให้ความสำคัญของการผลิตพืชอาหารลดลง เน้นการผลิตพืชพลังงานมากขึ้น จึงทำให้ราคาพืชอาหารสูงขึ้น จนทำให้ประชากรที่ยากจนไม่สามารถเข้าถึงอาหารได้

จังหวัดอุดรธานีตั้งอยู่ทางใต้สุดของภาคเหนือตอนล่าง โดยสภาพภูมิศาสตร์จังหวัดอุดรธานีเป็นจังหวัดที่มีภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาและที่สูงสลับซับซ้อน ซึ่งจะอยู่ทางตอนเหนือและทางตะวันออกของจังหวัด ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยใช้พื้นที่ในการทำการเกษตรประมาณร้อยละ 26.70 ของพื้นที่ทั้งหมด จังหวัดอุดรธานีมีทรัพยากรป่าไม้ที่สมบูรณ์ มี ทรัพยากรแร่ธาตุหลายชนิด แต่ยังไม่ได้นำไปใช้ในทางเศรษฐกิจ (สำนักงานเกษตรจังหวัดอุดรธานี, 2559, น.1) และมีแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญ ได้แก่ แม่น้ำน่านไหลผ่านเขตจังหวัดเป็นระยะความยาวถึง 160 กิโลเมตร ซึ่งเป็นแม่น้ำที่ไหลมาจากจังหวัดน่านเข้ามาทางอำเภอท่าปลา และอำเภอน้ำปาด โดยมีแม่น้ำปาดซึ่งมีต้นน้ำมาจากประเทศลาวและเป็นเขตติดต่อกับจังหวัดอุดรธานีไหลผ่าน อำเภอฟากท่า อำเภอน้ำปาด ไหลลงมาบรรจบกับแม่น้ำน่าน

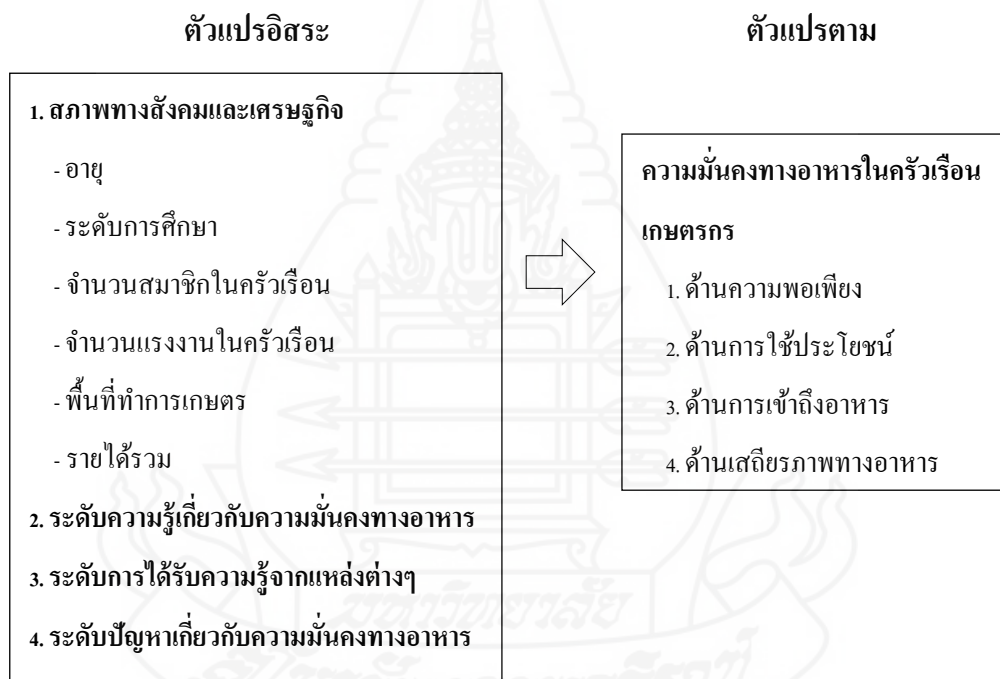
จากนั้นลำน้ำนั้นจะไหลผ่านลงมาทิศตะวันตกเข้าเขตอำเภอท่าปลา อำเภอเมือง อำเภอลับแล และไหลลงผ่านบริเวณที่ราบถึงที่ตั้งจังหวัดอุตรดิตถ์แล้วไหลผ่าน อำเภอตรอน อำเภอพิชัย ไปยังจังหวัด พิษณุโลก นอกจากนี้มีเขื่อนและฝายกักเก็บน้ำเพื่อการชลประทาน คือ เขื่อนสิริกิติ์ เขื่อนดินช่อง เขาขาดหรือเขาดเคิล ฝายสมเด็จฯ และฝายหลวงลับแลซึ่งเป็นฝายแรกของประเทศไทย (กรมประมง , 2560, น.4) อำเภอปากทำ เป็นอำเภอหนึ่งในจำนวน 9 อำเภอ ของจังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นอำเภอที่อยู่ห่างจากตัวเมืองอุตรดิตถ์ 130 กิโลเมตร สภาพพื้นที่ของอำเภอปากทำ ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่า และภูเขา โดยทิศเหนือและทิศตะวันออก เป็นเทือกเขาสลับซับซ้อน และเป็นป่าดงดิบ ส่วนทิศใต้ และทิศตะวันตกเฉียงใต้เป็นที่ราบระหว่างภูเขา (สำนักปกครองอำเภอปากทำ, 2560, น.1) ตำบลสองห้อง อำเภอปากทำ จังหวัดอุตรดิตถ์ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาและพื้นที่ลาดชัน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม รองลงมาจะเป็นอาชีพรับจ้าง ค้าขาย และรับราชการ ตามลำดับ พื้นที่ราบเชิงเขาใช้ในการเพาะปลูกข้าว พื้นที่ดอนใช้ปลูกข้าวโพดและไม้ผล แหล่งน้ำที่สำคัญ ได้แก่ แม่น้ำปาด ไหลผ่านทางทิศเหนือลงทางทิศใต้ของหมู่บ้าน (องค์การบริหารส่วนตำบลสองห้อง, 2560) ปัญหาส่วนใหญ่ของเกษตรกรด้านการประกอบอาชีพ คือ ปัญหาด้านราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำเนื่องจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการค้า ต้นทุนการผลิตสูง ประสบภัยธรรมชาติ ขาดแคลนเงินทุนในการประกอบอาชีพ พื้นที่ทำการเกษตรมีไม่เพียงพอ และถูกผู้รับซื้อผลผลิต (พ่อค้าคนกลาง) เอารัดเอาเปรียบ ไม่มีตลาดรับซื้อผลผลิตในหมู่บ้าน แหล่งรับซื้ออยู่ห่างไกล ขาดแคลนเครื่องมือ ความรู้และเทคโนโลยีการผลิต คุณภาพดินเสื่อม ขาดความอุดมสมบูรณ์ และที่ดินทำกินบางส่วนยังไม่มีเอกสารสิทธิ ส่วนปัญหาด้านการครองชีพ คือ มีรายได้น้อยกว่ารายจ่าย ค่าครองชีพสูง ปัญหาหนี้สิน มีการว่างงานและอพยพแรงงานหลังฤดูทำนา ด้วยสาเหตุดังกล่าว ทำให้ประชากรวัยแรงงานในหมู่บ้านอพยพไปทำงานต่างถิ่น เหลือแต่ประชากรวัยเด็กและผู้สูงอายุอยู่ในพื้นที่ ประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่ำกว่าเกณฑ์ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน จึงมีความเสี่ยงที่จะเผชิญกับปัญหาความไม่มั่นคงทางด้านอาหารและการเข้าถึงอาหาร

ดังนั้น ท่ามกลางสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป และความไม่แน่นอนในวิถีชีวิตของเกษตรกรและความไม่มั่นคงทางอาหารดังกล่าวจึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาถึงปัจจัยเงื่อนไขสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงด้านอาหารของชุมชน ศักยภาพในการจัดการอาหารของชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้ทราบสถานการณ์ด้านต่างๆที่เกี่ยวข้อง และสามารถนำไปสู่การวิเคราะห์หาแนวทางการที่จะสร้างความมั่นคงอาหารของชุมชน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาสภาพพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจ สังคม ของเกษตรกร
- 2.2 เพื่อศึกษาความรู้ และแหล่งความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงด้านอาหาร
- 2.3 เพื่อศึกษาสถานภาพความมั่นคงทางด้านอาหารในครัวเรือนของเกษตรกร
- 2.4 เพื่อศึกษาปัญหา และแนวทางการสร้างความมั่นคงด้านอาหารในครัวเรือนของเกษตรกร
- 2.5 เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกร

3. กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

4. สมมติฐานการวิจัย

ปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ ระดับความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร ระดับการได้รับความรู้จากแหล่งต่างๆ ระดับปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร อย่างน้อย 1 ปัจจัย มีอิทธิพลต่อความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนของเกษตรกร

5. ขอบเขตการวิจัย

5.1 **ขอบเขตเชิงเนื้อหา** ทำการศึกษาบริบทของตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ ด้านกายภาพ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปัญหาและทิศทางของชุมชน สภาพสังคม เศรษฐกิจ สถานภาพความมั่นคงด้านอาหาร แนวทางการสร้างความมั่นคงด้านอาหาร ปัญหาและข้อเสนอแนะ และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงทางอาหาร

5.2 **ขอบเขตเชิงพื้นที่** ศึกษากรณีตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ จำนวน 5 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านสองห้อง บ้านเด่น บ้านนาแซง บ้านจำบอน บ้านนาไร่เดียว

5.3 **ขอบเขตเชิงเวลา** ทำการศึกษาในช่วงเดือนมกราคมถึงเดือนมิถุนายน 2561

6. นิยามศัพท์เฉพาะ

6.1 **ความมั่นคงด้านอาหาร (Food Security)** หมายถึง การมีความสามารถเข้าถึงอาหารทั้งในทางกายภาพและเศรษฐกิจอย่างเพียงพอ ปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการ ที่ตรงกับรสนิยมของตนเอง เพื่อการมีชีวิตที่ดีและสุขภาพที่แข็งแรง แบ่งออกได้เป็น 4 มิติ ได้แก่ มิติความปลอดภัย มิติการเข้าถึง มิติการใช้ประโยชน์ มิติเสถียรภาพ

6.2 **ความปลอดภัย (Availability)** หมายถึง การที่สมาชิกในครัวเรือนมีอาหารที่ปลอดภัยและเพียงพอสำหรับบริโภคในครัวเรือนอาหาร มีการปลูกพืชผักสวนครัว ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายและมีอาหารสำหรับบริโภคที่ปลอดภัยจากสารเคมี มีอาหารเพียงพอรับประทานจนอิ่มทุกมื้อ และได้รับประทานอาหารครบทั้ง 3 มื้อ

6.3 **การใช้ประโยชน์ (Utilization)** หมายถึง การที่สมาชิกในครัวเรือนรับประทานอาหารครบทั้ง 5 หมู่ ได้รับสารอาหารที่เหมาะสมกับการเจริญเติบโต เช่น เด็กควรดื่มนม มีการเลือกซื้ออาหารที่มีโภชนาการดี มีความปลอดภัย มีคุณค่าเหมาะสมกับร่างกาย เลือกซื้ออาหารหลากหลายประเภท เช่น เนื้อสัตว์ ไข่ ผัก ผลไม้

6.4 **การเข้าถึง (Access)** หมายถึง การมีอาหารที่ผลิตเองตลอดทั้งปี มีแหล่งซื้ออาหารหรือตลาดที่หลากหลาย มีแหล่งอาหารธรรมชาติที่สมบูรณ์ มีความหลากหลายทางชีวภาพ มีแหล่งอาหารจากประเพณี วัฒนธรรม การแบ่งปัน รวมถึงสิทธิ ตามประเพณี เช่น การเข้าถึงทรัพยากรส่วนรวมของชุมชน

6.5 เสถียรภาพทางอาหาร (Stability) หมายถึง เมื่อเกิดภัยพิบัติ น้ำท่วม ฝนแล้ง ยังคงมีอาหารบริโภคอย่างเพียงพอ มีแผนการผลิตอาหาร ผลิตพืชและสัตว์ ที่ครัวเรือนบริโภค มีการนำอาหารมาแปรรูป หรือถนอมอาหาร เป็นอาหารสำรองในครัวเรือน และมีรายได้ไม่ต่ำกว่าเส้นความยากจนด้านอาหารที่กำหนดไว้โดยสำนักงานเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ คือ 1,433 บาท/คน/เดือน

6.6 แหล่งอาหาร หมายถึง บริเวณ/สถานที่ ที่เกษตรกรได้มาซึ่งพืชผัก หรือสัตว์ เพื่อนำมาเป็นอาหารได้ โดยจะแบ่งเป็น 3 แหล่งคือ 1) แหล่งอาหารที่ผลิตเอง ได้แก่ พื้นที่บริเวณรอบบ้าน พื้นที่ไร่-นา พื้นที่สวน 2) แหล่งอาหารธรรมชาติแบ่งได้ 2 ชนิด ได้แก่ อาหารจากแหล่งน้ำธรรมชาติ หัวไร่ปลายนา ริมรั้ว และอาหารจากป่า 3) แหล่งอาหารซื้อขายได้แก่ แหล่งซื้อขายภายในชุมชนและแหล่งซื้อขายภายนอกชุมชน

6.7 ความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง การมีอาหารบริโภคอย่างเพียงพอทุกวัน ไม่ต้องเสี่ยงกับการไม่สามารถเข้าถึงอาหารอันเป็นผลมาจากวิกฤตที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหัน เช่น ภัยพิบัติ วิกฤตทางเศรษฐกิจหรือสภาพภูมิอากาศ หรือเหตุการณ์ที่เป็นไปตามวงจร เช่น ภาวะความไม่มั่นคงทางอาหารตามฤดูกาล การมีสิทธิและการเข้าถึงทรัพยากร การมีรายได้เพื่อให้สามารถเข้าถึงอาหารในระบบตลาด การได้มาซึ่งอาหารซึ่งเป็นไปตามแบบแผนปกติของสังคมและวัฒนธรรม การมีอาหารที่หลากหลายบริโภค มีความสามารถในการพึ่งตนเอง การได้กินอาหารที่ชอบ กินอาหารครบ 5 หมู่ มีคุณค่าทางโภชนาการ และมีประโยชน์ต่อร่างกาย โดยไม่ต้องคำนึงหรือกังวลเกี่ยวกับราคาของอาหาร การมีอาหารสะสมเมื่อยามขาดแคลน สมาชิกครัวเรือนมีอาหารบริโภคอย่างเพียงพอ ไม่ตกอยู่ในภาวะอดอยากหิวโหย และ การมีรายได้ไม่ต่ำกว่าเส้นความยากจนด้านอาหารที่กำหนดไว้โดยสำนักงานเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ คือ 1,433 บาท/คน/เดือน

6.8 แหล่งความรู้ หมายถึง แหล่งของการได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อกิจกรรม สื่อสารมวลชน สื่อสิ่งพิมพ์ และ สื่อออนไลน์

6.9 ปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง มีอาหารไม่เพียงพอสำหรับบริโภคในครัวเรือน มีการจำกัดมีอาหาร จำกัดปริมาณอาหาร ลดจำนวนมีอาหาร การขาดความสามารถในการพึ่งพาตนเองไม่ได้เพาะปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์ที่ครัวเรือนบริโภค ปลูกพืชเชิงเดี่ยวไม่ปลูกพืชหลากหลาย สมาชิกในครัวเรือนได้รับประทานอาหารไม่ครบ 5 หมู่ ขาดความหลากหลายของชนิดอาหาร อาหารที่บริโภคมีคุณค่าทางโภชนาการไม่เพียงพอต่อความต้องการของร่างกาย ไม่ได้ผลิตอาหารเอง ได้อาหารมาจากการซื้อขาย การมีตลาดซื้อขายอาหารที่จำกัด แหล่งอาหารตามธรรมชาติขาดความอุดมสมบูรณ์ ขาดการสานต่อประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิม ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนในการซื้ออาหาร การประสบปัญหาภัยพิบัติบ่อยครั้ง ขาดการวางแผนการผลิต ขาดความรู้

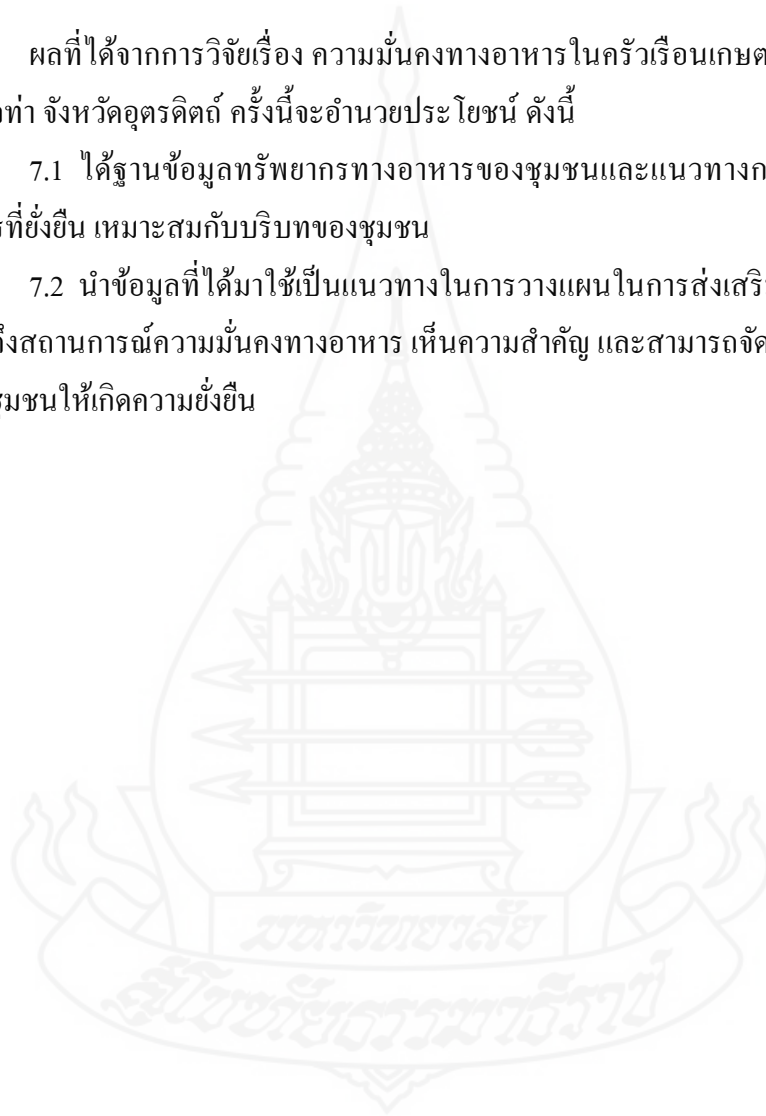
ด้านการแปรรูป การถนอมอาหาร การมีรายได้น้อยไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายในครัวเรือน และการขาดการส่งเสริมสนับสนุนการจัดการแหล่งอาหาร

7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลที่ได้จากการวิจัยเรื่อง ความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ ครั้งนี้จะอำนวยประโยชน์ ดังนี้

7.1 ได้ฐานข้อมูลทรัพยากรทางอาหารของชุมชนและแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารที่ยั่งยืน เหมาะสมกับบริบทของชุมชน

7.2 นำข้อมูลที่ได้มาใช้เป็นแนวทางในการวางแผนในการส่งเสริมให้คนในชุมชนได้ตระหนักถึงสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหาร เห็นความสำคัญ และสามารถจัดการกับแหล่งอาหารที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดความยั่งยืน

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง ความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ ผู้วิจัยได้ศึกษาวรรณกรรมและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งออกเป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับความรู้ และแหล่งความรู้
2. แนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร
3. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 และนโยบาย ยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหาร
4. บริบทตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์
5. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับความรู้ และแหล่งความรู้

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับความรู้ ประกอบด้วย ความหมายของความรู้ ประเภทของความรู้ และระดับของความรู้ โดยมีนักวิชาการกล่าวไว้ ดังนี้

1.1.1 ความหมายของความรู้

ฮอสเปอร์ (อ้างถึงในมาโนช เวชพันธ์, 2532, น. 15-16) กล่าวว่า นับเป็นขั้นแรกของพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการจดจำ ซึ่งอาจจะโดยการนึกได้ มองเห็น ได้ยิน หรือ ได้ฟัง ความรู้นี้ เป็นหนึ่งในขั้นตอนของการเรียนรู้ โดยประกอบไปด้วยคำจำกัดความหรือความหมาย ข้อเท็จจริง ทฤษฎี กฎ โครงสร้าง วิธีการแก้ไขปัญหา และมาตรฐานเป็นต้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ความรู้เป็นเรื่องของการจำอะไรได้ ระลึกได้ โดยไม่จำเป็นต้องใช้ความคิดที่ซับซ้อน หรือใช้ความสามารถของสมองมากนัก ด้วยเหตุนี้ การจำได้จึงถือว่าเป็น กระบวนการที่สำคัญในทางจิตวิทยา และเป็นขั้นตอนที่นำไปสู่พฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความเข้าใจ การนำความรู้ไปใช้ในการวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การประเมินผล ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ได้ใช้ความคิดและความสามารถทางสมองมากขึ้นเป็นลำดับ ส่วนความเข้าใจ (Comprehension) นั้น ฮอสเปอร์ จึงให้เห็นว่าเป็นขั้นตอนต่อมาจากความรู้ โดยเป็นขั้นตอนที่จะต้องใช้อำนาจของสมองและทักษะในขั้นที่สูงขึ้น

จนถึงระดับของการสื่อความหมาย ซึ่งอาจเป็นไปได้โดยการใช้ปากเปล่า ข้อเขียน ภาษา หรือการใช้สัญลักษณ์ โดยมักเกิดขึ้นหลังจากที่บุคคลได้รับข่าวสารต่าง ๆ แล้ว อาจจะโดยการฟัง การเห็น การได้ยิน หรือเขียน แล้วแสดงออกมาในรูปของการใช้ทักษะหรือการแปลความหมายต่าง ๆ เช่น การบรรยายข่าวสารที่ได้ยินมาโดยคำพูดของตนเอง หรือการแปลความหมายจากภาษาหนึ่งไปเป็นอีกภาษาหนึ่ง โดยคงความหมายเดิมเอาไว้ หรืออาจเป็นการแสดงความคิดเห็นหรือให้ข้อสรุปหรือการคาดคะเนก็ได้

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (อ้างถึงในอักษร สวัสดิ์, 2542, น. 26) ได้ให้คำอธิบายว่า ความรู้ เป็นพฤติกรรมขั้นต้นที่ผู้เรียนรู้เพียงแต่เกิดความจำได้ โดยอาจจะเป็นการนึกได้หรือโดยการมองเห็น ได้ยิน จำได้ ความรู้ในขั้นนี้ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับคำจำกัดความ ความหมาย ข้อเท็จจริง กฎเกณฑ์ โครงสร้างและวิธีแก้ไขปัญหา ส่วนความเข้าใจอาจแสดงออกมาในรูปของทักษะด้าน “การแปล” ซึ่งหมายถึง ความสามารถในการเขียนบรรยายเกี่ยวกับข่าวสารนั้น ๆ โดยใช้คำพูดของตนเอง และ “การให้ความหมาย” ที่แสดงออกมาในรูปของความคิดเห็นและข้อสรุป รวมถึงความสามารถในการ “คาดคะเน” หรือการคาดหมายว่าจะเกิดอะไรขึ้น

Hideo Yamazaki (อ้างถึงในสำนักงาน ก.พ.ร. และสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, 2548, น. 8) ให้ความหมายของความรู้ เป็น สารสนเทศที่ผ่านกระบวนการคิดเปรียบเทียบกับเชื่อมโยงกับความรู้อื่น จนเกิดเป็นความเข้าใจและนำไปใช้ประโยชน์ในการสรุปและตัดสินใจในสถานการณ์ต่างๆ โดยไม่จำกัดช่วงเวลา

จากความหมายดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า ความรู้ หมายถึงความสามารถในการรับรู้ทางสติปัญญา เป็นพฤติกรรมที่ผู้เรียนรู้เกิดความจำได้ โดยอาจจะเป็นการนึกได้หรือโดยการมองเห็น ได้ยิน แสดงผ่านภาษา เครื่องหมาย และสื่อต่าง ๆ เป็นขั้นตอนที่นำไปสู่พฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความเข้าใจ การนำความรู้ไปปรับใช้ได้

1.1.2 ประเภทของความรู้

ประเภทของความรู้สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ

1) *ความรู้แบบฝังลึก (Tacit Knowledge)* เป็นความรู้ที่ไม่สามารถอธิบายโดยใช้คำพูดได้ มีรากฐานมาจากการกระทำและประสบการณ์ มีลักษณะเป็นความเชื่อ ทักษะ และเป็นอัตวิสัย (Subjective) ต้องการการฝึกฝนเพื่อให้เกิดความชำนาญ มีลักษณะเป็นเรื่องส่วนบุคคล มีบริบทเฉพาะ (Context-specific) ทำให้เป็นทางการและสื่อสารยาก เช่น วิจารณ์ญาณ ความลับทางการค้า วัฒนธรรมองค์กร ทักษะ ความเชี่ยวชาญในเรื่องต่างๆ การเรียนรู้ขององค์กร ความสามารถในการชิมรสไวน์ หรือกระทั่งทักษะในการสังเกตเปลวควันจากปล่องโรงงานว่ามีปัญหาในกระบวนการผลิตหรือไม่

2) **ความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge)** เป็นความรู้ที่รวบรวมได้ง่าย จัดระบบและถ่ายโอนโดยใช้วิธีการดิจิทัล มีลักษณะเป็นวัตถุวิสัย (Objective) เป็นทฤษฎี สามารถแปลงเป็นรหัสในการถ่ายทอดโดยวิธีการที่เป็นทางการ ไม่จำเป็นต้องอาศัยการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น เพื่อถ่ายทอดความรู้ เช่น นโยบายขององค์กร กระบวนการทำงาน ซอฟต์แวร์ เอกสาร และกลยุทธ์ เป้าหมายและความสามารถขององค์กร

จากการจำแนกประเภทของความรู้ดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า ความรู้แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ (1) ความรู้แบบฝังลึก มีรากฐานมาจากการกระทำและประสบการณ์ มีลักษณะเป็นความเชื่อ ทักษะ และเป็นอัตวิสัย ต้องการการฝึกฝนเพื่อให้เกิดความชำนาญ มีลักษณะเป็นเรื่องส่วนบุคคล มีบริบทเฉพาะ (2) ความรู้ชัดแจ้ง เป็นความรู้ที่รวบรวมได้ง่าย มีลักษณะเป็นวัตถุวิสัย เป็นทฤษฎี สามารถถ่ายทอดโดยวิธีการที่เป็นทางการ ไม่จำเป็นต้องอาศัยการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น เพื่อถ่ายทอดความรู้

1.1.3 ระดับของความรู้

ระดับของความรู้ สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ระดับ คือ

1) **ความรู้เชิงทฤษฎี (Know-What)** เป็นความรู้เชิงข้อเท็จจริง รู้อะไร เป็นอะไร จะพบในผู้ที่สำเร็จการศึกษามาใหม่ๆ ที่มีความรู้โดยเฉพาะความรู้ที่จำมาได้จากความรู้ชัดแจ้ง ซึ่งได้จากการได้เรียนมาก แต่เวลาทำงาน ก็จะไม่มั่นใจ มักจะปรึกษารุ่นพี่ก่อน

2) **ความรู้เชิงทฤษฎีและเชิงบริบท (Know-How)** เป็นความรู้เชื่อมโยงกับโลกของความเป็นจริง ภายใต้อสภาพความเป็นจริงที่ซับซ้อนสามารถนำเอาความรู้ชัดแจ้งที่ได้มาประยุกต์ใช้ตามบริบทของตนเองได้ มักพบในคนที่ทำงานไปหลายๆปี จนเกิดความรู้ฝังลึกที่เป็นทักษะหรือประสบการณ์มากขึ้น

3) **ความรู้ในระดับที่อธิบายเหตุผล (Know-Why)** เป็นความรู้เชิงเหตุผลระหว่างเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่างๆ ผลของประสบการณ์แก้ปัญหาที่ซับซ้อน และนำประสบการณ์มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่น เป็นผู้ที่ทำงานมาระยะหนึ่งแล้วเกิดความรู้ฝังลึก สามารถถอดความรู้ฝังลึกของตนเองมาแลกเปลี่ยนกับผู้อื่นหรือถ่ายทอดให้ผู้อื่น ได้พร้อมทั้งรับเอาความรู้จากผู้อื่นไปปรับใช้ในบริบทของตนเองได้

4) **ความรู้ในระดับคุณค่า ความเชื่อ (Care-Why)** เป็นความรู้ในลักษณะของความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ที่ขับเคลื่อนมาจากภายในตนเอง จะเป็นผู้ที่สามารถสกัด ประมวล วิเคราะห์ความรู้ที่ตนเองมีอยู่ กับความรู้ที่ตนเองได้รับมาสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่ขึ้นมาได้ เช่น สร้างตัวแบบหรือทฤษฎีใหม่หรือนวัตกรรม ขึ้นมาใช้ในการทำงานได้

จากการจำแนกระดับของความรู้ดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า ระดับของความรู้แบ่งออกได้เป็น 4 ระดับ คือ (1) ความรู้เชิงทฤษฎี เป็นความรู้เชิงข้อเท็จจริง (2) ความรู้ความรู้อิงทฤษฎีและเชิงบริบท เป็นความรู้เชื่อมโยงกับโลกของความเป็นจริง (3) ความรู้ในระดับที่อธิบายเหตุผลเป็นความรู้เชิงเหตุผลระหว่างเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่างๆ (4) ความรู้ในระดับคุณค่า ความเชื่อ เป็นความรู้ในลักษณะของความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่ขับเคลื่อนมาจากภายในตนเอง

1.2 แนวคิดเกี่ยวกับแหล่งความรู้ ประกอบด้วย ความหมายของแหล่งความรู้ และประเภทของแหล่งความรู้ โดยมีนักวิชาการกล่าวไว้ ดังนี้

1.2.1 ความหมายของแหล่งความรู้

กรมสามัญศึกษา (2544, น. 6) ได้ให้ความหมายว่า แหล่งเรียนรู้ หมายถึง แหล่งข่าวสารข้อมูล สารสนเทศ แหล่งความรู้ทางวิชาการ และประสบการณ์ที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียน ใฝ่เรียน ใฝ่รู้ แสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเอง ตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวางและต่อเนื่องจากแหล่งต่างๆ เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้แหล่งเรียนรู้ตามมาตรา 25 ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้อื่นจากความหมายดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า แหล่งความรู้ หรือแหล่งเรียนรู้ คือ แหล่งข่าวสารข้อมูล สารสนเทศ และประสบการณ์ที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียน ใฝ่เรียน ใฝ่รู้ แสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัยเพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้

1.2.2 ประเภทของแหล่งความรู้

ประเภทของแหล่งเรียนรู้ จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารพบว่า ได้มีผู้แบ่งกลุ่มหรือประเภทแหล่งการเรียนรู้ไว้หลายลักษณะ ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2546, น.8-9) ได้จำแนกประเภทของแหล่งการเรียนรู้ไว้ 2 แบบ คือ

1) จัดตามลักษณะของแหล่งการเรียนรู้

(1) แหล่งการเรียนรู้ตามธรรมชาติ เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่ผู้เรียนจะหาความรู้ได้จากสิ่งที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ เช่น แม่น้ำ ภูเขา ป่าไม้ ลำธาร กรวด หิน ทราย ชายทะเล เป็นต้น

(2) แหล่งการเรียนรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อสืบทอดศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนเทคโนโลยีทางการศึกษาที่อำนวยความสะดวกแก่มนุษย์ เช่น โบราณสถาน พิพิธภัณฑ์ ห้องสมุดประชาชน สถาบันการศึกษา สวนสาธารณะ ตลาด บ้านเรือน ที่อยู่อาศัย สถานประกอบการ เป็นต้น

(3) บุคคล เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่ถ่ายทอดความรู้ความสามารถ คุณธรรม จริยธรรม การสืบสานวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งด้านประกอบอาชีพ ตลอดจนนักคิด นักประดิษฐ์ และผู้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

2) จัดตามแหล่งที่ตั้งของแหล่งการเรียนรู้

(1) แหล่งการเรียนรู้ในโรงเรียน เดิมมีแหล่งการเรียนรู้หลัก คือ ครู อาจารย์ ต่อมามีการพัฒนาเป็นห้องปฏิบัติการต่างๆ เช่น ห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์ ห้องปฏิบัติการทางภาษา ห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ ห้องโสตทัศนศึกษา ห้องจริยธรรม ห้องศิลปะ ตลอดจนอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน เช่น ห้องอาหาร สนาม ห้องน้ำ สวน ดอกไม้ สวนสมุนไพร แหล่งน้ำในโรงเรียน เป็นต้น

(2) แหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่น ครอบคลุมทั้งด้านสถานที่และบุคคล ซึ่งอาจอยู่ในท้องถิ่นใกล้เคียงโรงเรียน ท้องถิ่นที่โรงเรียนพาผู้เรียนไปเรียนรู้ เช่น แม่น้ำ ภูเขา ชายทะเล สวนสาธารณะ สวนสัตว์ หุ่นจำลอง สวนผัก สวนผลไม้ วัด ตลาด ร้านอาหาร ห้องสมุดประชาชน สถานีตำรวจ สถานีอนามัย ศูนย์พืชน้ำ การละเล่นพื้นเมือง แหล่งทอผ้า เทคโนโลยีชาวบ้าน เทคโนโลยีในชีวิตประจำวัน แหล่งข้อมูลข่าวสารต่างๆ

สุวิทย์ มูลคำ (2545, น. 19) ได้จำแนกแหล่งการเรียนรู้ไว้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ ได้แก่

1) แหล่งการเรียนรู้ที่เป็นบุคคล หรือปราชญ์ชาวบ้าน ประกอบด้วยบุคคลทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา ซึ่งมีความเชี่ยวชาญหลากหลายสาขาวิชาชีพ บางท่านอาจเป็นผู้มีทักษะ ความชำนาญ ในแต่ละสาขาวิชาชีพ บางท่านเป็นปราชญ์ชาวบ้าน บางท่านเป็นอดีตข้าราชการที่มีความรู้ ความสามารถเฉพาะด้าน บางท่านเป็นผู้นำทางศาสนาในท้องถิ่น และบุคลากรในสถานศึกษาเอง ก็มีทั้งความชำนาญ ความรู้หรืออาชีพเสริมรายได้ที่ทำอยู่เป็นประจำ ไม่ว่าจะเป็นผู้บริหาร ครู นักการภารโรง ตลอดจนผู้เรียน รุ่นพี่หรือผู้เรียนชั้นที่โตกว่า ซึ่งสามารถนำมาเชื่อมโยงบูรณาการในการศึกษาได้

2) แหล่งการเรียนรู้ประเภทสถานที่ เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่แล้วทั้งในสถานศึกษาและท้องถิ่น เป็นสถานที่สำหรับค้นคว้าศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม ซึ่งอาจเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่ตามธรรมชาติแล้ว หรือเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้น

กระทรวงศึกษาธิการ (2545, น. 43) ได้แบ่งประเภทของแหล่งการเรียนรู้ไว้ 2 ประเภทคือ

1) แหล่งการเรียนรู้ในโรงเรียน ได้แก่ ห้องสมุดโรงเรียน ห้องสมุดหมวดวิชา ห้องสมุดเคลื่อนที่ มุมหนังสือในห้องเรียน ห้องพิพิธภัณฑ์ ห้องมัลติมีเดีย ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องอินเทอร์เน็ต ศูนย์วิชาการ ศูนย์โสตทัศนศึกษา ศูนย์สื่อการเรียนการสอน ศูนย์พัฒนากิจกรรมการเรียนการสอน สวนพฤกษศาสตร์ สวนวรรณคดี สวนสมุนไพร สวนสุขภาพ สวนหนังสือ สวนธรรมชาติ เป็นต้น

2) แหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่น เช่น ห้องสมุดประชาชน ห้องพิพิธภัณฑ์ วิทยาศาสตร์ ศูนย์กีฬา วัด ครอบครัว ห้องถิ่น สถานประกอบการ องค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

ศุมน อมรวิวัฒน์ (2544, น. 25) จำแนกประเภทแหล่งการเรียนรู้ไว้ 4 ประเภท คือ

1) แหล่งการเรียนรู้ประเภทบุคคล ได้แก่ บุคคลทั่วไป ที่อยู่ในท้องถิ่นซึ่งสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับผู้เรียนได้ เช่น ชวนา ชาวสวน ชาวไร่ ช่างฝีมือ พ่อค้า นักธุรกิจ พนักงานบริษัท ข้าราชการ ภูมิสงฆ์ ศิลปิน นักกีฬา เป็นต้น

2) แหล่งการเรียนรู้ประเภทสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ สถานที่สำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณสถาน สถาบันทางศาสนา พิพิธภัณฑ์ สถานที่ราชการ ห้องสมุดตลาด ร้านค้า ห้างร้าน บริษัท ธนาคาร โรงมหรสพ โรงงานอุตสาหกรรม ถนน สะพาน เขื่อน ฝ่ายท่อน้ำ สวนสาธารณะ สนามกีฬา สนามบิน เป็นต้น

3) แหล่งการเรียนรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ภูเขา ป่าไม้ พืช ดิน หินแร่ ทะเล เกาะ แม่น้ำ ห้วย หนอง คลอง บึง น้ำตก ทุ่งนา สัตว์ป่า สัตว์น้ำ เป็นต้น

4) แหล่งการเรียนรู้ประเภทกิจกรรมทางสังคม ประเพณี และความเชื่อ ได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณีพื้นบ้าน การละเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน วรรณกรรมท้องถิ่น ศิลปะพื้นบ้าน ดนตรีพื้นบ้าน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ เป็นต้น

จากการจำแนกประเภทของแหล่งการเรียนรู้ดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าแหล่งเรียนรู้แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ (1) แหล่งการเรียนรู้ที่เป็นบุคคล เช่น ครู ปราชญ์ ผู้รู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น นักการศึกษา นักวิจัย ผู้ประกอบการต่างๆ (2) แหล่งการเรียนรู้ที่เป็นสถานที่ เช่น โรงเรียน ห้องสมุด สถานประกอบการต่างๆ ศาสนสถาน แหล่งเกษตรกรรม สถานที่ทางธรรมชาติต่างๆ (3) แหล่งการเรียนรู้ที่เป็นสื่อสารสนเทศ และสื่อเทคโนโลยีต่างๆ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ สื่อทางคอมพิวเตอร์ ผลงานประดิษฐ์คิดค้น นวัตกรรมต่างๆ

2. แนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร

แนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร ประกอบด้วย ความหมายของความมั่นคงทางอาหาร มิติของความมั่นคงทางอาหาร และตัวชี้วัดการพึ่งตนเองด้านอาหาร โดยมีนักวิชาการกล่าวไว้ ดังนี้

2.1 ความหมายความมั่นคงด้านอาหาร

วีรลพัชร ประเสริฐศักดิ์ (2555, น. 5) กล่าวว่า ความมั่นคงทางอาหาร ได้กลายเป็นปัญหา ความมั่นคงรูปแบบใหม่ที่หลายประเทศทั่วโลก กำลังเผชิญและสร้างมาตรการรับมือกับความท้าทายดังกล่าวเพื่อความอยู่รอดของประชากรในประเทศ และประชากรโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศกำลังพัฒนาที่ปัญหานี้กำลังทวีความรุนแรงมากขึ้น อันเป็นผลมาจากสภาวะแวดล้อมระหว่างประเทศที่ เกิดวิกฤติด้านพลังงาน สภาพแวดล้อม และ ความสำคัญของการผลิตพืชอาหารลดลง ทำให้ราคา พืชอาหาร สูงขึ้น จนทำให้ประชากรที่ยากจน ไม่ สามารถเข้าถึงอาหารได้ นอกจากความหมายของความมั่นคงทางอาหาร ที่ต้องการให้คนทุกคน ทุกเวลา มีความ สามารถเข้าถึงอาหารทั้งในทางกายภาพและเศรษฐกิจอย่างเพียงพอ ปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการ ที่ตรงกับรสนิยมของตนเอง เพื่อการมีชีวิตที่ดีและสุขภาพที่แข็งแรง แล้ว

องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO, 2006) ให้นิยามคำว่า "ความมั่นคงทางอาหาร" หมายถึง การที่ประชาชนมี "ปริมาณ" อาหารเพื่อการบริโภคที่เพียงพอ มีความ "หลากหลาย" ของประเภท อาหารที่ได้รับ (Food availability) และอาหารนั้น "มีคุณภาพ" หมายถึง มีคุณค่าทางโภชนาการและความ สะอาดปลอดภัย (Food Utilization) รวมทั้งประชาชนสามารถ "เข้าถึง" อาหาร อันเกิดจากระบบการ กระจายอย่างทั่วถึง (Food access) อย่างมีความเป็น "เสถียรภาพ" (Food Stability) ทั้งนี้การที่จะเกิด ความมั่นคงทางอาหารได้นั้น จะต้องมียุทธศาสตร์ที่เป็นจุดเริ่มของระบบอาหารและการผลิตอาหารร่วมกับ ผู้ผลิตหรือเกษตรกรที่เป็นเจ้าของปัจจัยเหล่านั้นด้วย แต่ปัจจัยที่จะก่อให้เกิดความมั่นคงทางอาหารกลับอยู่ใน ภาวะที่วิกฤติจากการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตเชิงเศรษฐกิจ จากการเกษตรพอเพียงไปสู่การเกษตร หรือผลิตเพื่อค้าที่พึ่งพิงปัจจัยการผลิตจากภายนอกมากกว่าในอดีต ไม่ว่าจะเป็นเทคโนโลยีและเมล็ดพันธุ์ ซึ่งการ พึ่งพาเหล่านี้ทำให้เกิดภาวะการถูกจำกัดสิทธิในการกำหนดวิธีการผลิตและวิถีชีวิตของตน ซึ่งกลายเป็นความ ไม่มั่นคงทางอาหารและวิถีชีวิตในที่สุด

จอมขวัญ ชุมชาติ (2558, น. 20) ได้ให้ความหมายของความมั่นคงทางอาหาร คือ การมีปริมาณอาหารที่มีคุณภาพเหมาะสมอย่างเพียงพอกับความต้องการบริโภคภายในครัวเรือน และชุมชน โดยจะต้องมีสิทธิและสามารถถึงทรัพยากรที่มีอยู่ได้อย่างต่อเนื่องตลอดเวลา และสามารถ

ใช้ความรู้ ทักษะ ภูมิปัญญา ที่มีอยู่ในชุมชนมาจัดการกับทรัพยากรเหล่านั้นอย่างสอดคล้อง เหมาะสมกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมชุมชน และระบบนิเวศ อันจะทำให้ครอบครัวและชุมชนสามารถมีอาหารเพื่อบริโภคตามหลักโภชนาการได้

จากความหมายดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า ความมั่นคงด้านอาหาร หมายถึง การมีปริมาณอาหารเพียงพอสำหรับการบริโภค มีความปลอดภัย และมีคุณค่าตามโภชนาการ เหมาะสมกับความต้องการ สามารถพึ่งตนเองได้ โดยจะต้องมีสิทธิและสามารถเข้าถึงทรัพยากร และแหล่งอาหารตามธรรมชาติได้ง่าย สามารถใช้ความรู้ ความสามารถ ทักษะ และภูมิปัญญา ที่มีอยู่ในชุมชนมาจัดการกับทรัพยากรเหล่านั้นให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต เพื่อให้เกิดความยั่งยืน

2.2 มิติของความมั่นคงทางอาหาร

องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ได้แบ่งความหมายด้านความมั่นคงออกเป็น 4 มิติ คือ

1) ความพอเพียง (*Availability*) ของปริมาณอาหาร ที่อาจได้มาจากการผลิตภายในประเทศหรือการนำเข้า รวมถึงความช่วยเหลือด้านอาหาร

2) การใช้ประโยชน์ (*Utilization*) ด้านอาหารผ่านอาหารที่เพียงพอ น้ำสะอาดและการรักษาสุขภาพและสุขอนามัยเพื่อที่จะเข้าถึงภาวะความเป็นอยู่ที่ดีทางโภชนาการ ซึ่งความต้องการทางกายภาพทั้งหมดได้รับการตอบสนอง โดยนัยยะนี้ความมั่นคงทางอาหาร จึงสัมพันธ์กับปัจจัยนำเข้าที่ไม่ใช่อาหารด้วย

3) การเข้าถึง (*Access*) ทรัพยากรที่พอเพียงของบุคคลเพื่อได้มาซึ่งอาหารที่เหมาะสมและมีโภชนาการ ทรัพยากรดังกล่าวหมายถึง ความสามารถของบุคคลที่จะกำหนดควบคุมกลุ่มสินค้าหนึ่งๆ ได้ภายใต้บริบททางกฎหมาย การเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของชุมชนที่บุคคลอาศัยอยู่ (รวมถึงสิทธิตามประเพณีเช่น การเข้าถึงทรัพยากรส่วนรวมของชุมชน)

4) เสถียรภาพ (*Stability*) ทางอาหาร ที่ประชาชน ครัวเรือนและบุคคลจะต้องเข้าถึงอาหารที่เพียงพอตลอดเวลา ไม่ต้องเสี่ยงกับการไม่ สามารถเข้าถึงอาหารอันเป็นผลมาจากวิกฤตที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหัน เช่น วิกฤตทางเศรษฐกิจหรือสภาพภูมิอากาศ หรือเหตุการณ์ที่เป็นไปตามวงจร เช่น ภาวะความไม่มั่นคงทางอาหารตามฤดูกาล ซึ่งในความหมายนี้ความมั่นคงทางอาหารครอบคลุมถึงมิติความพอเพียงและการเข้าถึงอาหารด้วย

จากการจำแนกมิติของความมั่นคงทางอาหารดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าความมั่นคงทางอาหารแบ่งออกได้เป็น 4 มิติ คือ (1) ความพอเพียง (2) การใช้ประโยชน์ (3) การเข้าถึง และ (4) เสถียรภาพ

2.3 ตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหาร

สุภา ไชเมือง (2555, น. 69-75) กล่าวว่า ตัวชี้วัดของการมีอาหารเพียงพอต่อความต้องการบริโภคของครัวเรือนและชุมชน เป็นตัวชี้วัดพื้นฐานที่ครัวเรือนและชุมชนกำหนดขึ้นแต่การมีอาหารเพียงพอต่อการบริโภคนั้น ชุมชนให้ความสำคัญ ไปที่การพึ่งตนเองด้านอาหารของครัวเรือนและชุมชน การพึ่งตนเองด้านอาหาร มีความหมายถึง กระบวนการในการเข้าถึงอาหารที่เพียงพอ มีความเป็นอิสระ ในกระบวนการผลิตอาหารตามความต้องการ บริโภคภายในครัวเรือน และในชุมชน เป็นการสร้างอาหารให้เพียงพอกับความต้องการ ทั้งยังมีความปลอดภัย มีอาหารที่หลากหลายชนิด ทำให้มีคุณค่าในทางโภชนาการ และทำให้เกิดความมั่นคง เนื่องจากสามารถวางแผนการผลิตอาหารที่สืบเนื่อง หรือสามารถเข้าถึงอาหารจากฐานทรัพยากรธรรมชาติ ที่เป็นแหล่งอาหารของชุมชน

1) แหล่งที่มาของอาหารของครัวเรือนในชุมชน แหล่งที่มาของอาหารในชุมชนพบว่า มีความแตกต่างจากชุมชนในเมือง ซึ่งพึ่งพิงแหล่งอาหารจาก ตลาด หรือการซื้อ แต่เนื่องจากชุมชนชนบท มีฐานทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่ทำให้มีแหล่ง อาหารตามธรรมชาติ และจากการที่ครัวเรือนในชุมชนทำการผลิตอาหารทั้งเพื่อเป็นรายได้ หรือเศรษฐกิจ ในครัวเรือนและการบริโภค รวมทั้งการสร้างวัฒนธรรมของชุมชนในด้านอาหาร นอกจากนั้น แหล่งที่มา ของอาหารของครัวเรือนในชุมชนในปัจจุบัน มาจากแหล่งอาหารในชุมชนท้องถิ่น และจากภายนอกชุมชน โดยรวมแหล่งที่มาของอาหารมาจากแหล่งต่างๆ ดังนี้

(1) ฐานทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน ซึ่งมีระบบนิเวศที่แตกต่างกัน และมีอาหารที่แตกต่างกัน ฐาน ทรัพยากรอาหารของชุมชน มีตั้งแต่อาหารจากป่า ซึ่งให้อาหารประเภทผักต่างๆ ทั้งผักพื้นบ้าน และ สมุนไพร เห็ด เนื้อสัตว์บางประเภท จากแหล่งน้ำต่างๆ เช่น กุ้ง ปลา ปู ฯลฯ รวมทั้งจากที่ไร่ ที่นา ซึ่งมีผัก ธรรมชาติเกิดขึ้น และสามารถหามากินได้ รวมทั้ง หอย ปู ปลาจากนาที่มีน้ำขัง แมลงต่างๆ ในบางชุมชน ผลผลิตจากป่า มีมากพอที่จะใช้ทั้งบริโภคและเป็นรายได้ให้กับครัวเรือนในชุมชน

(2) ฐานการผลิตของครัวเรือน ซึ่งถือเป็นแหล่งอาหารสำคัญ โดยเฉพาะในชุมชนที่มีการผลิตข้าว ปลูกผัก ผลไม้ และการเลี้ยงสัตว์ เพื่อการบริโภค และฐานการผลิตก็เป็นแหล่งรายได้สำคัญของชุมชน สำหรับค่าใช้จ่ายในครัวเรือนในด้านอื่นๆอีกด้วย

(3) ฐานทางวัฒนธรรมที่มีการช่วยเหลือแบ่งปันกันของชุมชน ในยามขาดแคลนอาหาร การแบ่งปัน อาหารในเครือญาติ หรือการยืมเงินเพื่อซื้อหาอาหาร รวมทั้งบุญประเพณีของชุมชนที่มีการบริจาคข้าวเข้า วัด หรือการเลี้ยงอาหารในชุมชน โดยแต่ละครัวเรือนทำอาหารไปทำบุญที่วัด ฯลฯ ในบางชุมชน มีวัฒนธรรมการทำบุญหลังเก็บเกี่ยว และบริจาคข้าว นำมาขายใน

ราคาถูกให้กับคนในชุมชน รวมทั้ง กลายเป็นกองทุนข้าว หรือธนาคารข้าวในชุมชน

(4) *ฐานการค้าหรือการซื้อทั้งจากภายในชุมชนและภายนอกชุมชน* เป็นแหล่งอาหารสำคัญที่มี บทบาทเพิ่มมากขึ้น เมื่อสังคมในชนบทเปลี่ยนแปลง การซื้ออาหารมีเพิ่มมากขึ้น และทำให้การศึกษาเรื่อง การพึ่งตนเองด้านอาหารมีความจำเป็นมากขึ้น เนื่องจากการซื้ออาหารมากกว่าการบริโภคอาหารที่มาจาก ภายในท้องถิ่น ทำให้ระดับการพึ่งตนเองด้านอาหารของชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ ลดลง ซึ่งจากการศึกษาสัดส่วน การพึ่งตนเองด้านอาหารของชุมชน พบว่า ชุมชนที่อยู่ในระบบนิเวศที่มีทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งป่า ดิน และ แหล่งน้ำ ที่อุดมสมบูรณ์ โดยส่วนใหญ่ชุมชนจะพึ่งพิงฐานทรัพยากรธรรมชาติเป็นแหล่งอาหาร ควบคู่กับ ระบบการผลิตที่มีเป้าหมายทั้งเพื่อการบริโภค และเพื่อขายเป็นรายได้ แต่มีสัดส่วนการผลิตเพื่อการบริโภค มากกว่าการเน้นเป็นรายได้ ทำให้การพึ่งพิงตนเองด้านอาหารมีอัตราส่วนที่สูงขึ้น

2) *ตัวชี้วัดการพึ่งตนเองด้านอาหาร* ตัวชี้วัดที่ชุมชนกำหนด ในมิติการพึ่งตนเองด้านอาหารนั้น ชุมชนจะกำหนดสัดส่วนการพึ่งตนเอง ด้านอาหารระหว่างอาหารจากแหล่งที่มาจากชุมชน ทั้งจากการหาอาหารจากป่า แหล่งน้ำของชุมชน หรือ อาหารจากธรรมชาติในไร่ นา หรือในสวน รวมทั้งอาหารที่มาจาก การแบ่งปันแลกเปลี่ยน ในชุมชน กับ อาหารที่ครัวเรือนและชุมชนต้องซื้อกิน นอกจากนี้ นิยามความมั่นคงทางอาหาร ในหลายชุมชนให้ ความเห็นว่าควรครอบคลุมถึงน้ำดื่มไปด้วย ไม่เพียงเฉพาะอาหารประเภทต่างๆ เนื่องจากปัจจุบัน น้ำเพื่อการบริโภคในครัวเรือนในบางชุมชนเริ่มพึ่งตนเองไม่ได้ ตัวชี้วัดการพึ่งตนเองด้านอาหาร ประกอบด้วย การมีอาหาร เพียงพอสำหรับการบริโภคตลอดทั้งปี โดยมีสัดส่วนการพึ่งตนเองด้านอาหารจากการผลิตเองเพื่อบริโภค การหาจากฐานทรัพยากรธรรมชาติ การช่วยเหลือกันแบ่งปันกัน ในชุมชน กับ การซื้ออาหารบริโภค รายละเอียดของตัวชี้วัดมี ดังต่อไปนี้

(1) *การมีอาหารเพียงพอสำหรับการบริโภคตลอดทั้งปี* นิยามความหมายของอาหาร ครอบคลุมทั้งอาหาร ประเภท ข้าว ผัก เนื้อสัตว์ และ ผลไม้ ชนิดต่างๆ รวมทั้งน้ำดื่ม การมีอาหารเพียงพอสำหรับการบริโภคตลอดทั้งปี ประกอบด้วย - ปริมาณอาหารที่ครัวเรือนและชุมชนบริโภค ต้องเพียงพอ กับ ความต้องการอาหารของครัวเรือน และชุมชนตลอดทั้งปี ทั้งนี้รวมถึงการมีน้ำดื่มบริโภคเพียงพอ - มีความหลากหลายของชนิดอาหารที่บริโภคในแต่ละมื้อ

(2) *สัดส่วนที่มาของอาหารที่บริโภค* อาหารที่บริโภคนั้น มีสัดส่วนที่มาของอาหารที่มาจาก ภายในชุมชน และภายนอกชุมชน เพื่อให้เห็นอัตราการพึ่งตนเองด้านอาหารของชุมชน ตัวชี้วัด ประกอบด้วย - สัดส่วนการผลิตอาหารเพื่อการบริโภคของครัวเรือน และชุมชน - สัดส่วนอาหารที่มาจากฐานทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนท้องถิ่น - สัดส่วนอาหารที่มาจาก การ

แลกเปลี่ยนแบ่งปันในชุมชน - สัดส่วนค่าใช้จ่ายด้านอาหารของครัวเรือนต่อค่าใช้จ่ายทั้งหมดของครัวเรือน

3) สถานภาพการพึ่งตนเองด้านอาหารของครัวเรือนและชุมชน สัดส่วนการพึ่งตนเองด้านอาหารของชุมชน การศึกษาอัตราการพึ่งตนเองด้านอาหารของชุมชน พบว่าอัตราการพึ่งตนเองด้านอาหารในแต่ละ ชุมชนมีความแตกต่างกัน ขึ้นกับปฏิสัมพันธ์ทั้งทางกายภาพ ระบบนิเวศ ระบบการผลิต และสังคมวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ ว่ามีลักษณะเช่นใด รวมทั้งความสัมพันธ์กับภายนอกชุมชน การพึ่งตนเองของ ชุมชน มีสัดส่วนที่แตกต่างกันอย่างมาก

ศจินทร์ ประชาสันต์ (2555, น.44) ระบุว่า โดยทั่วไป ดัชนีความมั่นคงทางอาหารสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ

1) ดัชนีความมั่นคงทางอาหารโดยตรง

(1) ดัชนีกระบวนการ (process indicator) เป็นดัชนีที่แสดงความมั่นคงทางอาหารในมิติของอุปทานอาหาร (food supply) และการเข้าถึง (access) ในพื้นที่หนึ่งๆ ประกอบด้วย การศึกษาปัจจัยทางสภาพอากาศเศรษฐกิจและสังคมต่างๆ ที่จะส่งผลกระทบต่อ หรือ เกี่ยวข้องกับอุปทานและการเข้าถึงอาหาร โดยทั่วไป มักพบดัชนีกระบวนการแบบใดแบบหนึ่งในระบบการประเมินผลหรือระบบติดตามความมั่นคงทางอาหารที่ใช้กันอยู่โดยทั่วไป

ก. สถานการณ์ด้านอุปทานอาหาร (food supply) ดัชนีที่แสดงสถานการณ์อุปทานอาหารมีอยู่หลายตัว เช่น สภาพดินฟ้าอากาศ (เช่น ปริมาณน้ำฝน) สภาพและการเข้าถึงทรัพยากรส่วนรวม สถานการณ์การผลิตทางการเกษตร ดุลอาหาร (food balance sheet) การ จัดการแมลงและศัตรูพืช โครงสร้างตลาดและการสนับสนุนเชิงสถาบันอื่นๆ (เช่น จำนวนตลาดหรือจำนวน ร้านค้าในท้องถิ่น ระยะทางไกลใกล้ไกลจากแหล่งอาหาร สภาพถนนหนทางและการเข้าถึงโครงการช่วยเหลือต่างๆ ของรัฐ เป็นต้น) รวมถึงความขัดแย้งในพื้นที่และสงคราม ข้อดีของการใช้สถานการณ์อุปทานอาหารเป็นดัชนี คือ สามารถให้ภาพแนวโน้มระดับมหภาคได้ รวมทั้งเป็นข้อมูลที่มีการเก็บรวบรวมโดยหน่วยงานต่างๆอยู่แล้ว แต่ข้อเสียคือ ข้อมูลมักอยู่ในรูปของข้อมูลมหภาค ทำให้ยากแก่การค้นหากลุ่มประชากรหรือพื้นที่เสี่ยง

ข. ดัชนีรายได้ (Income indicators) ดัชนีรายได้เป็นดัชนีที่สะท้อนถึงการเข้าถึงอาหาร โดยเฉพาะในหมู่คนที่ไม่สามารถผลิตอาหารเองและ ต้องซื้อกินเป็นหลัก การวัดทางตรง ทำได้โดยนำรายได้จากทุกแหล่งของครัวเรือนมารวมกัน แต่การวัดทางตรง อาจต้องใช้เวลามากและได้ข้อมูลรายได้ที่ต่ำกว่าความเป็นจริง ดังนั้นจึงมีการใช้ตัวแปรแทนหรือวัดทางอ้อม ซึ่งใช้เวลาน้อยกว่าและมีต้นทุนค่าใช้จ่ายในการเก็บข้อมูลต่ำกว่า เช่น การเป็นเจ้าของทรัพย์สินที่สำคัญ เช่น ที่ดินและสินค้าฟุ่มเฟือย ค่าใช้จ่ายทั้งหมดของครัวเรือน จำนวนแหล่งที่มา

ของรายได้ จำนวนคนที่อยู่ในวัยทำงานของครัวเรือน ประเภทวัสดุที่ใช้สร้างบ้าน ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของครัวเรือน เป็นต้น

ค. ยุทธศาสตร์การปรับตัวของครัวเรือน (*coping strategy indicators*)

ดัชนีนี้ต่างจากดัชนีตัวอื่นๆ เนื่องจากอยู่บนพื้นฐานแนวคิดความไม่มั่นคงทางอาหารมากกว่าความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งจะให้ความสำคัญกับความเปราะบางและความสามารถในการจัดการกับความเสี่ยงที่เกิดขึ้นของครัวเรือน ความเปราะบางต่อความไม่มั่นคงทางอาหารของครัวเรือนจะพิจารณาจากยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาในไตร่ตรองเวลาเมื่อเกิดภัยพิบัติหรือปัจจัยเสี่ยงต่าง ๆ นำมาสู่สถานการณ์ความไม่มั่นคงทางอาหาร หากครัวเรือนประสบสถานการณ์ทางอาหารที่เลวร้ายมากขึ้น รูปแบบของการปรับตัวจะมีแนวโน้มเป็นไปในทิศทางที่ย้อนกลับไปเป็นแบบเดิมได้น้อยลง ดัชนีที่แสดงการปรับตัวของครัวเรือนแบ่งออกได้เป็น 3 ระดับ คือ 1) ดัชนีล่วงหน้า เป็นดัชนีที่แสดงให้เห็นถึงสัญญาณก่อนที่จะเกิดปัญหาการเข้าถึงอาหาร เช่น ความเสียหายทางการผลิต ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ราคาอาหารเพิ่มสูงขึ้น เป็นต้น 2) ดัชนีแสดงภาวะตึงเครียด เป็นดัชนีที่เกิดขึ้นในช่วงที่เกิดปัญหาการเข้าถึงอาหาร เช่น การขายทรัพย์สินส่วนบุคคล เช่น เพชรพลอย ที่ดิน ปศุสัตว์ ออกสู่ตลาดอย่างมากกว่าปกติ มีการลดจำนวนมื้ออาหารลง พึ่งพาการแลกเปลี่ยนอาหารระหว่างครัวเรือนสูงขึ้น เป็นต้น และ 3) ดัชนีแสดงผลพัทธ์ตอนปลาย แสดงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นหลังจากเกิดปัญหาการเข้าถึงอาหาร เช่น อัตราการเจ็บป่วยและการตายเพิ่มสูงขึ้น การขายที่ดิน การอพยพย้ายถิ่น เป็นต้น การใช้ยุทธศาสตร์การปรับตัวเป็นดัชนีชี้วัดมีข้อดีในแง่ที่เหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น ใช้เวลาเก็บข้อมูลน้อย และคำถามที่ใช่ก็เป็นที่เข้าใจได้ง่าย แต่ข้อเสียคือ พฤติกรรมบางอย่างในแต่ละพื้นที่อาจมีความหมายแตกต่างกัน ทำให้มีปัญหาการเปรียบเทียบข้ามครัวเรือน ชุมชนหรือบริบทเช่น ระหว่างครัวเรือนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน

ง. การรับรู้ของครัวเรือน (*perception*) การสอบถามครัวเรือนเรื่องความมั่นคงทางอาหารสามารถเปิดเผยให้เห็นถึงแง่มุมทางการยอมรับทาง วัฒนธรรมในอาหารที่ครัวเรือนบริโภค รวมถึงปัญหาการขาดแคลนและการเข้าถึงอาหารในบางช่วงเวลาของปี แต่ข้อจำกัดของดัชนีตัวนี้คือ การได้มาซึ่งข้อมูล เพราะครัวเรือนอาจไม่ตอบตามความรู้สึกหรือการรับรู้ที่แท้จริง เนื่องจากต้องการความช่วยเหลือบางอย่าง หรืออาจเป็นได้ว่ารู้สึกอับอายและไม่ต้องการบอกสถานการณ์ที่แท้จริง

(2) ดัชนีผลลัพธ์จากการบริโภค ตัวชี้วัดจำนวนมากใช้ผลลัพธ์จากการบริโภคเป็นตัวแปรแทนในการวัดความมั่นคงทางอาหารของปัจเจกบุคคลหรือครัวเรือน การวัดผลได้จากการบริโภคสามารถวัดได้หลายทาง ได้แก่

ก. รายจ่ายด้านอาหารของครัวเรือน (*Household budget and Consumption*)

การวัดรายจ่ายด้านอาหารของครัวเรือนสามารถบ่งบอกถึงความสามารถและความเสี่ยงในทางเศรษฐกิจของครัวเรือนในการดูแลความมั่นคงทางอาหารของตนเอง ครัวเรือนที่มีรายจ่ายด้านอาหารคิดเป็นสัดส่วนต่อรายจ่ายทั้งหมดมาก ย่อมมีความเสี่ยงหรือเปราะบางต่อความไม่มั่นคงทางอาหารมากกว่าครัวเรือนที่มีสัดส่วนรายจ่ายด้านอาหารต่อรายจ่ายทั้งหมดน้อย นอกจากนี้รายจ่ายด้านอาหารยังสามารถนำมาแปลงเป็นข้อมูลพลังงานแคลอรีได้อีก ข้อเสียของการใช้รายจ่ายด้านอาหารจึงครัวเรือนเป็นดัชนี คือ การคำนวณรายจ่ายไม่ได้นับรวมถึงอาหารที่ครัวเรือนผลิตหรือเก็บเองจากธรรมชาติ และการเก็บข้อมูลมีความยุ่งยากและใช้เวลาพอสมควร

ข. ปริมาณพลังงานที่ได้จากการบริโภคของบุคคล (*Individual food Intake*)

การวัดพลังงานจากการบริโภคของบุคคลจะวัดจากประเภทและปริมาณอาหารทั้งหมดที่บุคคลบริโภคเข้าไปซึ่งรวมถึงขนมขบเคี้ยวในแต่ละวันทั้งที่เป็นการบริโภคในบ้านและนอกบ้านภายในระยะเวลา 7 วันติดต่อกันเพื่อจัดปัจจัยความเบี่ยงเบนที่อาจเกิดขึ้นในแต่ละวัน การวัดทำได้โดยการสังเกตและสัมภาษณ์จากความทรงจำ จากนั้นจึงนำปริมาณอาหารที่บริโภคมาแปลงเป็นปริมาณแคลอรีตามสูตรการคำนวณ การวัดความมั่นคงทางอาหารมาตรฐานขั้นต่ำ ข้อดีคือข้อมูลที่ได้อาจมีความถูกต้องในแง่สารอาหารหรือโภชนาการที่แต่ละบุคคลได้รับ ทำให้สามารถทราบความแตกต่างทางภาวะโภชนาการของสมาชิกแต่ละคนในครัวเรือนได้ แต่ข้อเสียคือการเก็บข้อมูลสูง และต้องการมีการตรวจสอบข้อมูลที่ได้อย่างรอบคอบก่อนที่จะนำมาใช้

ค. ปริมาณพลังงานจากอาหารที่ครัวเรือนเตรียมไว้เพื่อการบริโภค (*Household caloric acquisition*) การวัดพลังงานจากปริมาณอาหารซึ่งครัวเรือนเตรียมไว้สำหรับการปรุงหรือแปรรูปเพื่อการบริโภคเป็นการเก็บข้อมูลในช่วงระยะเวลาหนึ่งซึ่งส่วนมากคือ 1-2 สัปดาห์ การเก็บข้อมูลจะสอบถามผู้รับผิดชอบดูแลอาหารในครัวเรือน โดยเตรียมรายการอาหารในแบบสอบถามไว้อย่างละเอียดและครอบคลุมรายการอาหารที่ครัวเรือนมีโอกาสจะเตรียมไว้ให้มากที่สุด หากการเก็บข้อมูลได้หน่วยวัดปริมาณอาหารในรูปหน่วยวัดท้องถิ่น เช่น กระป๋อง หม้อ ถุง เป็นต้น ให้แปลงเป็นหน่วยวัดมาตรฐาน เช่น กิโลกรัมแล้วหักลบปริมาณอาหารที่สูญเสียไปจากกระบวนการแปรรูปเพื่อแปลงให้อยู่ในรูปของปริมาณอาหารสำหรับการบริโภค หลังจากนั้นจึงปรับปริมาณอาหารให้อยู่ในรูปของพลังงานแคลอรีการวัดด้วยวิธีนี้มีข้อดีในแง่ใช้เวลาเก็บข้อมูลน้อย คือ ประมาณ 30 นาทีต่อครัวเรือนและใช้ทักษะในการเก็บข้อมูลน้อยกว่าการวัดจากปริมาณอาหารที่บริโภคในระดับบุคคล แต่มีข้อเสียคือ ข้อมูลที่ได้จะมีความถูกต้องน้อยกว่าข้อมูลจากการบริโภคจริง เพราะการเก็บข้อมูลจากความทรงจำเรื่องการเตรียมอาหารในช่วง 1-2 สัปดาห์ที่ผ่านมาจะมีข้อผิดพลาดได้ง่าย นอกจากนี้ยังไม่นับรวมถึงการบริโภคอาหารนอกบ้านและไม่แยกความต่างของการ

บริโภคระหว่างบุคคลในครัวเรือน

ง. ความหลากหลายของอาหาร (*Dietary diversity*) ความหลากหลายของอาหารเป็นดัชนีหนึ่งที่มีงานศึกษารองรับค่อนข้างมาก และพบว่ามีความสัมพันธ์ กับปริมาณแคลอรี การบริโภคต่อหัวและปริมาณแคลอรีที่ครัวเรือนมีไว้สำหรับการบริโภคทั้งในเขตชนบทและ เขตเมือง ทั้งในครัวเรือนฐานะปานกลางและยากจน สามารถนำมาใช้เป็นตัวแปรแทนของคุณภาพอาหารที่ ครัวเรือนบริโภคได้ ความหลากหลายของอาหารในช่วงเวลาหนึ่งๆยังบ่งบอกถึงความสัมพันธ์กับ ระดับรายได้ที่ เพิ่มขึ้นหรือลดลงและเป็นการส่งสัญญาณถึงความเปราะบางของกลุ่มประชากรเมื่อ จำนวนความหลากหลายของอาหารที่บริโภคเริ่มลดลงในช่วงระยะเวลาหนึ่งๆ การเก็บข้อมูลความ หลากหลายของอาหารทำได้โดยให้สมาชิกในครัวเรือนหนึ่งคนหรือมากกว่านั้นระบุประเภทหรือชนิด อาหารที่ครัวเรือนรับประทาน และความถี่ในการรับประทานจากรายการอาหารที่ผู้สัมภาษณ์ได้เตรียม ไว้ก่อนหน้านั้นแล้วจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูล ยิ่งรายการอาหารที่เตรียมไว้มีเยอะเป็นจำนวน 100-200 รายการจะทำให้การแยกกลุ่ม ระหว่างครัวเรือนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่างกันทำได้ดีขึ้น ข้อดีของการ ใช้ความหลากหลายของอาหารเป็นดัชนีคือทำได้ง่ายกว่าการเก็บข้อมูลแคลอรี ใช้เวลาน้อยเพียง 10 นาทีต่อการสอบถามต่อครั้ง และคำถามคำตอบก็ตรงไปตรงมาไม่เสียเวลาตีความ มีต้นทุนเก็บข้อมูลต่ำ แต่ข้อเสียที่สำคัญคือไม่ได้พิจารณาในแง่ปริมาณอาหารที่บริโภคและความหลากหลายของอาหารใน แต่ละพื้นนี้อาจมีความหมายแตกต่างกัน

จ. ความถี่ในการบริโภคอาหาร (*Food Frequency*) ความถี่ในการบริโภค เป็นการวัดความถี่ในการบริโภคอาหารกลุ่มหนึ่งที่เป็นส่วนหลักในอาหารแต่ละมื้อของครัวเรือน ในช่วงระยะเวลา 24 ชั่วโมงที่ผ่านมา เช่น หากเนื้อสัตว์เป็นส่วนหลักของอาหารที่บริโภค ก็ถามถึง จำนวนมื้ออาหารที่ประกอบไปด้วยเนื้อสัตว์ เป็นต้น นอกจากนี้วิธีการวัดความถี่อีกแบบคือการ สอบถามความถี่ในการบริโภคในแง่มุมต่างๆ เช่น จำนวนมื้ออาหารต่อวัน จำนวนวัตถุดิบที่ใช้ในการ ประกอบอาหารชนิดหนึ่งๆ จำนวนมื้อที่บริโภคอาหารที่มีโภชนาการสูง เป็นต้น เมื่อได้ข้อมูลแล้ว จะ มีการจัดลำดับครัวเรือนที่มีระดับความมั่นคงในการบริโภคสูง ปานกลาง และต่ำ การใช้ความถี่เป็น ดัชนีทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายในการเก็บข้อมูล ทำให้รับทราบความแตกต่างในความถี่ของการบริโภค ของแต่ละครัวเรือน แต่จำเป็นจะต้องปรับให้มีความสอดคล้องกับลักษณะและวัฒนธรรมการบริโภค ของแต่ละท้องถิ่น

2) ดัชนีความมั่นคงทางอาหาร โดยอ้อม ดัชนีความมั่นคงทางอาหาร โดยอ้อมใน ที่นี้หมายถึง ดัชนีเชิงโครงสร้างที่แสดงถึงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการเมืองซึ่งมี อิทธิพลต่อสถานภาพความมั่นคงทางอาหารของบุคคล ครัวเรือน ชุมชน และประเทศตัวชี้วัดเชิง โครงสร้างนี้สัมพันธ์โดยตรงกับแนวคิดเรื่องความมั่นคงทางอาหารของชุมชน แนวคิดเรื่องสิทธิอาหาร

อธิปไตยทางอาหาร และความมั่นคงทางอาหารในมิติวัฒนธรรม ส่วนใหญ่แล้วการพิจารณาดัชนีเชิงโครงสร้างจะดูเพียงว่ามีหรือไม่มี แต่บางครั้งก็อาจจะไม่เพียงพอ เพราะจำเป็นต้องสอบถามเพิ่มเติมถึงคุณภาพของกฎหมายและสถาบันที่มีอยู่ ตัวอย่างดัชนีเชิงโครงสร้างที่เกี่ยวข้องกับการเคารพ ปกป้อง และเติมเต็มสิทธิทางอาหาร เช่น กฎหมายว่าด้วยสิทธิที่จะมีอาหารเพียงพอ สถาบันที่เกี่ยวข้องกับสิทธิทางอาหาร สถาบันตุลาการที่จะให้การเยียวยาอย่างทันทั่วถึง กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคและอาหารปลอดภัย นโยบายแห่งชาติว่าด้วยการผลิตทางการเกษตร การคุ้มครองการเข้าถึงทรัพยากรที่จำเป็นสำหรับการผลิต และ โครงการความช่วยเหลือทางสังคม เป็นต้น

จากการจำแนกตัวชี้วัดดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าตัวชี้วัดของการมีอาหารเพียงพอต่อความต้องการบริโภคของครัวเรือนและชุมชน แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ 1) แหล่งที่มาของอาหาร ได้แก่ ฐานทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน ฐานการผลิตของครัวเรือน ฐานทางวัฒนธรรมที่มีการช่วยเหลือแบ่งปันกันของชุมชน ฐานการค้าหรือการซื้อทั้งจากภายในชุมชนและภายนอกชุมชน 2) ตัวชี้วัดการพึ่งตนเองด้านอาหาร คือการมีอาหารเพียงพอสำหรับการบริโภคตลอดทั้งปี และ 3) สถานภาพการพึ่งตนเองด้านอาหารของครัวเรือนและชุมชน ส่วนดัชนีความมั่นคงทางอาหารสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ 1) ดัชนีความมั่นคงทางอาหารโดยตรง ได้แก่ ดัชนีกระบวนการประกอบด้วย สถานการณ์ด้านอุปทานอาหาร ดัชนีรายได้ ยุทธศาสตร์การปรับตัวของครัวเรือน และการรับรู้ของครัวเรือน ดัชนีผลลัพธ์จากการบริโภค ประกอบด้วย รายจ่ายด้านอาหารของครัวเรือน ปริมาณพลังงานที่ได้จากการบริโภคของบุคคล ปริมาณพลังงานจากอาหารที่ครัวเรือนเตรียมไว้เพื่อการบริโภค ความหลากหลายของอาหาร และความถี่ในการบริโภคอาหาร 2) ดัชนีความมั่นคงทางอาหารโดยอ้อม คือ ดัชนีเชิงโครงสร้างที่แสดงถึงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการเมืองซึ่งมีอิทธิพลต่อสถานภาพความมั่นคงทางอาหารของบุคคล ครัวเรือน ชุมชน และประเทศ

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวกับตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร ผู้วิจัยได้นำข้อมูลตัวชี้วัดเหล่านี้มาเป็นส่วนหนึ่งในแบบสัมภาษณ์ เพื่อศึกษาวิจัยความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกร ในพื้นที่ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุดรธานี

3. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 นโยบาย ยุทธศาสตร์ ที่เกี่ยวข้อง กับความมั่นคงทางอาหาร

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. 2560-2564 หลักการ พัฒนาประเทศที่สำคัญในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 ยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” “การพัฒนาที่ยั่งยืน” และ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ที่ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9-11 และยึดหลักการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ลดความเหลื่อมล้ำและขับเคลื่อนการเจริญเติบโตจาก การเพิ่มผลิตภาพการผลิตบนฐานการใช้ภูมิปัญญาและนวัตกรรม สำหรับการกำหนดวิสัยทัศน์ของ แผนพัฒนาฯ ฉบับนี้ยึดวิสัยทัศน์ของกรอบ ยุทธศาสตร์ชาติที่กำหนดว่า “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ในขณะที่ การกำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดในด้านต่างๆ ของแผนพัฒนาฯ ได้ยึดเป้าหมายอนาคตประเทศ ไทยปี 2579 ที่เป็นเป้าหมายยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี มาเป็นกรอบในการกำหนดเป้าหมายที่จะบรรลุใน 5 ปี โดยที่เป้าหมายและตัวชี้วัดต้องสอดคล้องกับกรอบเป้าหมาย การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และ สิ่งแวดล้อม ที่องค์กรระหว่างประเทศกำหนดขึ้น อาทิ การพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development goals : SDGs) ที่องค์การสหประชาชาติกำหนดขึ้น เป็นต้น ส่วนแนวทางการพัฒนาได้บูรณาการ นโยบายหรือประเด็นพัฒนาที่สำคัญของประเด็นการปฏิรูปประเทศ 37 วาระ และ ไทยแลนด์ 4.0 การจัดทำแผนขับเคลื่อน และการติดตามประเมินผล เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมทั้งจากภาครัฐ เอกชน ประชาชน และภาคการศึกษา ในทุกพื้นที่ของประเทศ เป็นกลไกประชารัฐที่รวมพลังให้ สามารถกำหนดเป้าหมาย แนวทางการพัฒนา รวมทั้งแผนงาน โครงการสำคัญที่ตอบสนองความ ต้องการและแก้ไขปัญหาให้กับประชาชนได้อย่างสอดคล้องกับภูมิสังคมและเกิดผลสัมฤทธิ์อย่าง จริงจังใน 5 ปี

ประเทศไทยแม้ว่าได้ดำเนินมาตรการเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการที่ดีมีการขยายการ ลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานที่เป็นระบบโครงข่ายมากขึ้นและมีการเพิ่มการลงทุนเพื่อการวิจัยและ พัฒนา แต่อันดับความสามารถในการแข่งขันของไทยยังปรับตัวช้าเมื่อเทียบกับหลายประเทศ เนื่องจากคุณภาพคนต่ำ การลงทุนในการวิจัยและพัฒนายังมีน้อย คุณภาพของโครงสร้างพื้นฐานยัง ไม่ดี และปัญหาการบริหารจัดการภาครัฐและกฎระเบียบต่างๆ ล้าสมัยและขาดประสิทธิภาพในการ บังคับใช้ เมื่อต้องเผชิญกับปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจ โลกและภัยพิบัติธรรมชาติ ทำให้เศรษฐกิจไทยผัน พ่วนได้ง่าย ในขณะที่เดียวกันประเทศไทยมีความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรสู่ สังคมสูงวัยมากขึ้น จำนวนประชากรวัยแรงงานลดลง ผู้สูงอายุมีปัญหาสุขภาพและมีแนวโน้มอยู่ คนเดียวสูงขึ้น ปัญหา ความยากจนยังกระจุกตัวหนาแน่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ

รวมทั้งความแตกต่างของรายได้ ระหว่างกลุ่มคนรวยที่สุดและกลุ่มคนจนที่สุดสูงถึง 34.9 เท่า ในปี 2556 เนื่องจากการกระจายโอกาสการพัฒนาไม่ทั่วถึง ยิ่งไปกว่านั้นทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม มีปัญหาความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติระหว่างรัฐกับประชาชน และระหว่างประชาชนในกลุ่มต่างๆ ในขณะที่ปัญหาสิ่งแวดล้อมเพิ่มสูงขึ้นตามการขยายตัวของเศรษฐกิจและชุมชนเมือง ประกอบกับสภาพภูมิอากาศมีการเปลี่ยนแปลงผันผวนมากขึ้น ประเทศไทยต้องเผชิญกับภัยพิบัติทางธรรมชาติรุนแรงมากขึ้น ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมไทยมากกว่าในอดีต ภายใต้งี้อันตรายและสภาพแวดล้อมด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นทั้งในและต่างประเทศดังกล่าว เป็นแรงกดดันให้ประเทศไทยต้องปรับตัวและมีการบริหารความเสี่ยงอย่างชาญฉลาดมากขึ้น ต่อจากนี้ไปประเทศไทยต้องปรับเปลี่ยนครั้งใหญ่ เพื่อแก้ไขปัญหารากฐานสำคัญที่เป็นจุดอ่อนและข้อจำกัดของประเทศที่สั่งสมมานาน ในขณะเดียวกันดำเนินยุทธศาสตร์เชิงรุกเพื่อใช้ประโยชน์จากจุดแข็งและจุดเด่นของประเทศ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องให้ความสำคัญกับประเด็นที่มีลักษณะการบูรณาการ และใช้ประกอบการพิจารณาการจัดสรรงบประมาณ เพื่อการแปลงแผนไปสู่การปฏิบัติเกิดผลสัมฤทธิ์ได้อย่างแท้จริง

3.1 ประเด็นพัฒนาหลักในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ ๑๒ ที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัยทางอาหาร

ประเด็นการพัฒนาหลักที่สำคัญในแผนพัฒนาฯ ที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัยทางอาหาร มี 7 ประเด็น ดังนี้

3.1.1 การส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยและพัฒนา วิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และนวัตกรรม

โดยสนับสนุนการวิจัยพัฒนา การดัดแปลงและต่อยอดการพัฒนาเทคโนโลยีไปสู่ความเป็นอัจฉริยะ โดยใช้เทคโนโลยีขั้นสูงและการผสมผสานเทคโนโลยีการพัฒนาผู้ประกอบการให้เป็นผู้ประกอบการทางเทคโนโลยี (Technopreneur) รวมทั้งการเชื่อมโยงระหว่างภาคการผลิตที่เป็นกลุ่มใหญ่ของประเทศ ได้แก่ เกษตรกรรายย่อย วิสาหกิจชุมชน และวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมกับสถาบันวิจัยและสถาบันการศึกษา รวมทั้งพัฒนาและยกระดับ โครงสร้างพื้นฐานที่มีอยู่ให้ตอบสนองการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีแบบก้าวกระโดดโดยเฉพาะเร่งสร้างและพัฒนาบุคลากรวิจัยใน สาขา STEM (Science, Technology, Engineering, and Mathematics) และสนับสนุนการดำเนินงานอย่างเป็นเครือข่ายระหว่างสถาบันวิจัย สถาบันการศึกษา ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน/ชุมชน รวมทั้งการปรับกลไกระบบวิจัยและพัฒนาของประเทศทั้งระบบ

3.2 การเตรียมพร้อมด้านกำลังคนและการเสริมสร้างศักยภาพของประชากร ในทุกช่วงวัย

มุ่งเน้นการยกระดับคุณภาพทุนมนุษย์ของประเทศ โดยพัฒนาคนให้เหมาะสมตามช่วงวัย เพื่อให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ การหล่อหลอมให้คนไทยมีค่านิยมตามบรรทัดฐานที่ดีทางสังคม เป็นคนดี มีสุขภาวะที่ดี มีคุณธรรมจริยธรรม มีระเบียบวินัย และมีจิตสำนึกที่คิดต่อสังคมส่วนรวม การ

พัฒนาทักษะที่สอดคล้องกับความต้องการในตลาดแรงงานและทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ของคนในแต่ช่วงวัยตามความเหมาะสม การเตรียมความพร้อมของกำลังคนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่จะเปลี่ยนแปลงโลกในอนาคต ตลอดจนการยกระดับคุณภาพการศึกษาสู่ความเป็นเลิศ การสร้างเสริมให้คนมีสุขภาพดีที่เน้นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางสุขภาพและการลดปัจจัยเสี่ยงด้านสภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อสุขภาพ

3.3 การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำ ให้ความสำคัญกับการจัดบริการของรัฐที่มีคุณภาพทั้งด้านการศึกษา สาธารณสุข ให้กับผู้ที่ด้อยโอกาสและผู้ที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกล การจัดสรรที่ดินทำกิน สนับสนุนในเรื่องการสร้างอาชีพ รายได้ และสนับสนุนการเพิ่มผลิตภาพผู้ด้อยโอกาส สตรี และผู้สูงอายุ รวมทั้งกระจายการจัดบริการภาครัฐให้มีความครอบคลุมและทั่วถึงทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ตลอดจนสร้างชุมชนเข้มแข็งให้เป็นพลังร่วมทางสังคมเพื่อสนับสนุนการพัฒนาและพร้อมรับผลประโยชน์จากการพัฒนา โดยส่งเสริมการประกอบอาชีพของผู้ประกอบการระดับชุมชน การสนับสนุน ศูนย์ฝึกอาชีพชุมชน ส่งเสริมให้ชุมชนจัดสวัสดิการและบริการในชุมชน และผลักดันกลไกการกระจายที่ดินทำกินและการบริหารจัดการที่ดินของชุมชน โดยมุ่งบรรลุเป้าหมายสำคัญในการยกระดับรายได้ประชากรกลุ่ม ร้อยละ 40 ที่มีรายได้ต่ำสุด

3.4 การปรับโครงสร้างการผลิตและการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจในแต่ละช่วงของห่วงโซ่มูลค่า เน้นสร้างความเข้มแข็งให้กับปัจจัยพื้นฐาน ทุนทางเศรษฐกิจให้สนับสนุนการเพิ่มศักยภาพของฐานการผลิตและฐานรายได้เดิม และยกระดับห่วงโซ่มูลค่าด้วยการใช้เทคโนโลยีวิจัยและพัฒนา เพื่อสร้างนวัตกรรมการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและสอดคล้องกับความต้องการของตลาด รวมทั้งสร้างสังคมผู้ประกอบการให้มีทักษะการทำธุรกิจที่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี ตลอดจนพัฒนาพื้นที่ชายแดนที่มีศักยภาพและพื้นที่เศรษฐกิจใหม่ เพื่อรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจและขับเคลื่อนเศรษฐกิจเข้าสู่การเป็นประเทศรายได้สูงในอนาคต

3.5 การปรับระบบการผลิตการเกษตรให้สอดคล้องกับพันธกรณีในด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและศักยภาพของพื้นที่ เน้นการสร้างองค์ความรู้ทางวิชาการเกษตร วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรมแบบมีส่วนร่วมที่เชื่อมโยงกับฐานทรัพยากรชีวภาพ (Bio Based) ในการ สร้างมูลค่าเพิ่มให้สินค้าเกษตรมีความปลอดภัย ไม่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนและสิ่งแวดล้อมของประเทศ การพัฒนาระบบเกษตรกรรมที่ยั่งยืนและการขยายโอกาสในการเข้าถึงพื้นที่ทำกินของเกษตรกร รวมทั้งส่งเสริมการรวมกลุ่มทางการเกษตรจากกิจการเจ้าของคนเดียว เป็นการประกอบการในลักษณะสหกรณ์ ห้างหุ้นส่วน และบริษัท เพื่อให้เกิดการประหยัดต่อขนาด ลดการทำงานต่างระดับ และสามารถใช้เทคโนโลยีการผลิตในระดับที่เหมาะสม รวมทั้งใช้กลไกตลาดในการป้องกันความเสี่ยง

3.6 การพัฒนาวิสาหกิจขนาดย่อย ขนาดเล็กและขนาดกลาง วิสาหกิจชุมชน และวิสาหกิจเพื่อสังคม เพื่อขยายฐานการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากให้มีความครอบคลุมมากขึ้น เป็นการสร้าง โอกาสทางเศรษฐกิจสำหรับกลุ่มต่างๆ ในสังคม โดยดำเนินการควบคู่ไปกับการพัฒนาและส่งเสริมสังคมผู้ประกอบการเพื่อส่งเสริมผู้ประกอบการที่ผลิตได้และขายเป็น

3.7 การสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและยกระดับคุณภาพสิ่งแวดล้อม เน้นการรักษาและฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติ เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ สนับสนุนการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตของประชาชน เร่งแก้ไขปัญหาวิกฤติสิ่งแวดล้อมเพื่อลดมลพิษที่เกิดจากการผลิตและการบริโภค พัฒนาระบบบริหารจัดการที่โปร่งใสเป็นธรรม ส่งเสริม การผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เร่งเตรียมความพร้อมในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก และเพิ่มขีดความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ รวมทั้งบริหารจัดการเพื่อลดความเสี่ยงด้านภัยพิบัติทางธรรมชาติ

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหารดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า ในแผนพัฒนาฯ ได้ให้ความสำคัญในด้านของเสถียรภาพทางอาหารเป็นหลัก ทั้งในด้านของ การส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และนวัตกรรม การเตรียมพร้อมด้านกำลังคนและการเสริมสร้างศักยภาพของประชากร ในทุกช่วงวัย การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำ การปรับโครงสร้างการผลิตและการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจในแต่ละช่วงของห่วงโซ่มูลค่า การปรับระบบการผลิต การเกษตรให้สอดคล้องกับพันธกรณีในด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและศักยภาพของพื้นที่ การพัฒนาวิสาหกิจขนาดย่อย ขนาดเล็กและขนาดกลาง วิสาหกิจชุมชน และวิสาหกิจเพื่อสังคม และการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและยกระดับคุณภาพสิ่งแวดล้อม ซึ่งล้วนแต่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหารในมิติด้านเสถียรภาพทั้งสิ้น

3.2 กรอบยุทธศาสตร์ความมั่นคงด้านอาหาร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พ.ศ. 2560-2564 ประกอบด้วย 5 ยุทธศาสตร์ 19 กลยุทธ์ 71 แนวทาง ดังนี้

3.2.1 ยุทธศาสตร์ที่ 1 ผลิตอาหารอย่างเพียงพอกับความต้องการบริโภคภายในประเทศอย่างยั่งยืน (5 กลยุทธ์ 20 แนวทาง)

1) เพิ่มศักยภาพการผลิตอาหารอย่างยั่งยืน

(1) ดำเนินการตามยุทธศาสตร์รายสินค้า (หมวดอาหาร) เช่น พืช ปศุสัตว์ ประมง และอื่นๆ

(2) สนับสนุนให้เกษตรกรมีการใช้ปัจจัยการผลิตที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพสูงสุด

(3) สนับสนุนให้มีการวิจัยเพื่อหาแนววัตกรรมและส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร เน้นการเพิ่มผลผลิตสินค้าเกษตรภายในประเทศโดยเฉพาะสินค้าเกษตร ซึ่งพึ่งพาการนำเข้ามากและรักษามาตรฐานให้เกิดความยั่งยืนในการใช้ทรัพยากร

(4) สนับสนุนการจัด Zoning by Agri-Map และการผลิตแบบแปลงใหญ่เพื่อการผลิตแบบครบวงจร

(5) ส่งเสริมบทบาทของกลุ่มและชุมชนในการสร้างความมั่นคงอาหารในระดับครัวเรือน และชุมชน

(6) สนับสนุนให้เกษตรกรมีการสำรองปัจจัยการผลิต ทั้งด้านพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ และ บริหารจัดการแหล่งประมงที่เหมาะสมในทุกสถานการณ์เพื่อความมั่นคง

2) พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการผลิต

(1) พัฒนาแหล่งน้ำและระบบชลประทานขนาดใหญ่ ขนาดกลาง ขนาดเล็ก ระบบส่งน้ำในไร่นาให้เต็มศักยภาพทั่วประเทศ เพิ่มแหล่งกักเก็บน้ำ และการบริหารจัดการเก็บน้ำในฤดูแล้งฤดูฝนที่เหมาะสม

(2) พัฒนาระบบการจัดการดินที่เหมาะสมตามสภาพพื้นที่ และจัดการความอุดมสมบูรณ์ของดิน เร่งรัดการฟื้นฟูและปรับปรุงดินที่เสื่อมโทรมตลอดจนปรับปรุงการบริหารจัดการที่ดินทั้งระบบ

(3) ส่งเสริมให้เกษตรกร ภาคเอกชน และภาครัฐ หน่วยงานต่างๆ มีส่วนร่วม ในการพัฒนาแหล่งน้ำ การบริหารจัดการน้ำ คูคลองบำรุงรักษาระบบชลประทาน ให้สามารถใช้งาน ได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

3) ป้องกันและลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

(1) วิจัยและปรับปรุงพันธุ์เพื่อเพิ่มผลผลิต เพิ่มคุณภาพ และเพิ่มความสามารถ ในการปรับตัวในสภาพสิ่งแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม

(2) ศึกษาวิจัยผลกระทบด้านการเกษตรจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ รวมทั้ง การจัดการองค์ความรู้ในเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศด้านการเกษตรตลอดจนพัฒนา เทคโนโลยีเกี่ยวกับการดูแลรักษาและการจัดการฟาร์มที่เหมาะสม เพื่อป้องกัน/ลดผลกระทบ/ ลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก

(3) ส่งเสริมการทำเกษตรแบบผสมผสานแทนการปลูกพืชเชิงเดี่ยว เพื่อบริหาร ความเสี่ยง

(4) พัฒนาระบบเตือนภัยด้านการเกษตร เพื่อนำไปสู่การวางแผนการผลิต การเก็บเกี่ยว และการสำรองผลผลิตและกักเก็บ/ระบายทรัพยากรน้ำอย่างเป็นระบบ

4) สนับสนุนการลงทุนในภาคการเกษตรจากทุกภาคส่วน

(1) ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการลงทุนภาคเกษตร โดยรับผิดชอบต่อ สิ่งแวดล้อม

(2) อำนวยความสะดวกและมาตรการจูงใจที่เอื้อต่อการลงทุน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ด้านเทคโนโลยีการผลิตและการแปรรูป

5) พัฒนาเกษตรกรให้เข้มแข็ง

(1) สร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ โดยสร้างมาตรการจูงใจในการดึงคนรุ่นใหม่ ที่พร้อม ตอบสนองเทคโนโลยีการผลิตสมัยใหม่เข้าสู่ภาคเกษตร

(2) เสริมสร้างองค์ความรู้ เทคโนโลยีทางการเกษตรที่เหมาะสม การจัดการ ฟาร์ม ที่มีประสิทธิภาพและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมให้แก่เกษตรกรอย่างต่อเนื่อง

(3) สร้างเครือข่ายในการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการผลิตและการตลาด ภายใน เกษตรกร/กลุ่มเกษตรกรด้วยกันเอง

(4) ส่งเสริมและสนับสนุนการรวมกลุ่มของเกษตรกรเพื่อพัฒนาการผลิต และ การตลาดในรูปแบบขององค์กรเกษตร เช่น สหกรณ์ กลุ่มเกษตรกร และวิสาหกิจชุมชน

(5) เชื่อมโยงภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคเกษตรกรในการให้ข้อมูลข่าวสาร และความรู้อื่นๆ เพื่อช่วยให้เกษตรกรสามารถทำการเกษตรได้อย่างเหมาะสม

3.2.2 ยุทธศาสตร์ที่ 2 สนับสนุนให้ประชากรทุกระดับเข้าถึงอาหารอย่างเพียงพอ ได้ตลอดเวลา (5 กลยุทธ์ 20 แนวทาง)

1) ส่งเสริมการเพิ่มผลผลิตในชุมชน

(1) การผลิตตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรกรรมยั่งยืน การเกษตร ผสมผสาน เพื่อให้มีอาหารเพียงพอกับการบริโภคในครัวเรือน และลดความเสี่ยงในการขาดแคลน อาหาร เพื่อการเข้าถึงอาหารได้ตลอดเวลา

(2) สนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการทำการเกษตรรูปแบบของแปลง รวมในพื้นที่ วางเปล่า (เช่น โฉนดชุมชน ส.ป.ก. 4-01 ส. หนังสืออนุญาตให้สถาบันเกษตรกรเข้าทำ ประโยชน์) และที่สาธารณะประโยชน์ ป่าเสื่อมโทรม และป่าชุมชน

(3) ส่งเสริมการทำเกษตรและเลี้ยงสัตว์ใน โรงเรียน และ สถาบันการศึกษา (เช่น โครงการอาหารกลางวัน) เพื่อสนับสนุนให้เด็กนักเรียนได้เรียนรู้วิธีการทำ การเกษตร และสามารถนำผลผลิตมาประกอบอาหารเพื่อส่งเสริมโภชนาการในโรงเรียน

2) ส่งเสริมระบบการบริการ เพื่อสนับสนุนการผลิตและการสร้างรายได้ ภายในชุมชน

(1) สนับสนุนแหล่งเงินทุนโดยการจัดตั้งธนาคารชุมชน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ โดยชุมชน

(2) สนับสนุนสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำเพื่อใช้ในการผลิต และสร้างโอกาสในการเข้าถึง แหล่งเงินทุนให้แก่เกษตรกรรายย่อย

(3) ส่งเสริมการมีงานทำและสร้างรายได้ให้กับชุมชนทั้งในและนอกภาคการเกษตร (เช่น การท่องเที่ยวเชิงเกษตร โฮมสเตย์) เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนรวมทั้งพัฒนาอุตสาหกรรม เกษตรในชนบท

(4) สนับสนุนระบบการจัดการหนี้สินนอกระบบของเกษตรกร เพื่อป้องกันการสูญเสีย พื้นที่ทำกิน

(5) ส่งเสริมการสร้างและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน สร้างเอกลักษณ์สินค้า การพัฒนาฝีมือแรงงาน การฝึกอบรมกลุ่มอาชีพและตลาดนัดแรงงาน

3) ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการอาหารของครัวเรือน

(1) ส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการผลิต และการจัดการศัตรูพืช รวมทั้งใช้ ในการบริโภคให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น เพื่อให้มีแหล่งอาหารที่หลากหลาย และพอเพียง ต่อการบริโภค

(2) สนับสนุนการฟื้นฟูวิถีชีวิตวัฒนธรรมการเก็บสำรองอาหารของครัวเรือน ในแต่ละท้องถิ่น

(3) สนับสนุนเทคโนโลยีและถ่ายทอดองค์ความรู้ในการถนอมอาหารตามหลักโภชนาการที่ดีแก่กลุ่มเกษตรกร

4) ส่งเสริมการอำนวยความสะดวกด้าน โลจิสติกส์เพื่อการกระจายอาหารให้ทั่วถึง

(1) สนับสนุนการจัดตั้งตลาดนัด ตลาดกลาง สหกรณ์ ร้านค้าภายในชุมชน เพื่อเป็น แหล่งซื้อ-ขายสินค้าที่ประหยัดต้นทุนการขนส่ง การเก็บรักษาสินค้า

(2) ส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีในการเพิ่มประสิทธิภาพ ของระบบ โลจิสติกส์เพื่อเชื่อมโยงกระจายผลผลิตได้อย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ

(3) เร่งปรับปรุงและพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการค้าและการตลาด

(4) สนับสนุนการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีในการบรรจุภัณฑ์ เพื่อยืดอายุสินค้าเกษตร

5) สนับสนุนมาตรการป้องกันและรองรับภัยพิบัติทางธรรมชาติ

(1) การจัดตั้งธนาคารข้าวชุมชน สำหรับเป็นแหล่งกักเก็บข้าวเพื่อการบริโภค รวมทั้ง ศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน เพื่อเป็นแหล่งเมล็ดพันธุ์ดีจำหน่ายแก่เกษตรกรในท้องถิ่น และเชื่อมโยงเครือข่ายธนาคารสินค้าเกษตรชุมชน

(2) สนับสนุนการพัฒนากระบวนการป้องกัน ระบบเตือนภัยและบรรเทาผลกระทบ จากภัยธรรมชาติ และภัยจากโรคระบาด/แมลง ที่ส่งผลกระทบต่อพืช ปศุสัตว์ ประมง

(3) สนับสนุนระบบการสำรองอาหารระดับประเทศ พร้อมกลไกการกระจายอาหาร ที่มีประสิทธิภาพ

(4) การวางแผนป้องกันการขาดแคลนวัตถุดิบในอุตสาหกรรมอาหาร และอาหารสัตว์ ที่ต้องพึ่งการนำเข้า

(5) สนับสนุนระบบการสำรองคลังเสบียงอาหารสัตว์ ประมง เพื่อป้องกันการขาดแคลนวัตถุดิบ

3.2.3 ยุทธศาสตร์ที่ 3 ส่งเสริมการผลิตอาหารคุณภาพดี ลดการสูญเสีย และมีการใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม (4 กลยุทธ์ 15 แนวทาง)

1) สนับสนุนการผลิตที่ได้มาตรฐานความปลอดภัยด้านอาหาร ตลอดห่วงโซ่การผลิต

(1) ส่งเสริมการผลิตในระบบฟาร์มให้ได้มาตรฐาน GAP

(2) ส่งเสริมการผลิตในระบบโรงงานให้ได้มาตรฐาน GMP

(3) ส่งเสริมการผลิตให้ได้มาตรฐานคุณภาพสินค้า (Q-Mark)

(4) สนับสนุนและสร้างแรงจูงใจให้เกษตรกรเข้าสู่ระบบการผลิตอาหารที่ได้มาตรฐาน เช่น แรงจูงใจด้านการตลาดแรงจูงใจด้านความรับผิดชอบต่อสังคม รวมทั้งการบังคับใช้มาตรฐาน ด้านสินค้าเกษตร และอาหารตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

2) ส่งเสริมการให้ความรู้ประชาชนและเกษตรกรในด้านอาหารศึกษา

(1) ส่งเสริมและเสริมสร้างการตระหนักรู้ในด้านอาหารศึกษาที่ถูกต้องให้กับผู้ผลิตและ ผู้บริโภคทั้งในด้านทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมในการบริโภคอาหารอย่างถูกหลักโภชนาการ รวมทั้งการถนอมอาหารเพื่อบริโภคในครัวเรือนและชุมชน

(2) สนับสนุนกลไกการรวมกลุ่มของเกษตรกรในชุมชน เพื่อการเรียนรู้ด้านอาหารศึกษา

3) ลดการสูญเสีย (Food loss and Food Waste) ของผลผลิต การเกษตร (อาหาร)

(1) สนับสนุนการวิจัยพัฒนาและส่งเสริมเทคโนโลยีเพื่อลดการสูญเสีย ในระหว่าง การผลิตและการเก็บเกี่ยวการขนส่งระดับ ไร่/นา และรักษาคุณภาพสินค้าและอาหารให้ ได้นานที่สุด

(2) สนับสนุนการวิจัยพัฒนาและส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ใน การแปรรูป เพื่อลดการสูญเสียรักษาคุณภาพ เพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตรและอาหาร

(3) ส่งเสริมให้มีการใช้ประโยชน์จากอาหาร รวมทั้งการแปรรูป ผลิตภัณฑ์อาหารตั้งแต่ ในระดับครัวเรือนและชุมชน

(4) ส่งเสริม รมรงค์ ประชาสัมพันธ์และสนับสนุนการลดความสูญเสีย อาหาร จากการบริโภคที่เหลือทิ้ง

(5) ส่งเสริมและสนับสนุน การผลิตสินค้าเกษตรที่เป็นมิตรกับ สิ่งแวดล้อมและส่งเสริม การใช้ประโยชน์จากของเสียที่เกิดจากกระบวนการผลิต

4) สร้างเครือข่ายและพัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศทางการเกษตร เพื่อความ มั่นคงด้านอาหาร

(1) สร้างและพัฒนาเครือข่ายข้อมูลสารสนเทศการเกษตร รวมทั้งข่าวสาร สถานการณ์ อุปสงค์-อุปทาน ด้านอาหาร และด้านความมั่นคงอาหารในระดับประเทศ (รวมถึง ชุมชน และครัวเรือน) และระดับระหว่างประเทศ เพื่อประกอบการกำหนดนโยบายที่เกี่ยวกับสินค้า เกษตร และอาหาร

(2) พัฒนาระบบการเตือนภัยล่วงหน้า การติดตามและการตรวจสอบ ข้อมูลให้เป็นพื้นฐาน สำหรับการพัฒนาแผนงานและการตัดสินใจระดับนโยบายในการแก้ปัญหา ความมั่นคงอาหาร

(3) ให้ความร่วมมือและสนับสนุน โครงการระบบข้อมูลข่าวสารใน กรอบความร่วมมือ ระหว่างประเทศต่างๆ เช่น โครงการระบบข้อมูลสารสนเทศเพื่อความมั่นคง อาหารของอาเซียน (ASEAN Food Security Information System)

(4) เพิ่มและพัฒนาช่องทางทางการสื่อสารให้หลากหลายเพื่อถ่ายทอด เทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการเกษตร ไปสู่เกษตรกรได้อย่างรวดเร็วและเหมาะสมกับบริบทที่ เปลี่ยนแปลงไป

3.2.4 ยุทธศาสตร์ที่ 4 รักษาเสถียรภาพการผลิตอาหารอย่างยั่งยืน (4 กลยุทธ์ 14 แนวทาง)

1) ส่งเสริมการคุ้มครองพื้นที่เกษตร

(1) สนับสนุนมาตรการจูงใจทางภาษีที่ดิน เพื่อผลักดันให้มีการใช้พื้นที่ที่ถูกปล่อย ให่ว่างเปล่าเพื่อการผลิตทางการเกษตร กรอบยุทธศาสตร์ความมั่นคงด้านอาหาร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (พ.ศ. 2560 - 2564) 39

(2) สนับสนุนการบูรณาการกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้กฎหมายคุ้มครองพื้นที่ เกษตรให้มีผลในทางปฏิบัติโดยเร็ว และใช้คุ้มครองพื้นที่ซึ่งภาครัฐได้ลงทุนพัฒนาโครงสร้าง พื้นฐานด้านการผลิตแล้ว ให้เป็นพื้นที่สำหรับใช้เพื่อการผลิตอย่างยั่งยืน

(3) จัดทำฐานข้อมูลพื้นที่เพื่อการเกษตร เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ในการใช้มาตรการ ทางภาษีในการควบคุมการใช้ประโยชน์จากที่ดิน

(4) สนับสนุนระบบจัดสรรที่ดินและกรรมสิทธิ์ให้แก่เกษตรกร โดยการนำที่ดินที่ไม่ได้ ใช้ประโยชน์ของรัฐ มาจัดสรรให้แก่เกษตรกร และการกระจายการถือครองที่เป็นธรรม เพื่อสร้าง แรงจูงใจในการลงทุนเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการผลิต และสามารถใช้เป็นหลักทรัพย์ค้ำประกัน ในการเข้าถึงสินเชื่อเพื่อการผลิต

2) สนับสนุนการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ ประมง ปศุสัตว์ และ ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน

(1) สนับสนุนมาตรการเพื่อยุติการตัดไม้ทำลายป่า เพื่อรักษาแหล่งต้นน้ำลำธาร และความหลากหลายทางชีวภาพ

(2) สนับสนุนและผลักดันให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ พื้นที่ฟู และปรับปรุงดิน แหล่งน้ำป่าไม้ และทรัพยากรประมง ปศุสัตว์ และพันธุ์พืช เพื่อใช้เป็นทรัพยากรในการผลิตได้ อย่างมีประสิทธิภาพ และยั่งยืน

(3) สนับสนุนการทำเกษตรยั่งยืนในรูปแบบต่างๆ เช่น เกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตร อินทรีย์ เกษตรผสมผสาน และวนเกษตร เป็นต้น

(4) ส่งเสริมคุ้มครองพันธุ์พืช/พันธุ์สัตว์ท้องถิ่น/ดั้งเดิม เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ และใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน

(5) ปรับปรุงแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองพันธุ์พืช ปศุสัตว์ รวมทั้ง การคุ้มครองและอนุรักษ์พันธุ์สัตว์พื้นเมือง

3) สนับสนุนการสร้างความมั่นคงด้านรายได้ให้กับเกษตรกร

(1) ปรับปรุงและพัฒนาระบบการสร้างหลักประกันรายได้ ระบบ

สวัสดิการระบบ ตาข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Net) ให้แก่เกษตรกร และกลไกสร้างความเป็นธรรมในเกษตรกรรมแบบพันธสัญญา ส่งเสริมระบบธนาคารสินค้าเกษตรและกองทุนเพื่อเกษตรกร

(2) สนับสนุนการจัดทำประกันภัยผลิตทางการเกษตรจากภัยธรรมชาติ และการระบาดของโรคแมลง ศัตรูพืช ประมง ปศุสัตว์ ให้ครอบคลุมเกษตรกรและสินค้าเกษตรที่สำคัญของประเทศ

(3) พัฒนาระบบสหกรณ์ให้มีความเข้มแข็ง สามารถดำเนินธุรกิจอย่างครบวงจร (เช่น การจัดตั้งร้านค้าอาหารสำเร็จรูปที่มีคุณภาพและราคาถูกรวมถึงร้านค้าจำหน่ายปัจจัยการผลิต การเกษตรในชุมชน) เพื่อให้ระบบสหกรณ์เป็นกลไกในการรวมกลุ่มของเกษตรกรรายย่อย

4) จัดสรรการผลิตพืชอาหาร พืชอาหารสัตว์ และพืชพลังงานอย่างเหมาะสม

(1) สนับสนุนการกำหนดนโยบายในการส่งเสริมพลังงานทางเลือกในส่วนของพืชพลังงานเพื่อลดปัญหาการแย่งพื้นที่ปลูกพืชอาหาร

(2) กำหนดเขตเหมาะสม (Zoning) และส่งเสริมการปลูกพืชอาหาร พืชอาหารสัตว์ และพืชพลังงาน โดยพิจารณาข้อมูลด้าน Demand และ Supply

3.2.5 ยุทธศาสตร์ที่ 5 สนับสนุนการพัฒนาความมั่นคงด้านโภชนาการอาหาร

(1) กลยุทธ์ 2 แนวทาง)

1) วิจัยและพัฒนาสินค้าเกษตรและอาหารให้มีคุณภาพมาตรฐาน มีความปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการเพิ่มขึ้น

(1) วิจัยและพัฒนาการผลิตสินค้าเกษตรขั้นต้นให้มีคุณภาพและความปลอดภัย ตามมาตรฐานและคุณค่าทางโภชนาการเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มอาหารที่คนไทยบริโภคเป็นประจำ เพื่อความมั่นคงอาหารภายในประเทศ: (ข้าว ปลาน้ำจืด ไข่ไก่ ไข่ไก่ฟักพื้นเมือง)

(2) ส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการวิจัยและพัฒนาสินค้าเกษตรที่มีคุณภาพ และความปลอดภัยตามมาตรฐาน ถูกสุขลักษณะและมีคุณค่าทางโภชนาการ

จากกรอบยุทธศาสตร์ความมั่นคงด้านอาหาร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พ.ศ. 2560-2564 ดังกล่าวข้างต้น ยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหารในมิติด้านความปลอดภัย คือ ยุทธศาสตร์ที่ 1 ผลิตอาหารอย่างเพียงพอกับความต้องการบริโภคภายในประเทศอย่างยั่งยืน ยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหารในมิติด้านการใช้ประโยชน์ คือ ยุทธศาสตร์ที่ 3 ส่งเสริมการผลิตอาหารคุณภาพดี ลดการสูญเสีย และมีการใช้ ประโยชน์อย่างเหมาะสม และ ยุทธศาสตร์ที่ 5 สนับสนุนการพัฒนาความมั่นคงด้านโภชนาการอาหาร ยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหารในมิติด้านการเข้าถึง คือ ยุทธศาสตร์ที่ 2 สนับสนุนให้ประชากรทุกระดับ

เข้าถึงอาหารอย่างเพียงพอได้ตลอดเวลา และยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหารในมิติด้านเสถียรภาพ คือ ยุทธศาสตร์ที่ 4 รักษาเสถียรภาพการผลิตอาหารอย่างยั่งยืน ซึ่งในแต่ละยุทธศาสตร์จะมีกลยุทธ์และแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาเพื่อให้เกิดความมั่นคงทางอาหารสามารถนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่ได้

4. บริบทตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์

องค์การบริหารส่วนตำบลสองห้อง (2560, น. 1-11) ระบุว่า บริบทตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ ประกอบด้วย ข้อมูลด้านกายภาพ ระบบเศรษฐกิจ ศาสนาประเพณี วัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติ

4.1 ข้อมูลด้านกายภาพ

4.1.1 **ที่ตั้ง/อาณาเขต ตำบลสองห้อง** เป็นตำบลหนึ่งในเขตอำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอปากท่า ประมาณ 18 กิโลเมตร และห่างจากศาลากลางจังหวัดอุตรดิตถ์ ประมาณ 104 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 112.27 ตารางกิโลเมตร หรือ ประมาณ 70,1ไร่ ทางหลวงหมายเลข 117

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ตำบลบ้านเสี้ยว อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ตำบลห้วยมุ่น อำเภอน้ำป่า จังหวัดอุตรดิตถ์
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ตำบลเด่นเหล็ก อำเภอน้ำป่า จังหวัดอุตรดิตถ์
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ตำบลท่าแฝก อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

4.1.2 **ลักษณะภูมิประเทศ** ภูมิประเทศตำบลสองห้องพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสลับภูเขา และเป็นที่ยราบลุ่มในบางพื้นที่ พื้นที่มีลักษณะสูงต่ำไม่เป็นแนวราบ พื้นที่โดยทั่วไปประกอบไปด้วย พื้นที่ป่าไม้ ที่สาธารณะ ที่อยู่อาศัย และที่ทำการเกษตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าไม้ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ มีการพึ่งพิงฐานทรัพยากร มีวิถีชีวิตที่พึ่งพิงป่า ดังรายละเอียดพื้นที่ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ ตามตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 พื้นที่ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์

ตำบล	พื้นที่ป่า สวน แห่งชาติ ป่าปกปาด	พื้นที่ป่าไม้	นา	ไร่	สวน	อื่นๆ (ห้วย หนอง คลอง บึง)	ที่อยู่ อาศัย	พื้นที่ ทั้งหมด (ไร่)
สองห้อง	2,543.75	56,488	3,092	2,436	2,828	188	786	68,361.75

ที่มา : ข้อมูลพื้นฐานตำบลสองห้อง ปี 2560

จากตารางที่ 2.1 พื้นที่ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ พบว่า ตำบลสองห้องมีพื้นที่ทั้งหมด 68,361.75 ไร่ โดยพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าไม้ 56,488 ไร่ พื้นที่ทำการเกษตร (นา ไร่ สวน) 8,356 ไร่ พื้นที่ป่าสวนแห่งชาติ ป่าปกปาด 2,543.75 ไร่ ที่อยู่อาศัย 786 ไร่ และพื้นที่อื่นๆ (ห้วย หนอง คลอง บึง) 188 ไร่ มีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์

4.1.3 ลักษณะภูมิอากาศ ภูมิอากาศเป็นแบบร้อนชื้น ฝนตกต้องตามฤดูกาล ทำให้เกษตรกรสามารถวางแผนการผลิตพืชอาหารที่เหมาะสมตามฤดูกาล แต่ในระยะหลังเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เกิดภัยพิบัติบ่อยครั้ง ส่งผลกระทบต่อการผลิตทางการเกษตรในพื้นที่ และมีแนวโน้มที่จะเกิดความไม่มั่นคงทางอาหาร

4.1.4 ลักษณะของดิน ตำบลสองห้องมีลักษณะดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ปานกลาง สภาพดินส่วนใหญ่เป็นดินร่วน ดินเหนียว และดินร่วนปนทราย พื้นที่ทำการเกษตรกรรมส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม พืชหลักที่สำคัญ คือ ข้าว ข้าวโพด หอมแดง ถั่ว ฯลฯ เป็นพื้นที่เหมาะสมน้อยสำหรับการเพาะปลูกข้าว แต่เกษตรกรยังคงยึดอาชีพทำนาเป็นหลัก เพราะเป็นพืชอาหารหลักที่นำมาบริโภค ถ้าไม่ได้เพาะปลูกก็ต้องซื้อมาจากแหล่งอาหารนอกชุมชน

4.1.5 แหล่งน้ำ บ่อน้ำตื้น 8 แห่ง บ่อบาดาล 2 แห่ง ระบบประปาหมู่บ้าน 5 แห่ง ระบบประปาภูเขา 1 แห่ง มีแม่น้ำปาดไหลผ่าน อาหารจากแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ ช่วงฤดูแล้งบางพื้นที่ที่ห่างไกลจากแหล่งน้ำมีปัญหาขาดแคลนน้ำในการทำการเกษตร จึงทำให้ไม่สามารถผลิตพืชอาหารบางประเภทได้ จึงต้องมีการปรับเปลี่ยนชนิดพืช หรือปลูกพืชใช้น้ำน้อยในช่วงหน้าแล้งซึ่งปัญหานี้อาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารในชุมชนได้

4.1.6 ป่าไม้ เนื่องจากพื้นที่ส่วนมากเป็นภูเขาน้อยใหญ่สลับซับซ้อน ป่าไม้ในเขตพื้นที่ตำบลสองห้องมีลักษณะเป็นป่าดิบชื้น มีการพึ่งพิงป่าและทรัพยากรธรรมชาติเป็นอาหารและเป็นแหล่งรายได้

4.2 ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ

4.2.1 การเกษตร

พื้นที่ทำการเกษตร ประมาณ	9,427	ไร่
- ข้าวนาปี ประมาณ	3,270	ไร่
- ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ประมาณ	2,661	ไร่
- ถั่วเขียว ประมาณ	120	ไร่
- มะขามหวาน ประมาณ	1,300	ไร่
- พื้นที่การเกษตรอื่น ประมาณ	5,931	ไร่

4.2.2 การประมง

เลี้ยงปลาในบ่อดิน ประมาณ 7 ไร่

4.2.3 ปศุสัตว์

ประชาชนในพื้นที่เลี้ยงสัตว์ คือ โค กระบือ สุกร เป็ด ไก่

4.2.4 การท่องเที่ยว

แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ได้แก่ สุสานหอยล้านปี

จากข้อมูลด้านการเกษตร การประมง ปศุสัตว์ บ่งบอกถึงการผลิตอาหารเพื่อการจำหน่าย และการบริโภคในครัวเรือน การที่ชุมชนมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แสดงให้เห็นถึงการมีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งของอาหารและปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตมนุษย์

4.2.5 การพาณิชย์/กลุ่มอาชีพ

1) หน่วยธุรกิจ/ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลสองห้อง

- ร้านค้า	26	แห่ง
- ลานคอนกรีตจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ทางการเกษตร	1	แห่ง
- ปั้มน้ำมัน	4	แห่ง
- ตู้จำหน่ายหยอดเหรียญ	3	แห่ง
- ร้านก๋วยเตี๋ย	4	แห่ง
- โรงสีข้าว	6	แห่ง
- โรงสุรากลั่น	1	แห่ง
- โรงเรือนผลิตอาหาร	1	แห่ง
- โรงไม้	1	แห่ง
- ร้านวัสดุก่อสร้าง	1	แห่ง

- ร้านซ่อมเครื่องยนต์	3	แห่ง
- เสาคูครึ่ง-ส่งสัญญาณ โทรศัพท์	1	แห่ง
- ร้านจำหน่ายปุ๋ยเคมี / เครื่องมือทำการเกษตร	2	แห่ง
- คลินิก	1	แห่ง

2) กลุ่มอาชีพ

- กลุ่มหอมแดงบ้านสองห้อง
- กลุ่มสตรีทอผ้าบ้านสองห้อง
- กลุ่มเลี้ยงโค-กระบือ บ้านเด่น
- กลุ่มส่งเสริมอาชีพทำนาบ้านเด่น
- กลุ่มปลูกข้าวโพดบ้านซำบอน
- กลุ่มเกษตรกรกรรชานาบ้านซำบอน
- กลุ่มเกษตรกรกรรชานาบ้านนาไร่เดียว
- กลุ่มทอผ้าบ้านนาไร่เดียว

จากข้อมูลธุรกิจและกลุ่มอาชีพแสดงให้เห็นถึงการเข้าถึงในเรื่องของทรัพยากรและการบริการต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหารของชุมชน การรวมกลุ่มอาชีพสามารถบ่งบอกได้ถึงความเป็นสมาชิกกลุ่ม/องค์กร อันเป็นประโยชน์ต่อสมาชิกกลุ่ม การได้รับการสนับสนุนแหล่งเงินทุนต่างๆ และยังช่วยให้กลุ่มมีอำนาจการต่อรองในการผลิตได้

4.3 ประเพณี วัฒนธรรมและกิจกรรมที่สำคัญ

วัฒนธรรมอำเภอปากท่า (2553) ระบุว่า ประชากรในอำเภอปากท่าส่วนใหญ่อพยพมาจากเวียงจันทน์ ล้านช้าง และหลวงพระบาง ประเทศลาว ภายใต้การนำของพญาปาด พุดภาษาไทยหลวงพระบาง สำเนียงจังหวัดเลย มีขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นที่หลากหลาย และกิจกรรมที่สำคัญ ดังนี้

4.3.1 งานประเพณีลอยกระทง เป็นการร่วมสืบสานประเพณี และ อนุรักษ์ วัฒนธรรมอันดีงามในการขอขมาพระแม่คงคา แสดงความขอบคุณ พระแม่ น้ำคงคาที่มนุษย์เราได้ใช้ประโยชน์ต่างๆ เป็นการขอขมาต่อแม่น้ำที่ได้ทิ้งสิ่งปฏิกูลต่างๆ อีกทั้งยังเป็นการสะเดาะเคราะห์ ลอยทุกข์ โศกโรคภัยและอธิฐานขอพรให้ได้สมปรารถนา ซึ่งงานประเพณีลอยกระทงอำเภอปากท่า นั้น จะมีการประกวดกระทงที่ใช้วัสดุจากธรรมชาติ การประกวดนางนพมาศที่จะต้องสวมชุดผ้าทอพื้นเมืองซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของอำเภอปากท่า การแข่งขันการทำอาหารพื้นเมือง การแสดงดนตรีดับเต่า เป็นดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการละเล่นดับเต่าโดยเฉพาะ การละเล่นดับเต่าพัฒนาจากการนำวรรณกรรมที่บันทึกเป็นภาษาไทยน้อยในสมุดโบราณ มาเล่าเป็น นิทาน จนกระทั่งพัฒนาเป็น

รูปแบบการละเล่น เครื่องดนตรีที่ประสมวงมี 2 ชนิด คือ ซอด้บเต่า (ซอปี๊บ) และกลองด้บเต่า เพลงที่ใช้บรรเลงมีเพลงเดียว คือ เพลงด้บเต่า ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ถือเป็นการสืบสานประเพณีวัฒนธรรม และทำให้เกิดการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งซึ่งนับว่าเป็นการสืบทอดเอกลักษณ์ไทยเพื่อให้คงอยู่ในสังคมสืบไป

4.3.2 งานประเพณีวันออกพรรษา เมื่อถึงวันออกพรรษา พุทธศาสนิกชนชาวอำเภอปากท่า ถือเป็นโอกาสอันเป็นดีที่จะเข้าวัดใกล้บ้านเพื่อบำเพ็ญกุศลแก่พระสงฆ์ที่ตั้งใจจำพรรษา และตั้งใจปฏิบัติธรรมมาตลอดครบไตรมาสพรรษา เป็นประเพณีที่พุทธศาสนิกชนร่วมกันประกอบพิธีตักบาตรเทโวโรหณะ และฟังธรรมเทศนา ซึ่งแต่ละครัวเรือนก็จะประกอบอาหารมาร่วมทำบุญ และได้รับการแบ่งปันอาหารในการทำบุญกลับไปด้วย

4.3.3 งานบวชนาคสามัคคีและสามเณรภาคฤดูร้อน เป็นการสร้างความสามัคคี สมานสามัคคี ทุกภาคส่วนมีบทบาทในการช่วยกันฟื้นฟูศีลธรรม และพัฒนาท้องถิ่นให้มีความเจริญรุ่งเรืองทางศีลธรรม ซึ่งในช่วงเช้าจะเป็นการประกอบศาสนพิธีและการปลงหมนาค และช่วงบ่ายจะเป็นการแห่ นาคไปรอบๆ หมู่บ้าน ซึ่งงานบวชนี้มีความเกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหารในมิติของการเข้าถึง กล่าวคือ ครอบครัว ญาติพี่น้อง ผู้มีจิตศรัทธา หรือบุคคลภายนอก จะร่วมกันเปิดโรงงานเพื่อแจกอาหารลาว หวาน และเครื่องดื่มให้แก่ผู้ที่มาร่วมงานบุญ

4.4.4 ประเพณีแห่ข้าวพันก้อน(บุญพะเหวด) หรือที่เรียกกัน โดยทั่วไปว่าบุญมหาชาติ เป็นประเพณีบุญตามฮีตสิบสองของชาวลาว ประเพณีแห่ข้าวพันก้อนเป็นประเพณีทำบุญอย่างหนึ่งที่ผู้ร่วมงานเชื่อว่า ในรอบ ๑ ปีจะต้องทำข้าวปลาอาหารมาบูชาคุณของพระพุทธเจ้า ฟังเทศน์ พร้อมทั้งนำข้าวมาร่วมบูชา การอยู่วัดแห่ข้าวพันก้อนจำทำกันในช่วงหลังสงกรานต์ไปแล้ว ชาวบ้านจะร่วมกันทำบุญโดยการเตรียมอาหารคาวหวาน และจุดบั้งจัญที่วัดในตอนกลางคืน และเอาถวายพระสงฆ์ในตอนย่ำรุ่งเวลาประมาณ 4.00 น. ของวันบุญพะเหวด (เทศน์มหาชาติ) ชาวบ้านจะนำข้าวเหนียวก้อนเล็กๆ ขนาดเท่าหัวแม่มือจำนวนหนึ่งพันก้อน ซึ่งเท่ากับหนึ่งพันพระคาถาในเรื่องราวของพระเวสสันดรชาดก ใส่งวดจากบ้านเรือนของตนแห่ออกจากหมู่บ้านเข้ามาที่ศาลาโรงธรรม เวียนรอบศาลาโรงธรรม 3 รอบ แล้วจึงนำข้าวพันก้อนเหล่านั้นไปใส่ไว้ในกรวยไม้ไผ่ที่เป็นหลักทุงไชยทั้งแปดทิศ และไว้ในใส่ตะกร้าที่วางอยู่บนศาลา ตามจุดมี ทุงไช และเสดกะลัด เมื่อแห่ข้าวพันก้อนเสร็จแล้วก็จะมีการเทศน์สังกาศ เมื่อจบสังกาศก็จะหยุดให้ญาติโยมกลับบ้าน นำข้าวปลาอาหารมาใส่บาตรจ้งหัน หลังจากพระจ้งหันเสร็จแล้วจึงจะเริ่มเทศน์พะเหวดโดยเริ่มจากกัณฑ์ทศพร ไปจนถึงนครกัณฑ์รวมสามสิบกัณฑ์ ซึ่งจะใช้เวลาตลอดทั้งวันจนค่ำ และมีความเชื่อกันว่าหากใครฟังเทศน์เรื่องพระเวสสันดรจบ ผู้นั้นจะได้รับอานิสงส์มาก ข้าวพันก้อนที่นำมาร่วมพิธีส่วนหนึ่งก็จะถูกนำกลับเก็บไว้บูชาที่บ้าน อีกส่วนหนึ่งทางวัดจะนำข้าวไปทำอาหาร และ

ทำขนม เพื่อให้ผู้ร่วมงานรับประทาน เชื่อว่าการทำบุญนี้จะส่งผลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในการประกอบอาชีพ รวงข้าวมีเมล็ดเต็มรวง ประคุดคั้งต้นข้าวพันก้อนที่มีข้าวอยู่เต็มต้น

4.4.5 งานประเพณีสงกรานต์ สรงน้ำปูตาพญาปาด ประเพณีแห่ต้นดอกไม้ ในประเพณีแห่ข้าวพันก้อนของชาวปากทำจะมีกิจกรรมอีกอย่างที่ต้องปฏิบัติควบคู่กันไป คือประเพณีแห่ต้นดอกไม้ในตอนบ่าย โดยจะมีการประดิษฐ์ประคองต้นดอกไม้เกือบทุกบ้าน เมื่อถึงวันสิ้นศักราช หรือวันสังขารล่วง ตรงกับวันที่ 13 เมษายน ชาวบ้านจะทำน้ำหอมจากดอกไม้และสมุนไพรไปสรงน้ำปูตาพญาปาด สรงน้ำพระพุทธรูป รดน้ำผู้สูงอายุเพื่อขอพร พอถึงวันรุ่งขึ้น 14 เมษายน เป็นวันเนาหรือวันเนาว่าก็พร้อมกันอัญเชิญพระคู่บ้านคู่เมืองแห่ไปตามรอบๆชุมชน ให้คนทุกเพศทุกวัยได้สาดสรงน้ำสักการะ 15 เมษายน กลุ่มต่างๆในหมู่บ้านจะพร้อมกันทำต้นดอกไม้ (นำต้นกล้วยมาทำเป็นต้นดอกไม้ นำทางมะพร้าวมาเหลาใช้เสียบดอกไม้เป็นช่อๆ) ธงหลากสี ก่อกองทรายพอดกบ่ายก็แห่ต้นดอกไม้และจุดปัจจัยจากคุ้มของตนมาพร้อมกันที่วัด เวียนรอบศาลาวัด ๓ รอบ ก่อนนำไปบูชาพระพุทธรูปเพื่อเป็นพุทธรูชาและสวดมนต์ บูชาดอกไม้รูปเทียน แด่พระพุทธร พระธรรม พระสงฆ์ ชาวบ้านมีความเชื่อว่า การที่ได้นำดอกไม้มาบูชาพระรัตนตรัย นั้น จะทำให้อยู่ดีมีสุขฝนตกต้องตามฤดูกาล ให้เรือสวนไร่นาอุดมสมบูรณ์ บ้านเมืองมีความร่มเย็นเป็นสุขปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ วัช กล้วย สัตว์เลี้ยง พืชผลต่างๆ ขยายดอกออกผลสมบูรณ์ เกิดเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว

4.4.5 งานประเพณีไหลเรือไฟ จำข้าวชิม เป็นประเพณีโบราณอำเภอปากทำที่สืบทอดกันมาช้านาน นิยมปฏิบัติกัน ในเทศกาลวันออกพรรษา ก่อนวันออกพรรษา 1 วัน ชาวบ้านจะไปตัดต้นกล้วยนำมาทำเป็นเรือไฟ โดยใช้ไม้ไผ่เลี้ยงเสียบยึดหัวท้ายกับต้นกล้วยหลายๆต้น นิยมทำ 2 ชั้น เพื่อที่จะได้วางไม้แก่นแตก (ไม้สน) ปัจจุบันใช้วัสดุจากไม้ไผ่ในการทำเรือไฟ เมื่อถึงวันออกพรรษา ผู้สูงอายุในชุมชน หรือปราชญ์ชาวบ้านจะเป็นผู้นำในการทำพิธีขอมาต่อพระแม่คงคา จากนั้นชาวบ้านจะนำข้าวเหนียวปั้นเป็นก้อน แล้วนำไปให้ผู้เฒ่าผู้แก่เอามาจ้ำตามร่างกายของผู้นำไปให้ และกล่าวคำจำข้าวชิมเพื่อเป็นการเอาเคราะห์ โรคภัยไข้เจ็บ สิ่งไม่ดีทั้งหลายให้ออกจากตัวติดไปกับก้อนข้าวเหนียว แล้วนำไปโยนลงเรือไฟพร้อมไม้แก่นแตก จากนั้นจะทำการจุดไม้แก่นแตกในเรือไฟแล้วปล่อยให้เรือไฟไหลล่องไปตามกระแสน้ำ ให้พ้นจากหมู่บ้าน เป็นความเชื่อว่าเคราะห์ภัยไข้เจ็บ สิ่งไม่ดีทั้งหลาย ได้ไหลพ้นจากหมู่บ้านไปตามกระแสน้ำแล้ว ประเพณีไหลเรือไฟเป็นความเชื่อและได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ ในช่วงกลางวันมีการแข่งขันกีฬาทางน้ำ ได้แก่ การแข่งขันเรือเร็ว การแข่งขันแพวิบาก การแข่งขันแพเร็ว อีกทั้งยังมีการแข่งขันประกวดทำอาหารพื้นบ้าน ช่วงกลางคืน เป็นกิจกรรมไหลเรือไฟจำข้าวชิม เพื่อเป็นการอนุรักษ์ สืบทอด พิธี วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น ปลุกจิตสำนึก ให้เยาวชนและ

ประชาชนทั่วไปตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรม ประเพณี ท้องถิ่น รวมถึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

4.4.7 การเลี้ยงผีป่า ผีต้นน้ำ ผีขุนน้ำ คือ การทำพิธีสังเวยผีหรือเทวดาอารักษ์ ผู้เป็นหัวหน้าของผีอารักษ์ทั้งหลายที่ทำหน้าที่ปกป้องรักษาป่าไม้อันเป็นต้นน้ำลำธาร เพื่อเป็นการขอบคุณเทวดาที่บันดาลให้มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ มีน้ำใช้ในการเกษตร โดยเฉพาะในเขตลุ่มน้ำของลำน้ำนั้นๆ และยังเป็นการขอให้ผีต้นน้ำ หรือผีประจำขุนน้ำ บันดาลให้ฝนตก และมีน้ำจากต้นน้ำหรือขุนน้ำ นั้นลงสู่พื้นราบ ชาวบ้านจะมีพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำเป็นประจำทุกปีในช่วงเดือนแปดหรือเดือนเก้าเหนือ (พฤษภาคม-มิถุนายน) ชาวบ้านจะทำพิธีในตอนเช้าโดยช่วยกันหาบและคอนชะลอมไปยังบริเวณพิธี หากบริเวณที่ทำพิธีไม่มีห่อผี หรือศาลเทพารักษ์อยู่ ชาวบ้านจะสร้างศาลชั่วคราวขึ้นไถ่ๆ กับบริเวณด้านต้นน้ำ ปู่อาจารย์ผู้ประกอบพิธีทำพิธีอัญเชิญเทวดาอารักษ์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่ประจำรักษาขุนน้ำให้มารับเครื่องสังเวย เมื่อเสร็จพิธีแล้วปู่อาจารย์จะนำข้าวปลาอาหารเหล่านั้นยกขึ้นวางบนห่อผี และทิ้งระยะเวลาให้ผ่านไป ชั่วรูปหมคดอกขณะที่ยังรอรับเครื่องสังเวยนั้น ชาวบ้านที่อยู่ในบริเวณพิธีก็พากันกินข้าวปลาอาหาร จนได้เวลา อันสมควร ก็จะชวนกันกลับบ้าน เป็นอันเสร็จพิธี

การเข้าร่วมงานประเพณีและการร่วมกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน ทำให้คนในชุมชนมีความสมัครสมานสามัคคี ถือเป็นการสืบสานประเพณีวัฒนธรรมและทำให้เกิดการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง และยังเกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหารในมิติของการเข้าถึง เพราะในแต่ละกิจกรรมนั้นจะมีแหล่งอาหารซื้อขาย การประกอบอาหาร การนำอาหารมารวมกันเพื่อประกอบพิธีกรรม และมีการแบ่งปันแจกจ่ายอาหารให้แก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

4.5 ทรัพยากรธรรมชาติ

พื้นที่ตำบลสองห้อง มีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งของปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชน เป็นแหล่งที่อยู่อาศัย เป็นแหล่งอาหาร เป็นแหล่งที่มาของยารักษาโรค และมีความสำคัญต่อการรักษาสมดุลของระบบนิเวศ ทรัพยากรธรรมชาติของตำบลสองห้องที่มีเกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหารของชุมชน ได้แก่

4.5.1 ทรัพยากรน้ำ

ในพื้นที่ตำบลสองห้องมีทั้ง ลำห้วย สระน้ำ บ่อน้ำตื้น ถึงเก็บน้ำ อ่างเก็บน้ำ และฝาย โดยแยกแหล่งน้ำตามพื้นที่การใช้ประโยชน์เป็นรายหมู่บ้าน ดังนี้

(1) หมู่ที่ 1 บ้านสองห้อง มีสระน้ำ 1 แห่ง บ่อน้ำตื้น 12 แห่ง และอ่างเก็บน้ำ 2 แห่ง

(2) หมู่ที่ 2 บ้านเคิ้น มีลำห้วย 2 แห่ง ฝาย 7 แห่ง สระน้ำ 3 แห่ง บ่อน้ำตื้น 12 แห่ง และถังเก็บน้ำ 7 แห่ง

(3) หมู่ที่ 3 บ้านนาแซง มีลำห้วย 3 แห่ง ฝาย 7 แห่ง สระน้ำ 1 แห่ง บ่อน้ำตื้น 2 แห่ง และถังเก็บน้ำ 1 แห่ง

(4) หมู่ที่ 4 บ้านซำบอน สระน้ำ 5 แห่ง มีลำห้วย 4 แห่ง ฝาย 7 แห่ง บ่อน้ำตื้น 3 แห่ง อ่างเก็บน้ำ 1 แห่ง และถังเก็บน้ำฝน 19 แห่ง

(5) หมู่ที่ 5 บ้านนาไร่เดียว มีลำห้วย 2 แห่ง ฝาย 7 แห่ง บ่อบาดาล 2 แห่ง บ่อน้ำตื้น 8 แห่ง และถังเก็บน้ำ 3 แห่ง

น้ำเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญต่อชีวิตคน พืช และสัตว์ เป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ และเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของสิ่งมีชีวิต แหล่งน้ำในชุมชนทั้งที่เป็นแหล่งน้ำที่เกิดโดยธรรมชาติ และแหล่งน้ำที่เกิดจากการสร้างโดยมนุษย์ แสดงให้เห็นถึงการเข้าถึงทรัพยากรน้ำ การใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำในด้านการอุปโภคบริโภค ด้านการเกษตร โดยไม่เกิดปัญหาการขาดแคลนน้ำภายในชุมชน อีกทั้งแหล่งน้ำตามธรรมชาติยังเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ และพืชหลากหลายชนิด ซึ่งคนชุมชนได้ใช้ประโยชน์โดยการหาอาหารจากแหล่งน้ำเหล่านี้

4.5.2 ป่าไม้/ภูเขา

สภาพพื้นที่ของอำเภอปากทำ ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าและภูเขา โดยทิศเหนือและทิศตะวันออก เป็นเทือกเขาสลับซับซ้อน และเป็นป่าดงดิบ ส่วนทิศใต้ และทิศตะวันตกเฉียงใต้เป็นที่ราบระหว่างภูเขา

ตำบลสองห้องมีทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ น้ำ ป่าไม้และภูเขา อยู่ในสภาพที่ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ พื้นที่ป่าไม้ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นป่าเบญจพรรณ ส่วนบริเวณพื้นที่สูงเป็นป่าดิบเขา และป่าสนเขา ป่าไม้เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร แหล่งผลิตปัจจัยพื้นฐานต่อการดำรงชีพของมนุษย์ มีความผูกพันต่อความเป็นอยู่จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ การนำไม้มาใช้ในการก่อสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เป็นเครื่องตกแต่งบ้าน ใช้เป็นเชื้อเพลิงในการหุงต้มอาหาร เป็นแหล่งอาศัยของสัตว์ป่า เป็นแหล่งพืชสมุนไพรและพืชอาหารที่หลากหลาย เป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติที่คนในชุมชนสามารถเข้าถึงเพื่อนำมาบริโภคและใช้ประโยชน์ พื้นที่ราบเชิงเขาบางส่วนถูกชาวบ้านบุกรุกแผ้วถางเพื่อปลูกพืชข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ แต่ในปัจจุบันกำลังได้รับฟื้นฟูสภาพเนื่องจากภาครัฐได้ยึดคืนพื้นที่ป่าตามนโยบายของรัฐบาลซึ่งมีแนวทางในการกำหนดแนวนโยบายด้านการจัดการป่าไม้ คือ นโยบายด้านการกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินป่าไม้ นโยบายด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เกี่ยวกับงานป้องกันรักษาป่าการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและสันตนาการ นโยบายด้านการพัฒนาป่าไม้ เช่น การทำไม้และการเก็บหาของป่า การปลูก และการบำรุงป่าไม้ การค้นคว้าวิจัย และด้านการ

อุตสาหกรรม นโยบายการบริหารทั่วไปจากนโยบายดังกล่าวข้างต้นเป็นแนวทางในการพัฒนาและการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชาติให้ได้รับผลประโยชน์ ทั้งทางด้านการอนุรักษ์และด้านเศรษฐกิจอย่างผสมผสาน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสมดุลของธรรมชาติและมิทรัพยากรป่าไม้ไว้ได้อย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต

5. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง ความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ จากการศึกษาวิจัยมีผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

5.1 สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจ สังคม

สภาพพื้นฐานส่วนบุคคลของเกษตรกร ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนแรงงานในครัวเรือน อาชีพ พื้นที่ทำการเกษตร รายได้เฉลี่ย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

5.1.1 เพศ

มินตรา สาระรักษ์ และเสาวลักษณ์ แสนนาม (2557, น. 28) ศึกษาความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนของประชาชนบ้านเมืองหมื่นน้อย ตำบลกวนวัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคายพบว่า กลุ่มตัวอย่างเป็นเพศหญิงร้อยละ 55.30 และเพศชายร้อยละ 44.70 สอดคล้องกับวันทนีย์ ชัยฤทธิ์ และคณะ (2553, น. 217) ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความมั่นคงทางอาหารของผู้สูงอายุในชุมชนชนบท ทางภาคใต้ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมากกว่าครึ่งเป็นเพศหญิงร้อยละ 59.8 และเพศชายร้อยละ 40.2

5.1.2 อายุ

จอมขวัญ ชุมชาติ (2558, น. 52) ศึกษาความมั่นคงทางอาหารของชุมชนโลกพะยอม ตำบลละงู อำเภอละงู จังหวัดสตูล พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 82 อยู่ในช่วงวัยทำงาน (20-60 ปี) โดยแบ่งเป็น 5 ช่วงอายุ ได้แก่ ช่วงอายุ 51-60 ปี ร้อยละ 30 ช่วงอายุ 41-50 ปี ร้อยละ 25 ช่วงอายุ 31-40 ปี ร้อยละ 21 และช่วงอายุ 20-30 ร้อยละ 6 ในขณะที่ร้อยละ 17 อยู่ในช่วงวัยชรา (อายุ 61 ปี ขึ้นไป) และร้อยละ 1 อยู่ในช่วงวัยรุ่น (อายุต่ำกว่า 19 ปี) โดยเฉลี่ยมีอายุ 49 ปี สอดคล้องกับมินตรา สาระรักษ์ และเสาวลักษณ์ แสนนาม (2557, น. 28) ศึกษาความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนของประชาชนบ้านเมืองหมื่นน้อย ตำบลกวนวัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคายพบว่า ประชาชนมีอายุเฉลี่ยเท่ากับ 46 ปี มีอายุต่ำสุด 21 ปี และมากที่สุด 66 ปี

5.1.3 ระดับการศึกษา

จอมขวัญ ชุมชาติ (2558, น. 53) ศึกษาความมั่นคงทางอาหารของชุมชน โลกพะยอม ตำบลละงู อำเภอละงู จังหวัดสตูล พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 81 จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ในขณะที่การศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 และไม่ได้เล่าเรียนร้อยละ 7 เท่ากัน โดยมีผู้ที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 ร้อยละ 4 และมีเพียงร้อยละ 1 เท่านั้นที่มีการศึกษาสูงกว่าระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 คืออยู่ในระดับปริญญาตรี แตกต่างกับ มินตรา สารรักษ์ และเสาวลักษณ์ แสนนาม (2557, น. 28) ศึกษาความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนของประชาชนบ้านเมืองหมื่นน้อย ตำบลกวนวัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับการศึกษาอยู่ในระดับมัธยมปลายมากที่สุดร้อยละ 34.21 และแตกต่างกับวันทนีย์ ชัยฤทธิ์ และคณะ (2553, น. 217) ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความมั่นคงทางอาหารของผู้สูงอายุในชุมชนชนบท ทางภาคใต้ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่จบการศึกษาต่ำกว่าระดับประถมศึกษาร้อยละ 71.1

5.1.3 จำนวนสมาชิกในครัวเรือน

มินตรา สารรักษ์ และเสาวลักษณ์ แสนนาม (2557, น. 28) ศึกษาความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนของประชาชนบ้านเมืองหมื่นน้อย ตำบลกวนวัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีจำนวนสมาชิกในครอบครัวที่อาศัยอยู่ร่วมกันเฉลี่ย 4 คน จอมขวัญ ชุมชาติ (2558, น. 53) ศึกษาความมั่นคงทางอาหารของชุมชน โลกพะยอม ตำบลละงู อำเภอละงู จังหวัดสตูล พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ยเท่ากับ 4 คน

5.1.4 จำนวนแรงงานในครัวเรือน

จอมขวัญ ชุมชาติ (2558, น. 53) ศึกษาความมั่นคงทางอาหารของชุมชน โลกพะยอม ตำบลละงู อำเภอละงู จังหวัดสตูล พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีจำนวนแรงงานในครัวเรือนเฉลี่ย 2 คน

5.1.6 อาชีพ

มินตรา สารรักษ์ และเสาวลักษณ์ แสนนาม (2557, น. 28) ศึกษาความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนของประชาชนบ้านเมืองหมื่นน้อย ตำบลกวนวัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย พบว่า กลุ่มตัวอย่างประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักมากที่สุดร้อยละ 60.50 และไม่มีอาชีพเสริมร้อยละ 82.89 สอดคล้องกับจอมขวัญ ชุมชาติ (2558, น. 53) ศึกษาความมั่นคงทางอาหารของชุมชน โลกพะยอม ตำบลละงู อำเภอละงู จังหวัดสตูล พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก ร้อยละ 43.0

5.1.7 พื้นที่ทำการเกษตร

ปยุตตมา มาสวัสดิ์ และคณะ (2559, น. 353) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงด้านอาหารของครัวเรือนเกษตรกรกรไทย พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรมีที่ดินเพื่อทำการเกษตรระหว่าง 10-29 ไร่

5.1.8 รายได้เฉลี่ย

ปยุตตมา มาสวัสดิ์ และคณะ (2559, น. 353) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงด้านอาหารของครัวเรือนเกษตรกรกรไทย พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรมีรายได้ สุทธิเฉลี่ย 18,646 บาทต่อเดือน แตกต่างกับฐิติพร โชคดี (2552, น. 109) ศึกษาความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนผู้มีรายได้น้อย พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีรายได้อยู่ระหว่าง 5,000-10,000 บาท/เดือน สอดคล้องกับจอมขวัญ ชุมชาติ (2558, น. 53) ศึกษาความมั่นคงทางอาหารของชุมชนโลกพะยอม ตำบลละงู อำเภอละงู จังหวัดสตูล พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีรายได้โดยเฉลี่ย 9,821 บาท/เดือน

5.2 สถานภาพความมั่นคงทางอาหาร

5.2.1 ระดับความมั่นคงทางอาหาร

ปิยนาด อิมดี (2547, น. 304-308) ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านป่าคา หมู่ที่ 2 ตำบลสวก อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน พบว่า ความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนมีความแตกต่างกัน ดังนี้ 1) ความหลากหลายของอาหาร พบว่ากลุ่มครอบครัวฐานะปานกลางมีการบริโภคอาหารที่หลากหลายที่สุด ทั้งยังสามารถเข้าถึงทรัพยากรอาหารตามธรรมชาติ และอาหารตามแหล่งค้าขายได้มากกว่าครอบครัวฐานะอื่น นอกจากนี้ครอบครัวในฐานะปานกลางยังสามารถผลิตอาหารไว้บริโภคในครัวเรือนได้มากกว่าครอบครัวในฐานะอื่นอีกด้วย การผลิตอาหารไว้บริโภคเองในครัวเรือนทำให้เกิดหลักประกันความมั่นคงทางอาหารได้ เนื่องจากจะผลิตอาหารที่ครอบครัวจำเป็นต้องใช้ซึ่งจะมีความหลากหลายกว่าอาหารที่ขายอยู่ตามท้องตลาด 2) การได้มาซึ่งอาหาร ความแตกต่างของการได้มาซึ่งอาหารของคนในชุมชน มาจากเงื่อนไขในเรื่องอาชีพที่แตกต่างกัน โดยครอบครัวที่ประกอบอาชีพในภาคการเกษตรจะมีวิธีการได้มาซึ่งอาหารที่เหมือนและใกล้เคียงกัน คือ การผลิตควบคู่ไปกับการเก็บหาอาหารตามธรรมชาติครอบครัวที่มีอาชีพรับราชการและรับจ้างประจำ จะมีวิธีการได้มาซึ่งอาหารโดยการซื้อเป็นหลัก ส่วนกลุ่มครอบครัวในฐานะยากจนมีวิธีการได้มาซึ่งอาหารที่ใกล้เคียงกัน คือการเก็บหาอาหารจากธรรมชาติและการขออาหารจากญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน และจากวัด 3) ความสามารถในการพึ่งตนเองด้านอาหาร ซึ่งขึ้นอยู่กับการมีที่ดินทำกินเป็นของตนเองและจำนวนแรงงานในครัวเรือน 4) ความรู้ความสามารถ ทักษะ และทัศนคติในการจัดการอาหารที่แตกต่าง สอดคล้องกับชนันชัย มุ่งจิต (2555, น. 147) ศึกษาแนวทางการเสริมสร้างศักยภาพด้านความมั่นคงทางอาหารบ้านแม่สุริน อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

พบว่า สถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ ที่ส่งผลต่อวิถีการดำรงชีวิต การผลิต และการบริโภคของชุมชน แต่ยังไม่ได้อยู่ในขั้นของการส่งผลกระทบให้เกิดภาวะวิกฤตในการขาดแคลนอาหาร เนื่องจากยังมีความอุดมสมบูรณ์ในเรื่องอาหารจากธรรมชาติ และจากการผลิต มีการพึ่งพาอาหารจากภายนอกตามความจำเป็น

5.2.1 แหล่งที่มาของอาหาร

สุธานี มะลิพันธ์ (2552, น. 96) ได้ศึกษาความมั่นคงทางอาหารของชาวลัวะ ในจังหวัดน่าน พบว่า การเข้าถึงทรัพยากรของชุมชน ประกอบด้วย 4 ส่วนหลัก คือ (1) การเก็บหาอาหารตามแหล่งธรรมชาติ โดยมีปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลต่อความสามารถในการเก็บหาอาหารตามแหล่งธรรมชาติ คือ ความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งทรัพยากร ระยะทางใกล้-ไกล ของแหล่งอาหาร จำนวนสมาชิกในครัวเรือนและความเชี่ยวชาญ วิธีการ รวมถึงอุปกรณ์เครื่องที่ใช้ในการเก็บหาอาหาร อิทธิพลทางความเชื่อ กฎระเบียบข้อตกลงร่วม ซึ่งพบว่าสภาพแหล่งอาหารตามธรรมชาติของชุมชนเริ่มมีความอุดมสมบูรณ์ลดน้อยลง เนื่องจากเป็นพื้นที่การใช้ประโยชน์ร่วมกันในหลายชุมชนใกล้เคียง (2) การผลิตอาหารเพื่อบริโภค ซึ่งได้มาจากการเพาะปลูกที่มีจุดมุ่งหมายหลักในการผลิตของคนในชุมชน คือ การปลูกข้าวให้ได้ผลผลิตเพียงพอกับการบริโภคสำหรับทุกคนในครอบครัว และมีระบบการเพาะปลูกตามวิถีภูมิปัญญาดั้งเดิม การเลี้ยงสัตว์ (3) การแลกเปลี่ยนและแลกเปลี่ยนอาหาร พบว่ามีวิธีแลกเปลี่ยนด้วยอาหารและสิ่งของ การแลกเปลี่ยนอาหารด้วยแรงงาน และการแลกเปลี่ยนอาหารด้วยเงินหรือการซื้อ และ (4) การรับบริจาคอาหาร สอดคล้องกับ ปิยนาด อิมดี (2547, น. 303-304) ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านป่าคา หมู่ที่ 2 ตำบลสวก อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน พบว่า วิธีการได้มาซึ่งอาหารของชุมชนมีอยู่หลายวิธี ได้แก่ การผลิตเพื่อการบริโภคเองในครัวเรือน การเก็บหาอาหารตามธรรมชาติและล่าสัตว์ การแลกเปลี่ยนอาหารด้วยตัวเงินหรือการซื้อ และการเปลี่ยนแปลงด้วยแรงงานหรือสิ่งของ โดยส่วนใหญ่ชุมชนจะใช้วิธีการผลิตอาหารเองควบคู่กับการซื้อจากแหล่งค้าขาย ซึ่งจะเน้นการผลิตเองมากกว่าเช่นกันสะท้อนให้เห็นว่าชุมชนมีระบบการผลิตเป็นหัวใจหลักของระบบอาหาร ซึ่งระบบการผลิตที่เน้นเพื่อตอบสนองความต้องการอาหารของครอบครัวและชุมชนเป็นหลักก่อน โดยที่ชุมชนมีวิธีการผลิตรูปแบบการจัดการของตนเอง ซึ่งสั่งสมมานานจากบรรพบุรุษทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองทางอาหารได้ต่างจากระบบการเกษตรแบบพันธะสัญญา หรือการทำฟาร์มขนาดใหญ่ที่เน้นผลผลิตจำนวนมากให้มีมาตรฐานที่บริษัทเป็นผู้กำหนด ซึ่งจะสร้างให้เกิดระบบพึ่งพาสูงและเกษตรกรไม่เกิดการเรียนรู้ในการพึ่งตนเองและการพึ่งพากันเองภายในชุมชน เช่นเดียวกับ กัษณันชัย มุ่งจิต (2555, น. 147) ศึกษาแนวทางการเสริมสร้างศักยภาพด้านความมั่นคงทางอาหารบ้านแม่สุริน อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า ที่มาของอาหารประกอบด้วย 4 ฐาน ได้แก่ (1) อาหารจากการผลิตที่มีการปลูกข้าวไว้เพื่อการ

บริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก ปลูกพืชผักสวนครัวไว้บริโภคตามฤดูกาล (2) อาหารจากแหล่งธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า) และจากหัวไร่ปลายนา ซึ่งพบว่ามีอาหารหลากหลายชนิดผลัดเปลี่ยนกันให้ผลผลิตตามฤดูกาลทั้งพืช และสัตว์ ที่มีความเชื่อมโยงกับองค์ความรู้ภูมิปัญญาในการเก็บหาอาหารในแหล่งธรรมชาติบนฐานของการตระหนักถึงความสำคัญด้วยการให้ความเคารพต่อธรรมชาติ ตลอดจนวิถีการบริโภคของบรรพบุรุษที่มีเมนูอาหารตามฤดูกาลในรอบ 1 ปี (3) อาหารจากการซื้อโดยมีการปลูกพืชเศรษฐกิจ เพื่อเป็นรายได้สำหรับการนำมาซื้ออาหารเพิ่มเติมในส่วนที่จำเป็น (4) อาหารจากการแบ่งปันหรือทางวัฒนธรรมประเพณีที่ยังคงมีการปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง ทั้ง 4 ส่วนมีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกันอย่างเหนียวแน่น

5.3 ปัญหาและแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

5.3.1 ปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

ปยุตดา มาสวัสดิ์ และคณะ (2559, น. 354) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงด้านอาหารของครัวเรือนเกษตรกรไทย พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่มีหนี้สินมีโอกาสที่จะตกเป็นครัวเรือนที่มีความไม่มั่นคงด้านอาหารมากกว่าครัวเรือนที่ไม่มีหนี้สิน ทั้งนี้เนื่องมาจากภาวะหนี้สินของเกษตรกรนำไปสู่ปัญหาความมั่นคงด้านอาหารในระดับครัวเรือน เนื่องจากทำให้เกิดความยากลำบากในการเข้าถึงอาหาร สอดคล้องกับจอมขวัญ ชุมชาติ (2558, น. 49) อ้างถึงใน Gladwin และคณะ (2001) ศึกษาความมั่นคงทางอาหารในชุมชนที่มีฐานะยากจนและประกอบอาชีพเกษตรกรรมและอยู่ในประเทศกำลังพัฒนา ศึกษาปัญหาความมั่นคงทางอาหารในแอฟริกา พบว่า ความไม่มั่นคงทางอาหารเกิดในครอบครัวที่มีรายได้ต่ำ

5.3.2 แนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

จอมขวัญ ชุมชาติ (2558, น. 53) ศึกษาความมั่นคงทางอาหารของชุมชนโลก พะยอม ตำบลละงู อำเภอละงู จังหวัดสตูล พบว่า แนวทางการจัดการความมั่นคงทางอาหาร ได้แก่ การจัดการแหล่งอาหารธรรมชาติ การจัดการแหล่งอาหารผลิตเอง การจัดการแหล่งอาหารซื้อขาย และการจัดการอาหารและแหล่งอาหาร แตกต่างกับ มินตรา สารรักษ์ และเสาวลักษณ์ แสนนาม (2557, น. 28) ศึกษาความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนของประชาชนบ้านเมืองหมื่นน้อย ตำบลกวนวัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย พบว่า แนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหาร คือการพึ่งพาตนเอง ได้แก่ การวางแผนซื้ออาหาร การนำอาหารมาแปรรูปหรือถนอมอาหาร การทำบัญชีครัวเรือนเพื่อควบคุมรายรับรายจ่าย การประกอบอาชีพเสริม และการให้หรือแลกเปลี่ยนอาหาร

5.4 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกร

ปยุตดา มาสวัสดิ์ และคณะ (2559) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความมั่นคงด้านอาหารของครัวเรือนเกษตรกรไทย พบว่า 1) ครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนเป็นเพศหญิง มีโอกาสที่จะ

มีความมั่นคงด้านอาหารมากกว่าเพศชาย ซึ่งสอดคล้องกับ การศึกษาของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ร่วมกับสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2555) พบว่า ครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนเป็นเพศหญิงจะมีความสามารถในการจัดหาอาหารให้แก่คนในเรือนได้ดีกว่า เนื่องจากมีความเอาใจใส่คนในครัวเรือนมากกว่าเพศชาย 2) หากหัวหน้าครัวเรือนเกษตรมีระดับการศึกษาเพิ่มขึ้น โอกาสที่ครัวเรือนจะมีความมั่นคงด้านอาหารจะเพิ่มขึ้นด้วย เนื่องจากระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนมีความสำคัญต่อการจัดการในการผลิตและ การยอมรับเทคโนโลยีใหม่ ๆ รวมถึงความสามารถในการแสวงหาอาหารทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ซึ่ง สอดคล้องกับงานวิจัย Babatunde, et al. (2007) ซึ่งพบว่า หัวหน้าครัวเรือนที่มีการศึกษาสูงสามารถเลือก อาหารที่มีคุณภาพ มีคุณค่าทางโภชนาการเหมาะสมต่อสมาชิกในครัวเรือน 3) ครัวเรือนเกษตรที่มีข้าวที่เก็บไว้บริโภค มีโอกาสที่จะตกเป็นครัวเรือนมีความมั่นคงด้านอาหาร มากกว่าครัวเรือนที่ไม่มีข้าวที่เก็บไว้บริโภค เนื่องจากปริมาณข้าวที่เก็บไว้บริโภคในครัวเรือนไม่ว่าจากการผลิต เองหรือนำเข้าจากแหล่งอื่น หรือรวมถึง การได้รับความช่วยเหลือทางอาหาร มีความสำคัญในแง่ของความ พอเพียงด้านอาหาร และ เสถียรภาพที่จะต้องสามารถเข้าถึงอาหารที่พอเพียงตลอดเวลา และไม่เสี่ยงต่อการเข้าไม่ถึงอาหาร จากวิกฤติที่เกิดอย่างกะทันหันหากเกิดภัยพิบัติ 4) ครัวเรือนเกษตรที่ได้รับช่วยเหลือจาก โครงการช่วยเหลือทางการเกษตร มีโอกาสที่จะตกเป็น ครัวเรือนมีความมั่นคงด้านอาหารเพิ่มขึ้น เนื่องจากการได้รับการช่วยเหลือจากโครงการช่วยเหลือทางการเกษตร เป็นการเพิ่มศักยภาพการผลิตและ รายได้ของครัวเรือนเกษตรกร เป็นการเสริมสร้างให้มีความมั่นคงด้านอาหาร เพิ่มขึ้น ส่งผลให้ครัวเรือนเกษตรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น 5) ครัวเรือนเกษตรที่มีหนี้สิน มีโอกาสที่จะตกเป็น ครัวเรือนมีความไม่มั่นคงด้านอาหารมากกว่า ครัวเรือนที่ไม่มีหนี้สิน ทั้งนี้เนื่องมาจากภาวะหนี้สิน ของเกษตรกรนำไปสู่ปัญหาความมั่นคงด้านอาหารในระดับ ครัวเรือน เนื่องจากทำให้เกิดความยากลำบากในการเข้าถึงอาหาร 6) ครัวเรือนเกษตรที่มีขนาดครัวเรือนที่ใหญ่ขึ้น มีโอกาสที่จะมีความมั่นคงด้านอาหารลดลง เนื่องจากครัวเรือนที่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมาก ย่อมมีภาระค่าใช้จ่ายด้านอาหารเพิ่มขึ้น อีกทั้งเกิดการ แบ่งปันอาหารเพื่อบริโภคในครัวเรือนเพิ่มขึ้นอีกด้วย ซึ่ง สอดคล้องกับการศึกษาของ วิฑูร เลี่ยนจำรูญ (2545) ที่ พบว่า ครัวเรือนที่มีลูกมากหรือสมาชิกใน ครัวเรือนมากจะมีภาระค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเพิ่มขึ้น 7) ครัวเรือนเกษตรที่มีรายได้ของครัวเรือนทั้ง รายได้ภาคเกษตร และรายได้นอกภาคเกษตรเพิ่มขึ้น จะมีผลให้ครัวเรือนมีโอกาสมีความมั่นคงด้านอาหารเพิ่มขึ้น เนื่องจากรายได้ถือว่าเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงอำนาจ การจัดหาสิ่งอุปโภคบริโภคในการดำรงชีพขั้นพื้นฐานของครัวเรือน เมื่อมีรายได้สูงขึ้นย่อมมีแนวโน้มที่จะบริโภค อาหารที่มีคุณภาพเพิ่มขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Iram and Butt ที่พบว่า กลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้สูงมี โอกาสในการเข้าถึงและสามารถจัดซื้ออาหารที่มีคุณภาพได้มากกว่ากลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำ 8)

ครัวเรือนเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีโอกาสที่จะมีความไม่มั่นคงด้านอาหารมากกว่าครัวเรือนเกษตรกรในภาคอื่น ๆ เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรย่อมแตกต่างกัน ส่งผลให้การเข้าถึง แหล่งอาหาร และการได้มาซึ่งอาหารของครัวเรือนแตกต่างกันด้วย 9) ครัวเรือนเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสาน มีโอกาสที่จะตกเป็นครัวเรือนที่มีความมั่นคงด้านอาหาร มากกว่าครัวเรือนที่ปลูกพืชเดี่ยว ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะครัวเรือนเกษตรกรที่ทำเกษตรแบบผสมผสานสามารถผลิต อาหารที่หลากหลายเพื่อใช้เป็นวัตถุดิบในการประกอบอาหารได้เอง ช่วยให้ครัวเรือนเกษตรกรมีอาหารเพียงพอต่อ การบริโภคภายในครัวเรือน มีอาหารไว้บริโภคในครอบครัวครบทุกหมู่ ช่วยลดค่าใช้จ่ายค่าอาหาร

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้นทั้งแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จะเห็นได้ว่า สภาพพื้นฐานส่วนบุคคลของเกษตรกร ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนแรงงานในครัวเรือน อาชีพ พื้นที่ทำการเกษตร รายได้เฉลี่ย สถานภาพ ความมั่นคงทางอาหาร ได้แก่ ระดับความมั่นคงทางอาหาร แหล่งที่มาของอาหาร ปัญหาและแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหาร และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกร ล้วนมีผลต่อความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกรทั้งสิ้น ซึ่งผลการวิจัยนี้จะนำไปเป็นแนวทางในการสร้างความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกรต่อไป

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ความมั่นคงด้านอาหารของครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอฟากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนของระเบียบวิธีการวิจัย อันได้แก่ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล รายละเอียดมีดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ เกษตรกรในตำบลสองห้องที่ขึ้นทะเบียนเกษตรกร ปี 2559/60 จำนวน 5 หมู่บ้าน ในตำบลสองห้อง อำเภอฟากท่าจังหวัดอุตรดิตถ์ จำนวน 471 ครัวเรือน

1.2 กลุ่มตัวอย่าง

1.2.1 การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรการประมาณขนาดตัวอย่างของ Taro Yamane (1973) ความคลาดเคลื่อน 0.05 ดังนี้

$$\text{สูตร} \quad n = \frac{N}{1+Ne^2}$$

เมื่อ n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง (ราย)

N = จำนวนหน่วยประชากร (ราย)

e = ความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้

$$\text{แทนค่า} \quad n = \frac{471}{1+471 \times (0.05)^2} = 217 \text{ ราย}$$

ดังนั้นขนาดของกลุ่มตัวอย่างใช้ จำนวน 217 ราย คิดเป็นร้อยละ 46.07 ของครัวเรือนเกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนทั้งหมด

1.2.2 การสุ่มตัวอย่าง

การสุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple

Random Sampling) โดยการเฉลี่ยตามสัดส่วนจำนวนครัวเรือนเกษตรกรในตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ ทั้ง 5 หมู่บ้าน จับฉลากตามรายชื่อเกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนเกษตรกรกับกรมส่งเสริมการเกษตรปี 2559/60 ให้ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างตามที่กำหนด

ตารางที่ 3.1 แสดงจำนวนครัวเรือนเกษตรกรและจำนวนกลุ่มตัวอย่างครัวเรือนเกษตรกร

ที่	หมู่บ้าน	จำนวนครัวเรือน	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง
1	สองห้อง	140	65
2	เค็น	88	41
3	นาแซง	56	26
4	ชำบอน	99	46
5	นาไร่เดียว	88	41
	รวม	471	217

1.2.3 การคัดเลือกประชากรในการสนทนากลุ่ม

การคัดเลือกประชากรในการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม จากผู้แทนหมู่บ้านทั้ง 5 หมู่บ้าน ซึ่งประกอบไปด้วย ผู้นำหมู่บ้าน ประชาชนชาวบ้าน ผู้เชี่ยวชาญในการหาของป่า และชาวบ้านทั่วไป หมู่บ้านละ 5 คน รวมเป็น 25 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษารั้งนี้ คือ

2.1.1 แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างที่ประกอบด้วยลักษณะคำถามแบบปลายปิด และคำถามแบบปลายเปิด ประกอบด้วย 4 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล สังคม และเศรษฐกิจของเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์

- 1) ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา
- 2) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ได้แก่ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนแรงงานในครัวเรือน การประกอบอาชีพ พื้นที่ทำการเกษตร รายได้เฉลี่ยต่อปี สภาพหนี้สินของครัวเรือน

แหล่งเงินทุนที่ใช้ในการเกษตร

3) ปัจจัยทางสังคม ได้แก่ การดำรงตำแหน่งทางสังคม การเป็นสมาชิกกลุ่ม/

สถาบันเกษตรกร

ตอนที่ 2 ความรู้และแหล่งความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร

1) ความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารซึ่งคำถามเป็นแบบเลือกตอบถูกและผิด ประกอบด้วยคำถามจำนวน 10 ข้อ เป็นคำถามเชิงบวก (Positive Statement) จำนวน 5 ข้อ เป็นคำถามเชิงลบ (Negative Statement) จำนวน 5 ข้อ โดยมีเกณฑ์ให้คะแนน ดังนี้

ตอบถูก 1 คะแนน

ตอบผิด 0 คะแนน

2) แหล่งความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร การสอบถามระดับความรู้ที่ได้รับจาก แหล่งความรู้ด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านสื่อบุคคล สื่อกิจกรรม สื่อสารมวลชน สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อออนไลน์ เป็นคำถามแบบให้เลือกตอบ โดยจะให้คะแนนในแต่ละข้อคำถามดังนี้

ระดับความรู้ที่ได้รับมากที่สุด	มีค่าเท่ากับ	5	คะแนน
ระดับความรู้ที่ได้รับมาก	มีค่าเท่ากับ	4	คะแนน
ระดับความรู้ที่ได้รับปานกลาง	มีค่าเท่ากับ	3	คะแนน
ระดับความรู้ที่ได้รับน้อย	มีค่าเท่ากับ	2	คะแนน
ระดับความรู้ที่ได้รับน้อยที่สุด	มีค่าเท่ากับ	1	คะแนน

ตอนที่ 3 สถานภาพความมั่นคงทางอาหาร

1) ระดับความมั่นคงทางอาหารในด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านความพร้อม ด้านการใช้ประโยชน์ ด้านการเข้าถึงอาหาร ด้านเสถียรภาพทางอาหาร เป็นคำถามแบบให้เลือกตอบ โดยจะให้คะแนนในแต่ละข้อคำถามดังนี้

ระดับความมั่นคงทางอาหารมากที่สุด	มีค่าเท่ากับ	5	คะแนน
ระดับความมั่นคงทางอาหารมาก	มีค่าเท่ากับ	4	คะแนน
ระดับความมั่นคงทางอาหารปานกลาง	มีค่าเท่ากับ	3	คะแนน
ระดับความมั่นคงทางอาหารน้อย	มีค่าเท่ากับ	2	คะแนน
ระดับความมั่นคงทางอาหารน้อยที่สุด	มีค่าเท่ากับ	1	คะแนน

2) แหล่งที่มาของอาหาร ได้แก่ อาหารที่ผลิตเองและนำมาบริโภค แหล่งอาหารจากธรรมชาติ ประเภทอาหารจากการซื้อ แหล่งอาหารซื้อขาย แหล่งอาหารที่ได้รับจากการแบ่งปัน

ตอนที่ 4 ปัญหาและแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

1) ปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนในด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านความพอเพียง ด้านการใช้ประโยชน์ ด้านการเข้าถึงอาหาร ด้านเสถียรภาพทางอาหาร เป็นคำถามแบบให้เลือกตอบ โดยจะให้คะแนนในแต่ละข้อคำถามดังนี้

ระดับความเป็นปัญหามากที่สุด	มีค่าเท่ากับ	5	คะแนน
ระดับความเป็นปัญหามาก	มีค่าเท่ากับ	4	คะแนน
ระดับความเป็นปัญหาปานกลาง	มีค่าเท่ากับ	3	คะแนน
ระดับความเป็นปัญหาน้อย	มีค่าเท่ากับ	2	คะแนน
ระดับความเป็นปัญหาที่น้อยที่สุด	มีค่าเท่ากับ	1	คะแนน

2) แนวทางในการสร้างความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนในด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านความพอเพียง ด้านการใช้ประโยชน์ ด้านการเข้าถึงอาหาร ด้านเสถียรภาพทางอาหาร เป็นคำถามปลายเปิด โดยให้ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์แสดงความเห็นเกี่ยวกับแนวทางในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

2.1.2 แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม สถานภาพความมั่นคงทางอาหารจากการสนทนากลุ่ม แบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 ตอน โดยมีประเด็นดังนี้

ตอนที่ 1 ปฏิทินอาหารของเกษตรกร

- 1) ปฏิทินอาหารจากการผลิต
- 2) ปฏิทินอาหารจากธรรมชาติ

ตอนที่ 2 สถานการณ์ ความเสี่ยง และปัญหา ในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

- 1) ด้านความพอเพียง
  - (1) สถานการณ์และความเสี่ยงในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร
  - (2) ปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร
- 2) ด้านการใช้ประโยชน์
  - (1) สถานการณ์และความเสี่ยงในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร
  - (2) ปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร
- 3) ด้านการเข้าถึง
  - (1) สถานการณ์และความเสี่ยงในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร
  - (2) ปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร
- 4) ด้านเสถียรภาพ
  - (1) สถานการณ์และความเสี่ยงในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

(2) ปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

ตอนที่ 3 ปัจจัยความเสี่ยงที่อาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร

- 1) ปัจจัยภายในชุมชน
- 2) ปัจจัยภายนอกชุมชน

ตอนที่ 4 แนวทางการจัดการ ป้องกัน พัฒนา และแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับความไม่มั่นคงทางอาหาร

- 1) ด้านความปลอดภัย
  - (1) การแก้ไขปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร
  - (2) การปรับตัวต่อสถานการณ์ เมื่อมีความเสี่ยงในการเกิดความไม่มั่นคงทางอาหาร
  - (3) แนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหาร
- 2) ด้านการใช้ประโยชน์
  - (1) การแก้ไขปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร
  - (2) การปรับตัวต่อสถานการณ์ เมื่อมีความเสี่ยงในการเกิดความไม่มั่นคงทางอาหาร
  - (3) แนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหาร
- 3) ด้านการเข้าถึง
  - (1) การแก้ไขปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร
  - (2) การปรับตัวต่อสถานการณ์ เมื่อมีความเสี่ยงในการเกิดความไม่มั่นคงทางอาหาร
  - (3) แนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหาร
- 4) ด้านเสถียรภาพ
  - (1) การแก้ไขปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร
  - (2) การปรับตัวต่อสถานการณ์ เมื่อมีความเสี่ยงในการเกิดความไม่มั่นคงทางอาหาร
  - (3) แนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

2.2 การสร้างแบบสัมภาษณ์

2.2.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหาร

2.2.2 ศึกษาแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์ จากงานวิจัยของผู้ที่ทำงานวิจัยเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร

2.2.3 จัดทำแบบสัมภาษณ์ ให้สอดคล้องกับหัวข้อและวัตถุประสงค์ในการวิจัย

2.2.4 นำแบบสัมภาษณ์ ที่สร้างส่งอาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อตรวจแก้ไขเนื้อหาและการใช้ภาษา ตลอดจนพิจารณาความเหมาะสมโดยทั่วไปของแบบสอบถาม

2.2.5 แก้ไขแบบสัมภาษณ์ให้ถูกต้อง นำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาอีกครั้งและนำไปทดสอบหาความเชื่อถือ และนำมาปรับปรุงเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อทำการวิจัย

2.3 การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

การตรวจสอบความเหมาะสมของแบบสัมภาษณ์ เพื่อให้การวิจัยมีความถูกต้อง สมบูรณ์ ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ไปให้คณะอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์พิจารณาตรวจสอบความเหมาะสม และให้คำแนะนำแก้ไข และทำการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ดังนี้

1) การหาค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบสัมภาษณ์ (IOC) โดยมีผู้ให้ความหมาย ดังนี้

เสนอ ภริมาจิตรผ่อง (2545, น. 220) การหาค่าความแม่นยำเชิงเนื้อหา ตรวจสอบ โดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้องของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ (IOC) ด้วยวิธีของ Rovinelli และ Hembelton โดยใช้สูตร ดังนี้

$$IOC = \frac{\Sigma R}{N}$$

IOC คือ ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อสอบกับจุดประสงค์ มีค่าระหว่าง +1 ถึง -1

ΣR คือ ผลรวมคะแนนของผู้เชี่ยวชาญแต่ละคน

N คือ จำนวนผู้เชี่ยวชาญ

นำค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ดังนี้

ถ้า $IOC > 0.50$ ถือว่าข้อคำถามนั้นวัดได้สอดคล้องกับนิยามเชิงปฏิบัติการ

ถ้า $IOC \leq 0.50$ ถือว่าข้อคำถามนั้นไม่สอดคล้องกับนิยามเชิงปฏิบัติการ

สุรพงษ์ คงศักดิ์ และธีรชาติ ธรรมวงศ์ (2556) ได้อธิบายการหาค่าความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม (IOC) ว่า การหาค่า IOC ของผู้เชี่ยวชาญจากการให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแบบสอบถามการวิจัย IOC คือ ค่าความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม หรือค่าสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ หรือเนื้อหา (IOC : Index of Item – Objective Congruence) ปกติแล้วจะให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบตั้งแต่ 3 คนขึ้นไปในการตรวจสอบ โดยให้เกณฑ์ในการตรวจพิจารณาข้อคำถามดังนี้

ให้คะแนน +1 ถ้าแน่ใจว่าข้อคำถามวัดได้ตรงตามวัตถุประสงค์

ให้คะแนน 0 ถ้าไม่แน่ใจว่าข้อคำถามวัดได้ตรงตามวัตถุประสงค์

ให้คะแนน -1 ถ้าแน่ใจว่าข้อคำถามวัดได้ไม่ตรงตามวัตถุประสงค์

แล้วนำผลคะแนนที่ได้จากผู้เชี่ยวชาญมาคำนวณหาค่า IOC ตามสูตร

เกณฑ์ 1. ข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.50-1.00 มีค่าความเที่ยงตรงใช้ได้

2. ข้อคำถามที่มีค่า IOC ต่ำกว่า 0.50 ต้องปรับปรุง ยังใช้ไม่ได้

วิธีการหาค่าความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม (IOC) ตัวอย่างเช่น ข้อคำถาม ข้อ 1 ผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน แต่ละท่านให้คะแนนมา คือ +1 ทั้ง 5 ท่าน

การหาค่า IOC คือ หาผลรวมของคะแนนในข้อ 1 โดยการบวก 1+1+1+1+1 เท่ากับ 5 คะแนน แล้วนำมาหารด้วยจำนวนผู้เชี่ยวชาญ คือ

ผลรวมคะแนน/จำนวนผู้เชี่ยวชาญ เท่ากับ $5/5 = 1.00$ จากนั้นนำผลไปเทียบกับเกณฑ์ที่ตั้งไว้ จากผลการหาค่าความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม (IOC) แสดงว่า ข้อคำถามมีความเที่ยงตรงสูง นำไปใช้ได้ ส่วนข้ออื่นๆ ก็ทำหลักการเดียวกันทุกข้อคำถาม

กรณีผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน ตัวอย่างเช่น ผลคะแนนทั้ง 5 ท่าน ได้ 5 คะแนน = 1.00 มีค่าความเที่ยงตรงใช้ได้ ผลคะแนนทั้ง 5 ท่าน ได้ 4 คะแนน = 0.8 มีค่าความเที่ยงใช้ได้ ผลคะแนนทั้ง 5 ท่าน ได้ 3 คะแนน = 0.6 มีค่าความเที่ยงใช้ได้ ผลคะแนนทั้ง 5 ท่าน ได้ 2 คะแนน = 0.4 ค่าความเที่ยงตรงต่ำกว่า 0.50 ยังใช้ไม่ได้ ต้องปรับปรุง ผลคะแนนทั้ง 5 ท่าน ได้ 1 คะแนน = 0.2 ค่าความเที่ยงตรงต่ำกว่า 0.50 ยังใช้ไม่ได้ ต้องปรับปรุง

ค่าความเที่ยงตรง (Validity) โดยนำแบบสัมภาษณ์ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นไปตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน หลังจากนั้นนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ดังนี้

$$\text{ค่า IOC} = \frac{63.6}{66} = 0.96$$

สรุปผลการหาค่าความเที่ยงตรงตามเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน ได้ค่า IOC = 0.96 เกณฑ์การตัดสินค่า IOC ถ้ามีค่า 0.50 ขึ้นไป แสดงว่า ข้อคำถามนั้นวัดได้ตรงจุดประสงค์หรือตรงตามเนื้อหานั้น แสดงว่า ข้อคำถามข้อนั้นใช้ได้

2) การหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสัมภาษณ์ (IOC) โดยมีผู้ให้ความหมาย ดังนี้ บุญชม ศรีสะอาด (2535, น. 107) อธิบายว่า การหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของเครื่องมือ โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha-Coefficient) ของ (Cronbach) ซึ่งเหมาะสำหรับเครื่องมือที่เป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มีสูตรดังนี้

$$\alpha = k \frac{\left[1 - \frac{\sum Si^2}{St^2} \right]}{k-1}$$

โดยที่

α แทน สัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่น

K แทน จำนวนข้อคำถาม

$\sum Si^2$ แทน ผลรวมของความแปรปรวนของคะแนนแต่ละข้อ

St^2 แทน ความแปรปรวนของคะแนนรวม

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2546) กล่าวว่า การนำแบบสอบถามมาวิเคราะห์เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้วิธีหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) โดยมีเกณฑ์ในการพิจารณา ดังนี้

หากพบว่า ค่าสัมประสิทธิ์น้อยกว่า 0.50 กล่าวว่า เชื่อถือได้น้อย

หากพบว่า ค่าสัมประสิทธิ์อยู่ระหว่าง 0.50-0.65 กล่าวว่า เชื่อถือได้ปานกลาง

หากพบว่า ค่าสัมประสิทธิ์มีค่าตั้งแต่ 0.66 ขึ้นไป กล่าวว่า เชื่อถือได้ค่อนข้างสูง

ค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยการนำแบบสอบถามไปทำการทดสอบกับเกษตรกรจำนวน 30 ราย นำผลการสอบถาม ไปทดสอบหาค่าความเชื่อมั่น (reliability consistency) ตามวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา (coefficient of alpha หรือ Cronbach) โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป ได้ค่าความเชื่อมั่น ดังนี้

1) แหล่งความรู้ เท่ากับ 0.891

2) ระดับความมั่นคงทางอาหาร เท่ากับ 0.833

3) ปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือน เท่ากับ 0.827

สรุปภาพรวมของแบบสอบถามค่าสัมประสิทธิ์อัลฟามีค่า เท่ากับ 0.850

ซึ่งหมายความว่าแบบสอบถามที่สร้างขึ้นสำหรับงานวิจัยนี้มีค่าความเชื่อถือได้ในระดับมาก และสามารถนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 การสัมภาษณ์

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยนี้ โดยการใช้แบบสัมภาษณ์เกษตรกรจากกลุ่มตัวอย่างในตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุดรธานี จำนวน 217 ราย เพื่อศึกษาความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนเกษตรกร ระหว่างเดือนมกราคม ถึงเดือนมีนาคม 2561 โดยมีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

3.1.1 ประสานงานผู้ที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยดำเนินการประสานงานขอความร่วมมือจากผู้นำชุมชนในแต่ละหมู่บ้าน เพื่อนัดหมาย วัน เวลา สถานที่ เพื่อชี้แจงรายละเอียดและขั้นตอนการตอบแบบสัมภาษณ์แก่กลุ่มตัวอย่าง

3.1.2 **ชี้แจงรายละเอียดการวิจัย** ให้กับเกษตรกรที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง

3.1.3 **ดำเนินการเก็บข้อมูล** โดยใช้แบบสัมภาษณ์

3.1.4 **ตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูล**

3.2 การสนทนากลุ่ม

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสนทนากลุ่ม จากตัวแทนหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 5 ราย รวมจำนวน 25 ราย เพื่อศึกษาสถานภาพความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนเกษตรกร ในเดือนมิถุนายน 2561 ประเด็นในการสนทนากลุ่ม คือ ปฏิทินอาหารของเกษตรกร สถานการณ์ ความเสี่ยง และปัญหา ในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร ปัจจัยความเสี่ยงที่อาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร แนวทางการจัดการ ป้องกัน พัฒนา และแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับความไม่มั่นคงทางอาหาร โดยมีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

3.2.1 **ประสานงานผู้ที่เกี่ยวข้อง** ผู้วิจัยดำเนินการประสานงานขอความร่วมมือจากผู้นำชุมชนในแต่ละหมู่บ้านเพื่อนัดหมาย วัน เวลา สถานที่ ในการสนทนากลุ่ม

3.2.2 **ชี้แจงรายละเอียดการวิจัย** ให้กับผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม

3.2.3 **ดำเนินการจัดเวทีสนทนาครั้งที่ 1** ปฏิทินอาหารของเกษตรกร แบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมการจัดเวทีออกเป็น 3 กลุ่ม โดยให้ผู้เข้าร่วมเขียนปฏิทินอาหารของเกษตรกร ซึ่งประกอบไปด้วย ประเภทอาหาร และช่วงเวลาการผลิตหรือช่วงเวลาที่ใช้ โดยให้กลุ่มที่ 1 เขียนปฏิทินอาหารจากการผลิต กลุ่มที่ 2 ปฏิทินอาหารจากธรรมชาติ(อาหารจากแหล่งน้ำ นา ริมรั้ว) และกลุ่มที่ 3 ปฏิทินอาหารจากป่า

3.2.4 **ตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูล** ในการจัดเวทีครั้งที่ 1

3.2.5 **ดำเนินการจัดเวทีสนทนาครั้งที่ 2** ระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับ สถานการณ์ ความเสี่ยง และปัญหา ในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร ปัจจัยความเสี่ยงที่อาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร แนวทางการจัดการ ป้องกัน พัฒนา และแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับความไม่มั่นคงทางอาหาร

3.2.6 **ตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูล** ในการจัดเวทีครั้งที่ 2

3.2.7 **สรุปผลการจัดเวทีสนทนาครั้งที่ 1,2 และการคืนข้อมูลการจัดเวทีสู่ชุมชน**

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยแบ่งข้อมูลเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ส่วน คือ ข้อมูลเชิงปริมาณ และ ข้อมูลเชิงคุณภาพ ดังนี้

4.1 ข้อมูลเชิงปริมาณ

ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล จากนั้นนำข้อมูลมาบันทึกลงรหัสข้อมูลแล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป โดยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

ตอนที่ 1 สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกร ข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคมของครัวเรือนเกษตรกร วิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น ใช้ค่าสถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ (frequencies) ค่าร้อยละ (percentage) ค่าต่ำสุด (minimum) ค่าสูงสุด (maximum) ค่าเฉลี่ย (mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) และการจัดอันดับ (ranking)

ตอนที่ 2 ความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงด้านอาหาร

1. ความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ ได้แก่ ค่าความถี่ (frequencies) ค่าร้อยละ (percentage) ค่าต่ำสุด (minimum) ค่าสูงสุด (maximum) ค่าเฉลี่ย (mean) ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน (standard deviation) และการจัดอันดับ (ranking) โดยวัดความรู้ของเกษตรกรผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ให้คะแนน 1 คะแนน สำหรับข้อที่ตอบถูก และ 0 คะแนน สำหรับข้อที่ตอบผิด ทั้งหมด 10 ข้อ จากนั้นรวมคะแนนทั้งหมด แล้วนำคะแนนรวมมาจัดระดับความรู้ตามเกณฑ์ในการประเมิน ดังนี้

- 1 – 2 คะแนน หมายถึง มีความรู้ในระดับน้อยที่สุด
- 3 - 4 คะแนน หมายถึง มีความรู้ในระดับน้อย
- 5 - 6 คะแนน หมายถึง มีความรู้ในระดับปานกลาง
- 7 - 8 คะแนน หมายถึง มีความรู้ในระดับมาก
- 9 - 10 คะแนน หมายถึง มีความรู้ในระดับมากที่สุด

2. แหล่งความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร โดยแปลความหมายของคะแนนตามค่าเฉลี่ย ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ระดับ คือ

- ช่วงคะแนนเฉลี่ย 4.21 – 5.00 หมายถึง มีระดับความรู้ที่ได้รับมากที่สุด
- ช่วงคะแนนเฉลี่ย 3.41 – 4.20 หมายถึง มีระดับความรู้ที่ได้รับมาก
- ช่วงคะแนนเฉลี่ย 2.61 – 3.40 หมายถึง มีระดับความรู้ที่ได้รับปานกลาง

ช่วงคะแนนเฉลี่ย 1.81 – 2.60 หมายความว่า มีระดับความรู้ที่ได้รับน้อย

ช่วงคะแนนเฉลี่ย 1.00 – 1.80 หมายความว่า มีระดับความรู้ที่ได้รับน้อยที่สุด

ตอนที่ 3 สถานภาพความมั่นคงทางอาหาร

1. ระดับความมั่นคงทางอาหารในด้านต่างๆ โดยแปลความหมายของคะแนนตามค่าเฉลี่ย ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ระดับ คือ

ช่วงคะแนนเฉลี่ย 4.21 – 5.00 หมายความว่า มีระดับความมั่นคงทางอาหารมากที่สุด

ช่วงคะแนนเฉลี่ย 3.41 – 4.20 หมายความว่า มีระดับความมั่นคงทางอาหารมาก

ช่วงคะแนนเฉลี่ย 2.61 – 3.40 หมายความว่า มีระดับความมั่นคงทางอาหารปานกลาง

ช่วงคะแนนเฉลี่ย 1.81 – 2.60 หมายความว่า มีระดับความมั่นคงทางอาหารน้อย

ช่วงคะแนนเฉลี่ย 1.00 – 1.80 หมายความว่า มีระดับความมั่นคงทางอาหารน้อยที่สุด

2. แหล่งที่มาของอาหาร ได้แก่ อาหารที่ผลิตเองและนำมาบริโภค แหล่งอาหารจากธรรมชาติ ประเภทอาหารจากการซื้อ แหล่งอาหารซื้อขาย แหล่งอาหารที่ได้รับจากการแบ่งปัน วิเคราะห์ข้อมูล เบื้องต้น ใช้ค่าสถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ (frequencies) ค่าร้อยละ (percentage) ค่าต่ำสุด (minimum) ค่าสูงสุด (maximum) ค่าเฉลี่ย (mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation)

ตอนที่ 4 ปัญหาและแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

1. ปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนในด้านต่างๆ โดยแปลความหมายของคะแนนตามค่าเฉลี่ย ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ระดับ คือ

ช่วงคะแนนเฉลี่ย 4.21 – 5.00 หมายความว่า มีระดับความปัญหามากที่สุด

ช่วงคะแนนเฉลี่ย 3.41 – 4.20 หมายความว่า มีระดับความปัญหามาก

ช่วงคะแนนเฉลี่ย 2.61 – 3.40 หมายความว่า มีระดับความปัญหাপานกลาง

ช่วงคะแนนเฉลี่ย 1.81 – 2.60 หมายความว่า มีระดับความปัญหาน้อย

ช่วงคะแนนเฉลี่ย 1.00 – 1.80 หมายความว่า มีระดับความปัญหาน้อยที่สุด

ตอนที่ 5 การทดสอบสมมติฐาน โดยวิเคราะห์หาอิทธิพลระหว่างปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคม ความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร ระดับการได้รับความรู้ และระดับปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร โดยวิเคราะห์ความถดถอยเชิงพหุแบบปกติ (Multiple Regression Analysis)

4.2 ข้อมูลเชิงคุณภาพ

ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม โดยการจัดเวทีชุมชน จำนวน 3 ครั้ง โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) การจัดเวทีสนทนาคั้งที่ 1 มีประเด็นในการสนทนากลุ่ม คือ ปฏิทินอาหารของเกษตรกร ซึ่งประกอบไปด้วย ปฏิทินอาหารจากการผลิต และ ปฏิทินอาหารจากธรรมชาติ (1) อาหารจากแหล่งน้ำ นา ริมรั้ว (2) อาหารจากป่า เมื่อได้ปฏิทินอาหารจากกลุ่มย่อยทั้ง 3 กลุ่มแล้ว ผู้วิจัยจึงนำปฏิทินอาหารแต่ละประเภทมาขึ้นบนกระดาน เพื่อให้กลุ่มอื่นๆ นอกเหนือจากกลุ่มที่ทำปฏิทินอาหารนั้น ได้ตรวจสอบข้อมูลในเรื่องของชนิดอาหาร ช่วงเวลาที่ผลิตหรือช่วงเวลาที่พบเสนอความคิดเห็นเพิ่มเติม จากนั้นจึงระดมความคิดเห็นในเรื่องของปริมาณอาหารแต่ละชนิดว่าในชุมชนมีปริมาณอาหารนั้นๆ ในระดับมาก ปานกลาง หรือน้อย แล้วจึงตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูล และสรุปผลการจัดเวทีคั้งที่ 1

2) การจัดเวทีสนทนาคั้งที่ 2 ผู้วิจัยได้ให้ผู้เข้าร่วมการจัดเวทีสนทนา ระดมความคิดเห็นในแต่ละประเด็น ได้แก่ ประเด็นเรื่องสถานการณ์ ความเสี่ยง และปัญหา ในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร และประเด็นเรื่องแนวทางการจัดการ ป้องกัน พัฒนา และแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับความไม่มั่นคงทางอาหาร โดยแยกรายละเอียดตามมิติความมั่นคงทางอาหารทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ความพอเพียง การใช้ประโยชน์ การเข้าถึง และเสถียรภาพ ส่วนประเด็นเรื่องปัจจัยความเสี่ยงที่อาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร จะแยกรายละเอียดตามปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก แล้วจึงตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูล และสรุปผลการจัดเวทีคั้งที่ 2

3) การจัดเวทีสนทนาคั้งที่ 3 ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากการจัดเวทีคั้งที่ 1 และคั้งที่ 2 นำเสนอแก่ผู้เข้าร่วมการจัดเวทีสนทนา ให้ตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูลทั้งหมด เพื่อนำมาสรุปผลการวิจัยต่อไป

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง “ความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอฟากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์” ใช้แบบสัมภาษณ์ และการจัดเวทีสนทนากลุ่ม เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการศึกษาตามลำดับ ดังนี้

- ตอนที่ 1 สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคม ของครัวเรือนเกษตรกร
- ตอนที่ 2 ความรู้และแหล่งความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร
- ตอนที่ 3 สถานภาพความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกร
- ตอนที่ 4 ปัญหา และแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกร
- ตอนที่ 5 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกร

ตอนที่ 1 สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคม ของครัวเรือนเกษตรกร

เกษตรกรตำบลสองห้อง อำเภอฟากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ มีสภาพพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคม ของครัวเรือนเกษตรกร เกี่ยวกับ เพศ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนแรงงานในครัวเรือน อาชีพ พื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด รายได้เฉลี่ย สภาพหนี้สิน ทั้งในและนอกภาคการเกษตร แหล่งเงินทุนที่ใช้ในการเกษตร การดำรงตำแหน่งทางสังคม และการเป็นสมาชิกกลุ่ม/สถาบันเกษตรกร ซึ่งการวิเคราะห์สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล สังคม และเศรษฐกิจ ของครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอฟากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ ด้วยการหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการจัดอันดับ ผลการวิเคราะห์ดังตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 สภาพพื้นฐานส่วนบุคคลของครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์

n = 217		
สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล	จำนวน(คน)	ร้อยละ
1. เพศ		
ชาย	83	38.2
หญิง	134	61.8
2. อายุ (ปี)		
น้อยกว่าหรือเท่ากับ 40	23	10.6
41 - 50	77	35.5
51 - 60	73	33.6
61 - 70	39	18.0
มากกว่าหรือเท่ากับ 71	5	2.3
ค่าต่ำสุด = 25 ปี ค่าสูงสุด = 85 ปี		
ค่าเฉลี่ย = 51.95 ปี ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 10.387 ปี		
3. ระดับการศึกษา		
ไม่ได้รับการศึกษา	2	0.9
ประถมศึกษา	134	61.7
มัธยมศึกษาตอนต้น	29	13.4
มัธยมศึกษาตอนปลายหรือ (ปวช.)	43	19.8
อนุปริญญา หรือ (ปวส.)	6	2.8
ปริญญาตรี	3	1.4
4. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน (คน)		
น้อยกว่าหรือเท่ากับ 2	22	10.1
3 - 4	90	41.5
5 - 6	88	40.6
มากกว่าหรือเท่ากับ 7	17	7.8
ค่าต่ำสุด = 1 คน ค่าสูงสุด = 11 คน		
ค่าเฉลี่ย = 4.49 คน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 1.656 คน		

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

n = 217		
สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล	จำนวน(คน)	ร้อยละ
5. จำนวนแรงงานในครัวเรือน (คน)		
น้อยกว่าหรือเท่ากับ 2	89	41.0
3 - 4	113	52.1
5 - 6	14	6.4
มากกว่าหรือเท่ากับ 7	1	0.5
ค่าต่ำสุด = 1 คน ค่าสูงสุด = 7 คน		
ค่าเฉลี่ย = 2.86 คน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 1.111 คน		
6. อาชีพหลัก		
เกษตรกรรวม	184	84.8
พนักงานบริษัทเอกชน	3	1.4
ค้าขาย	4	1.8
ธุรกิจส่วนตัว	1	0.5
รับจ้างทั่วไป	25	11.5
7. อาชีพรอง		
ไม่มีอาชีพรอง	20	9.2
มีอาชีพรอง (ตอบได้มากกว่าข้อ)	197	90.8
เกษตรกรรวม	31	14.3
ค้าขาย	16	7.4
ธุรกิจส่วนตัว	8	3.7
รับจ้างทั่วไป	121	55.7
อื่นๆ (ทอผ้า จักสาน)	21	9.7
8. พื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด (ไร่)		
น้อยกว่าหรือเท่ากับ 4	56	25.8
5 - 9	83	38.2
มากกว่าหรือเท่ากับ 10	78	36.0
ค่าต่ำสุด = 1 ไร่ ค่าสูงสุด = 40 ไร่		
ค่าเฉลี่ย = 8.77 ไร่ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 6.567 ไร่		

จากตารางที่ 4.1 สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล ของครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุดรธานี ปรากฏผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

เพศ พบว่า เกษตรกรร้อยละ 61.8 เป็นเพศหญิง และร้อยละ 38.2 เป็นเพศชาย

อายุ พบว่า เกษตรกรร้อยละ 35.5 มีอายุระหว่าง 41-50 ปี รองลงมาร้อยละ 33.6 มีอายุระหว่าง 51-60 ปี ร้อยละ 18.0 มีอายุระหว่าง 61-70 ปี ร้อยละ 10.6 มีอายุน้อยกว่าหรือเท่ากับ 40 ปี และร้อยละ 2.3 มีอายุมากกว่าหรือเท่ากับ 71 ปี ตามลำดับ โดยมีอายุเฉลี่ย 51.95 ปี ต่ำสุด 25 ปี สูงสุด 85 ปี

ระดับการศึกษา พบว่า เกษตรกรร้อยละ 61.7 มีระดับการศึกษาในระดับประถมศึกษา รองลงมาร้อยละ 19.8 มีระดับการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือ ปวช. ร้อยละ 13.4 มีระดับการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ร้อยละ 2.8 มีระดับการศึกษาอยู่ในระดับอนุปริญญา หรือ ปวส. ร้อยละ 1.4 มีระดับการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี และร้อยละ 0.9 ไม่ได้รับการศึกษาตามลำดับ

จำนวนสมาชิกในครัวเรือน พบว่า จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ร้อยละ 41.5 มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 3-4 คน รองลงมาร้อยละ 40.6 มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 5-6 คน ร้อยละ 10.1 มีสมาชิกในครัวเรือนน้อยกว่าหรือเท่ากับ 2 คน ร้อยละ 7.8 มีสมาชิกในครัวเรือนมากกว่าหรือเท่ากับ 7 คน ตามลำดับ โดยมีสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4.49 คน ต่ำสุด 1 คน สูงสุด 11 คน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.656

จำนวนแรงงานในครัวเรือน พบว่า จำนวนแรงงานในครัวเรือน ร้อยละ 52.1 มีจำนวนแรงงานในครัวเรือน 3-4 คน รองลงมา ร้อยละ 41 มีจำนวนแรงงานในครัวเรือน น้อยกว่าหรือเท่ากับ 2 คน ร้อยละ 6.4 มีจำนวนแรงงานในครัวเรือน 5-6 คน ร้อยละ 0.5 มีจำนวนแรงงานมากกว่าหรือเท่ากับ 7 คน ตามลำดับ โดยมีจำนวนแรงงานในครัวเรือนเฉลี่ย 2.86 คน ต่ำสุด 1 คน สูงสุด 7 คน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.111

อาชีพหลัก พบว่า เกษตรกรร้อยละ 84.8 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม รองลงมา ร้อยละ 11.5 ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป ร้อยละ 1.8 ประกอบอาชีพค้าขาย ร้อยละ 1.4 ประกอบอาชีพเป็นพนักงานบริษัทเอกชน ร้อยละ 0.5 ทำธุรกิจส่วนตัว ตามลำดับ

อาชีพรอง พบว่า เกษตรกรร้อยละ 90.8 มีอาชีพรอง และร้อยละ 9.2 ไม่มีอาชีพรอง โดยเกษตรกร ร้อยละ 55.7 ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป รองลงมา ร้อยละ 14.3 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ร้อยละ 9.7 ประกอบอาชีพอื่นๆ เช่น ทอผ้า จักสาน ร้อยละ 7.4 ประกอบอาชีพค้าขาย ร้อยละ 3.7 ทำธุรกิจส่วนตัว ตามลำดับ

พื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด พบว่า เกษตรกรร้อยละ 38.2 มีพื้นที่ทำการเกษตรอยู่ระหว่าง 5-9 ไร่ รองลงมา ร้อยละ 36.0 มีพื้นที่ทำการเกษตร มากกว่าหรือเท่ากับ 10 ไร่ ร้อยละ 25.8

มีพื้นที่ทำการเกษตรน้อยกว่าหรือเท่ากับ 4 ไร่ ตามลำดับ โดยครัวเรือนเกษตรกรมีพื้นที่ทำการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 8.77 ไร่ ต่ำสุด 1 ไร่ สูงสุด 40 ไร่ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 6.567

ตารางที่ 4.2 สภาพเศรษฐกิจของครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์

n = 217

สภาพเศรษฐกิจของเกษตรกร	จำนวน(คน)	ร้อยละ
1. รายได้ในภาคการเกษตร (บาท)		
น้อยกว่าหรือเท่ากับ 25,000	78	36.0
25,001 – 50,000	85	39.1
มากกว่าหรือเท่ากับ 50,001	54	24.9
ค่าต่ำสุด = 4,500 บาท ค่าสูงสุด = 350,000 บาท		
ค่าเฉลี่ย = 60,025.35 บาท ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 72,004.874 บาท		
2. รายได้นอกภาคการเกษตร (บาท)		
ไม่มีรายได้นอกภาคการเกษตร	41	18.9
มีรายได้นอกภาคการเกษตร	176	81.1
น้อยกว่าหรือเท่ากับ 10,000	52	24.0
10,001 – 20,000	56	25.8
มากกว่าหรือเท่ากับ 20,001	68	31.3
ค่าต่ำสุด = 4,500 บาท ค่าสูงสุด = 480,000 บาท		
ค่าเฉลี่ย = 26,947 บาท ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 49,325.927 บาท		
3. หนี้สินในภาคการเกษตร (บาท)		
ไม่มีหนี้สินในภาคการเกษตร	47	21.7
มีหนี้สินในภาคการเกษตร	170	78.3
น้อยกว่าหรือเท่ากับ 20,000	44	20.3
20,001 – 50,000	66	30.4
มากกว่าหรือเท่ากับ 50,001	60	27.6
ค่าต่ำสุด = 1,000 บาท ค่าสูงสุด = 840,000 บาท		
ค่าเฉลี่ย = 73,027.65 บาท		
ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 128,363.134 บาท		

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

n = 217		
สภาพเศรษฐกิจของเกษตรกร	จำนวน(คน)	ร้อยละ
4. หนี้สินนอกภาคการเกษตร (บาท)		
ไม่มีหนี้สินนอกภาคการเกษตร	154	71.0
มีหนี้สินนอกภาคการเกษตร	63	29.0
น้อยกว่าหรือเท่ากับ 50,000	37	17.0
50,001 – 150,000	15	6.9
มากกว่าหรือเท่ากับ 150,001	11	5.1
ค่าต่ำสุด = 1,000 บาท ค่าสูงสุด = 500,000 บาท		
ค่าเฉลี่ย = 23,580.65 บาท ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 61,329.589 บาท		
5. แหล่งเงินทุนที่ใช้ในการเกษตร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)		
ของตนเอง	52	24.0
การกู้ยืมจากแหล่งอื่นๆ	186	85.7
ญาติพี่น้อง	10	4.6
เพื่อนบ้าน	1	0.5
สหกรณ์การเกษตร	54	24.9
ธกส.	173	79.7
สถาบันการเงิน	1	0.5
กองทุนต่างๆ	60	27.6
เงินกู้นอกระบบ	5	2.3

จากตารางที่ 4.2 สภาพเศรษฐกิจของครัวเรือนเกษตรกรตำบลสองห้อง อำเภอปากท่อ จังหวัดอุตรดิตถ์ ปรากฏผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

รายได้ในภาคการเกษตร พบว่า เกษตรกรร้อยละ 39.1 มีรายได้ในภาคการเกษตรอยู่ระหว่าง 25,001-50,000 บาท รองลงมา ร้อยละ 36.0 มีรายได้ในภาคการเกษตรน้อยกว่าหรือเท่ากับ 25,000 บาท และร้อยละ 24.9 มีรายได้ในภาคการเกษตรมากกว่าหรือเท่ากับ 50,001 บาท ตามลำดับ โดยมีรายได้ในภาคการเกษตรเฉลี่ย 60,025.35 บาท ต่ำสุด 4,500 บาท สูงสุด 350,000 บาท ส่วน

เบี่ยงเบนมาตรฐาน 72,004.874 บาท

รายได้นอกภาคการเกษตร พบว่า เกษตรกรร้อยละ 81.1 มีรายได้นอกภาคการเกษตร และร้อยละ 18.9 ไม่มีรายได้นอกภาคการเกษตร โดยเกษตรกรร้อยละ 31.3 มีรายได้นอกภาคการเกษตรมากกว่าหรือเท่ากับ 20,001 บาท รองลงมาร้อยละ 25.8 มีรายได้อยู่ระหว่าง 10,001-20,000 บาท และร้อยละ 24.0 มีรายได้นอกภาคการเกษตรน้อยกว่าหรือเท่ากับ 10,000 บาท ตามลำดับ โดยมีรายได้นอกภาคการเกษตรเฉลี่ย 26,947 บาท สูงสุด 480,000 บาท ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 49,325.927

หนี้สินในภาคการเกษตร พบว่า เกษตรกรร้อยละ 78.3 มีหนี้สินในภาคการเกษตร และร้อยละ 21.7 ไม่มีหนี้สินในภาคการเกษตร โดยเกษตรกรร้อยละ 30.4 มีรายได้อยู่ระหว่าง 20,001-50,000 บาท รองลงมาร้อยละ 27.6 มีรายได้นอกภาคการเกษตรมากกว่าหรือเท่ากับ 50,001 บาท และร้อยละ 20.3 มีรายได้นอกภาคการเกษตรน้อยกว่าหรือเท่ากับ 20,000 บาท ตามลำดับ โดยมีหนี้สินในภาคการเกษตรเฉลี่ย 73,027.65 บาท สูงสุด 840,000 บาท ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 128,363.134

หนี้สินนอกภาคการเกษตร พบว่า เกษตรกรร้อยละ 71.0 ไม่มีหนี้สินนอกภาคการเกษตร ร้อยละ 29.0 มีหนี้สินนอกภาคการเกษตร โดยเกษตรกรร้อยละ 17.0 มีหนี้สินนอกภาคการเกษตรน้อยกว่าหรือเท่ากับ 50,000 บาท ร้อยละ 6.9 มีหนี้สินนอกภาคการเกษตรอยู่ระหว่าง 50,001-150,000 บาท และร้อยละ 5.1 มีหนี้สินนอกภาคการเกษตรมากกว่าหรือเท่ากับ 150,001 บาท โดยมีหนี้สินนอกภาคการเกษตรเฉลี่ย 23,580.65 บาท สูงสุด 500,000 บาท ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 61,329.589

แหล่งเงินทุนที่ใช้ในการเกษตร พบว่า ส่วนใหญ่ร้อยละ 85.7 กู้ยืมจากแหล่งเงินทุนอื่นๆ ร้อยละ 24 ใช้เงินทุนของตนเอง โดยการกู้ยืม ร้อยละ 79.7 กู้ยืมจาก ธกส. ร้อยละ 27.6 กู้ยืมจากกองทุนต่างๆ ร้อยละ 24.9 กู้ยืมจากสหกรณ์การเกษตร ร้อยละ 4.6 กู้ยืมจากญาติพี่น้อง ร้อยละ 2.3 กู้ยืมจากแหล่งเงินกู้นอกระบบ ร้อยละ 0.5 กู้ยืมจากเพื่อนบ้านและสถาบันการเงิน

ตารางที่ 4.3 สภาพสังคมของเกษตรกรตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์

n = 217		
สภาพสังคมของเกษตรกร	จำนวน(คน)	ร้อยละ
6. การดำรงตำแหน่งทางสังคม		
ไม่ได้ดำรงตำแหน่งใดๆทางสังคม	152	70.0
ดำรงตำแหน่งทางสังคม	65	30.0
กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน/ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน/สารวัตรกำนัน	12	5.5
สมาชิกองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น	3	1.4
คณะกรรมการหมู่บ้าน	24	11.1
อาสาสมัครเกษตร	8	3.7
อื่นๆ (อสม. จิตอาสา อปพร. ชรบ. อพม.)	18	8.3
7. การเป็นสมาชิกกลุ่ม/สถาบันเกษตรกร		
ไม่เป็นสมาชิกกลุ่ม/สถาบันเกษตรกร	15	6.9
เป็นสมาชิกกลุ่ม/สถาบันเกษตรกร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)	202	93.1
สหกรณ์การเกษตร	63	29.0
กลุ่มเกษตรกร	28	12.9
กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร	11	5.1
วิสาหกิจชุมชน	16	7.4
เครือข่ายเกษตรกร	7	3.2
กลุ่มลูกค้า ธกส.	181	83.4

จากตารางที่ 4.3 สภาพสังคมของเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์
ปรากฏผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

การดำรงตำแหน่งทางสังคม พบว่า เกษตรกรร้อยละ 70.0 ไม่ได้ดำรงตำแหน่งใดๆทางสังคม และร้อยละ 30.0 ดำรงตำแหน่งทางสังคม โดยเกษตรกรร้อยละ 11.1 ดำรงตำแหน่งเป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน ร้อยละ 8.3 ดำรงตำแหน่งอื่นๆ (อสม. อปพร. ชรบ. อพม.) ร้อยละ 5.5 ดำรงตำแหน่งเป็นกำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน/ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน/สารวัตรกำนัน ร้อยละ 3.7 ดำรงตำแหน่งเป็นอาสาสมัครเกษตร ร้อยละ 1.4 ดำรงตำแหน่งสมาชิกองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น

การเป็นสมาชิกกลุ่ม/สถาบันเกษตรกร พบว่า เกษตรกรร้อยละ 93.1 เป็นสมาชิกกลุ่ม/สถาบันเกษตรกร และร้อยละ 6.9 ไม่เป็นสมาชิกกลุ่ม/สถาบันเกษตรกร โดยเกษตรกรร้อยละ 83.4 เป็นสมาชิกกลุ่มลูกค้า ชกส. รองลงมาร้อยละ 29.0 เป็นสมาชิกสหกรณ์การเกษตร ร้อยละ 12.9 เป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกร ร้อยละ 7.4 เป็นสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ร้อยละ 5.1 เป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร และร้อยละ 3.2 เป็นสมาชิกกลุ่มเครือข่ายเกษตรกร

ตอนที่ 2 ความรู้ และแหล่งความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร

ความรู้ และแหล่งความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร ของครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ ดังนี้

2.1 ความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร

ความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร ของครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จำนวน 10 ประเด็น วิเคราะห์ด้วย ค่าความถี่ ค่าร้อยละ และการจัดอันดับ ผลการวิเคราะห์ดังตารางที่ 4.4

ตารางที่ 4.4 ความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์

ประเด็นความรู้	เฉลย	ตอบถูกต้อง		อันดับ
		จำนวน	ร้อยละ	
1. การมีอาหารบริโภคอย่างเพียงพอทุกวันเท่านั้น ไม่รวมถึงช่วงที่เกิดภัยพิบัติ (เฉลย : การมีอาหารบริโภคอย่างเพียงพอทุกวัน รวมถึงช่วงเวลาที่เกิดภัยพิบัติด้วย)	ผิด	31	14.3	10
2. การมีสิทธิและการเข้าถึงทรัพยากร	ถูก	188	86.6	3
3. การมีรายได้เพื่อให้สามารถเข้าถึงอาหารในระบบตลาด	ถูก	181	83.4	4

n = 217

ตารางที่ 4.4 (ต่อ)

n = 217

ประเด็นความรู้	เฉลย	ตอบถูกต้อง		อันดับ
		จำนวน	ร้อยละ	
4. การได้มาซึ่งอาหาร โดยวิธีการที่ต่างไปจากแบบแผนปกติของสังคมและวัฒนธรรม (เฉลย : การได้มาซึ่งอาหารตามแบบแผนปกติของสังคมและวัฒนธรรม)	ผิด	110	50.7	7
5. การมีอาหารที่หลากหลายบริโภค	ถูก	210	96.8	1
6. การมีความสามารถในการพึ่งตนเอง	ถูก	209	96.3	2
7. การกินอาหารที่ชอบน้อยลง หรือ กินอาหารที่มีราคาถูกลง (เฉลย : การได้กินอาหารที่ชอบ กินอาหารครบ 5 หมู่ มีคุณค่าทางโภชนาการ และมีประโยชน์ต่อร่างกาย โดยไม่ต้องคำนึงหรือกังวลเกี่ยวกับราคาของอาหาร)	ผิด	79	36.4	9
8. การมีอาหารสะสมเมื่อยามขาดแคลน	ถูก	171	78.8	5
9. การจำกัดปริมาณอาหารของผู้ใหญ่เพื่อเก็บไว้ให้เด็ก (เฉลย : สมาชิกครัวเรือนมีอาหารบริโภคอย่างเพียงพอ ไม่ตกอยู่ในภาวะอดอยากหิวโหย)	ผิด	103	47.5	8
10. การมีรายได้ไม่ต่ำกว่าเส้นความยากจนด้านอาหารที่กำหนดไว้ โดยสำนักงานเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ คือ 5,000 บาท/คน/เดือน (เฉลย : การมีรายได้ไม่ต่ำกว่าเส้นความยากจนด้านอาหารที่กำหนดไว้โดยสำนักงานเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ คือ 1,433 บาท/คน/เดือน)	ผิด	114	52.5	6

จากตารางที่ 4.4 ความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารผลการวิเคราะห์ เป็นดังนี้
ความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร เมื่อนำผลคะแนนจากประเด็นความรู้ที่เกษตรกร
ตอบได้ถูกต้องมาพิจารณา พบว่า

ร้อยละ 91.1 – 100.0 ได้แก่ ร้อยละ 96.8 การมีอาหารที่หลากหลายบริโภค และ ร้อยละ
96.3การมีความสามารถในการพึ่งตนเอง

ร้อยละ 81.1 - 91.0 ได้แก่ ร้อยละ 86.6 การมีสิทธิและการเข้าถึงทรัพยากร และ ร้อยละ 83.4 การมีรายได้เพื่อให้สามารถเข้าถึงอาหารในระบบตลาด

ร้อยละ 71.1 – 81.0 ได้แก่ ร้อยละ 78.8 การมีอาหารสะสมเมื่อยามขาดแคลน

น้อยกว่าร้อยละ 71.0 ได้แก่ ร้อยละ 52.5 การมีรายได้ไม่ต่ำกว่าเส้นความยากจนด้านอาหารที่กำหนดไว้โดยสำนักงานเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ คือ 5,000 บาท/คน/เดือน (เฉลี่ย : การมีรายได้ไม่ต่ำกว่าเส้นความยากจนด้านอาหารที่กำหนดไว้โดยสำนักงานเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ คือ 1,433 บาท/คน/เดือน) ร้อยละ 50.7 การได้มาซึ่งอาหารโดยวิธีการที่ต่างไปจากแบบแผนปกติของสังคมและวัฒนธรรม (เฉลี่ย : การได้มาซึ่งอาหารตามแบบแผนปกติของสังคมและวัฒนธรรม) ร้อยละ 47.5 การจำกัดปริมาณอาหารของผู้ใหญ่เพื่อเก็บไว้ให้เด็ก (เฉลี่ย : สมาชิกครัวเรือนมีอาหารบริโภคอย่างเพียงพอ ไม่ตกอยู่ในภาวะอดอยากหิวโหย) ร้อยละ 36.4 การกินอาหารที่ชอบน้อยลง หรือ กินอาหารที่มีราคาถูกลง (เฉลี่ย : การได้กินอาหารที่ชอบ กินอาหารครบ 5 หมู่ มีคุณค่าทางโภชนาการ และมีประโยชน์ต่อร่างกาย โดยไม่ต้องคำนึงหรือกังวลเกี่ยวกับราคาของอาหาร) และ ร้อยละ 14.3 การมีอาหารบริโภคอย่างเพียงพอทุกวันเท่านั้น ไม่รวมถึงช่วงที่เกิดภัยพิบัติ (เฉลี่ย : การมีอาหารบริโภคอย่างเพียงพอทุกวัน รวมถึงช่วงเวลาที่เกิดภัยพิบัติด้วย)

ตารางที่ 4.5 ระดับความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร

n = 217			
จำนวนข้อที่ตอบถูก	ระดับความรู้	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
1 – 2	น้อยที่สุด	0	0
3 – 4	น้อย	11	5.1
5 – 6	ปานกลาง	99	45.6
7 – 8	มาก	98	45.2
9 - 10	มากที่สุด	9	4.1

ค่าต่ำสุด = 3 ข้อ ค่าสูงสุด = 10 ข้อ
ค่าเฉลี่ย = 6.43 ข้อ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 1.318

จากตารางที่ 4.5 ระดับความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร ของครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุดรธานี ปรากฏผลการวิเคราะห์ ดังนี้

ระดับความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร เมื่อนำผลจำนวนข้อที่ตอบถูกทั้งหมดมาพิจารณา พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 45.6 ตอบถูก 5-6 ข้อ รองลงมาร้อยละ

45.2 ตอบถูก 7-8 ข้อ ร้อยละ 5.1 ตอบถูก 3-4 ข้อ ร้อยละ 4.1 ตอบถูก 9-10 ข้อ โดยมีจำนวนข้อที่ตอบถูก ต่ำสุด 3 ข้อ สูงสุด 10 ข้อ เฉลี่ย 6.43 ข้อ

2.2 แหล่งความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร

แหล่งความรู้ประกอบด้วย สื่อบุคคล สื่อกิจกรรม สื่อสารมวลชน สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อออนไลน์ วิเคราะห์ด้วย ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการจัดอันดับผลการวิเคราะห์ดังตารางที่ 4.4

ตารางที่ 4.6 แหล่งความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร

แหล่งความรู้	ระดับการได้รับข้อมูลข่าวสาร (จำนวน/ร้อยละ)					$\bar{X}$ (S.D)	ความหมาย
	1	2	3	4	5		
1. สื่อบุคคล						2.87 (1.048)	ปานกลาง
1) เจ้าหน้าที่ส่งเสริม การเกษตร	7 (3.2)	18 (8.3)	56 (25.8)	69 (31.8)	67 (30.9)	3.79 (1.072)	มาก
2) เจ้าหน้าที่ อบต./ เทศบาล	13 (6.0)	35 (16.1)	102 (47.0)	56 (25.8)	11 (5.1)	3.08 (0.927)	ปานกลาง
3) เจ้าหน้าที่ภาคเอกชน	52 (24.0)	53 (24.4)	72 (33.2)	34 (15.6)	6 (2.8)	2.49 (1.102)	น้อย
4) ผู้นำท้องถิ่น/ผู้นำ ชุมชน	12 (5.5)	18 (8.3)	62 (28.6)	86 (39.6)	39 (18.0)	3.56 (1.053)	มาก
5)ญาติพี่น้อง/เพื่อน บ้าน	22 (10.1)	36 (16.6)	86 (39.6)	59 (27.2)	14 (6.5)	3.03 (1.051)	ปานกลาง
6) อาสาสมัครเกษตร	30 (13.8)	50 (23.0)	88 (40.6)	43 (19.8)	6 (2.8)	2.75 (1.016)	ปานกลาง
7) ปรากฏ์ชาวบ้าน	35 (16.1)	49 (22.6)	77 (35.5)	48 (22.1)	8 (3.7)	2.75 (1.087)	ปานกลาง
8) อื่นๆ (อสม.)	174 (80.2)	7 (3.2)	14 (6.4)	16 (7.4)	6 (2.8)	1.49 (1.076)	น้อยที่สุด

n = 217

ตารางที่ 4.6 (ต่อ)

n = 217

แหล่งความรู้	ระดับการได้รับข้อมูลข่าวสาร (จำนวน/ร้อยละ)					$\bar{X}$ (S.D)	ความหมาย
	1	2	3	4	5		
2. สื่อกิจกรรม						2.86 (1.101)	ปานกลาง
1) การศึกษาดูงาน	31 (14.3)	55 (25.3)	89 (41.0)	28 (12.9)	14 (6.5)	2.72 (1.067)	ปานกลาง
2) การฝึกอบรม	15 (6.9)	34 (15.7)	96 (44.2)	49 (22.6)	23 (10.6)	3.14 (1.033)	ปานกลาง
3) การสัมมนา	41 (18.9)	59 (27.2)	70 (32.3)	34 (15.7)	13 (6.0)	2.63 (1.136)	ปานกลาง
4) การประชุม	16 (7.4)	34 (15.7)	62 (28.6)	81 (37.3)	24 (11.1)	3.29 (1.090)	ปานกลาง
5) การจัดนิทรรศการ	62 (28.6)	54 (24.9)	68 (31.3)	26 (12.0)	7 (3.2)	2.36 (1.114)	น้อย
6) การจัดงานรณรงค์ ประชาสัมพันธ์	32 (14.7)	53 (24.4)	76 (35.0)	43 (19.8)	13 (6.0)	2.78 (1.108)	ปานกลาง
7) การแลกเปลี่ยน เรียนรู้	28 (12.9)	28 (12.9)	83 (38.2)	54 (24.9)	24 (11.1)	3.08 (1.156)	ปานกลาง
3. สื่อสารมวลชน						3.22 (1.141)	ปานกลาง
1) โทรทัศน์	11 (5.1)	26 (12.0)	58 (26.7)	74 (34.1)	48 (22.1)	3.56 (1.113)	มาก
2) วิทยู	42 (19.4)	49 (22.6)	80 (36.9)	29 (13.4)	17 (7.8)	2.68 (1.162)	ปานกลาง
3) หอกระจายข่าว	17 (7.8)	26 (12.0)	65 (30.0)	70 (32.3)	39 (18.0)	3.41 (1.147)	มาก

ตารางที่ 4.6 (ต่อ)

n = 217

แหล่งความรู้	ระดับการได้รับข้อมูลข่าวสาร (จำนวน/ร้อยละ)					$\bar{X}$ (S.D)	ความหมาย
	1	2	3	4	5		
4. สื่อสิ่งพิมพ์						2.48 (1.084)	น้อย
1) หนังสือ	56 (25.8)	51 (23.5)	75 (34.6)	24 (11.1)	11 (5.1)	2.46 (1.138)	น้อย
2) หนังสือพิมพ์	55 (25.3)	47 (21.7)	83 (38.2)	27 (12.4)	5 (2.3)	2.45 (1.071)	น้อย
3) วารสาร	65 (30.0)	72 (33.2)	62 (28.6)	13 (6.0)	5 (2.3)	2.18 (1.003)	น้อย
4) เอกสารเผยแพร่	44 (20.3)	55 (25.3)	86 (39.6)	27 (12.4)	5 (2.3)	2.51 (1.023)	น้อย
5) पोสเตอร์/ป้าย ประชาสัมพันธ์	43 (19.8)	37 (17.1)	78 (35.9)	43 (19.8)	16 (7.4)	2.78 (1.189)	ปานกลาง
5. สื่อออนไลน์						2.69 (1.293)	ปานกลาง
1) Website (เว็บไซต์)	65 (30.0)	34 (15.7)	60 (27.6)	47 (21.7)	11 (5.1)	2.56 (1.261)	น้อย
2) Facebook (เฟซบุ๊ก)	61 (28.1)	32 (14.7)	57 (26.3)	49 (22.6)	18 (8.3)	2.68 (1.318)	ปานกลาง
3) Line (ไลน์)	54 (24.9)	31 (14.3)	67 (30.9)	47 (21.7)	18 (8.3)	2.74 (1.276)	ปานกลาง
4) Youtube (ยูทูป)	55 (25.3)	30 (13.8)	62 (28.6)	48 (22.1)	22 (10.1)	2.78 (1.318)	ปานกลาง
เฉลี่ยรวมทั้งหมด	-	-	-	-	-	2.82 (1.133)	ปานกลาง

จากตารางที่ 4.6 แหล่งความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร ปรากฏผลการวิเคราะห์เป็นดังนี้

แหล่งความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร ของครัวเรือนเกษตรกรตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ มีแหล่งความรู้ทั้งที่เป็น สื่อบุคคล สื่อกลุ่มกิจกรรม สื่อสารมวลชน สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อออนไลน์ ภาพรวมทั้งหมดอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยรวมทั้งหมด 2.82) โดยเมื่อพิจารณาแยกรายละเอียดแต่ละแหล่งความรู้ พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง 4 แหล่ง เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย ได้แก่ สื่อสารมวลชน (ค่าเฉลี่ย 3.22) สื่อบุคคล (ค่าเฉลี่ย 2.87) สื่อกิจกรรม (ค่าเฉลี่ย 2.86) และสื่อออนไลน์ (ค่าเฉลี่ย 2.69) รองลงมาอยู่ในระดับน้อย 1 แหล่ง คือ สื่อสิ่งพิมพ์ (ค่าเฉลี่ย 2.48) ดังมีรายละเอียดแต่ละสื่อ ดังนี้

1. สื่อบุคคล ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 2.87) เมื่อพิจารณาแยกเป็นรายประเด็น พบว่า อยู่ในระดับมากจำนวน 2 แหล่ง ได้แก่ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร (ค่าเฉลี่ย 3.79) และ ผู้นำท้องถิ่น/ผู้นำชุมชน (ค่าเฉลี่ย 3.56) อยู่ในระดับปานกลางจำนวน 4 แหล่ง ได้แก่ เจ้าหน้าที่ อบต./เทศบาล (ค่าเฉลี่ย 3.08) ญาติพี่น้อง/เพื่อนบ้าน (ค่าเฉลี่ย 3.03) อาสาสมัครเกษตร (ค่าเฉลี่ย 2.75) และปราชญ์ชาวบ้าน (ค่าเฉลี่ย 2.75) อยู่ในระดับน้อย คือ เจ้าหน้าที่ภาคเอกชน (ค่าเฉลี่ย 2.49) และ อยู่ในระดับน้อยที่สุด คือ แหล่งความรู้อื่นๆ คือ อสม. (ค่าเฉลี่ย 1.49)

2. สื่อกิจกรรม ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 2.86) เมื่อพิจารณาแยกเป็นรายประเด็นพบว่า อยู่ในระดับปานกลางจำนวน 6 แหล่ง ได้แก่ การประชุม (ค่าเฉลี่ย 3.29) การฝึกอบรม (ค่าเฉลี่ย 3.14) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (ค่าเฉลี่ย 3.08) การจัดงานรณรงค์ประชาสัมพันธ์ (ค่าเฉลี่ย 2.78) การศึกษาดูงาน (ค่าเฉลี่ย 2.72) และการสัมมนา (ค่าเฉลี่ย 2.63) อยู่ในระดับน้อย คือ การจัดนิทรรศการ (ค่าเฉลี่ย 2.36)

3. สื่อสารมวลชน ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.22) เมื่อพิจารณาแยกเป็นรายประเด็นพบว่า อยู่ในระดับมากจำนวน 2 แหล่ง ได้แก่ โทรทัศน์ (ค่าเฉลี่ย 3.56) และหอกระจายข่าว (ค่าเฉลี่ย 3.41) อยู่ในระดับปานกลาง คือ วิทยู (ค่าเฉลี่ย 2.68)

4. สื่อสิ่งพิมพ์ ภาพรวมอยู่ในระดับน้อย (ค่าเฉลี่ย 2.48) เมื่อพิจารณาแยกเป็นรายประเด็น พบว่า อยู่ในระดับน้อยจำนวน 4 แหล่ง ได้แก่ เอกสารเผยแพร่ (ค่าเฉลี่ย 2.51) หนังสือ (ค่าเฉลี่ย 2.46) หนังสือพิมพ์ (ค่าเฉลี่ย 2.45) และวารสาร (ค่าเฉลี่ย 2.18) อยู่ในระดับปานกลาง คือ โปสเตอร์/ป้ายประชาสัมพันธ์ (ค่าเฉลี่ย 2.78)

5. สื่อออนไลน์ ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 2.69) เมื่อพิจารณาแยกเป็นรายประเด็น พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง 3 แหล่ง ได้แก่ YouTube (ยูทูป) (ค่าเฉลี่ย 2.78) Line (ไลน์)

(ค่าเฉลี่ย 2.74) Facebook (เฟสบุ๊ก) (ค่าเฉลี่ย 2.68) อยู่ในระดับน้อย คือ Website (เว็บไซต์) (ค่าเฉลี่ย 2.56)

ตารางที่ 4.7 สรุปแหล่งความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร

n = 217

แหล่งความรู้	$\bar{x}$	(S.D)	ความหมาย
1. สื่อสารมวลชน	3.22	(1.141)	ปานกลาง
2. สื่อบุคคล	2.87	(1.048)	ปานกลาง
3. สื่อกลุ่มกิจกรรม	2.86	(1.101)	ปานกลาง
4. สื่อออนไลน์	2.69	(1.293)	ปานกลาง
5. สื่อสิ่งพิมพ์	2.48	(1.084)	น้อย

ตอนที่ 3 สถานภาพความมั่นคงทางอาหาร

สถานภาพความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลสถานภาพความมั่นคงทางอาหารจากการสัมภาษณ์เกษตรกร และการสนทนากลุ่มจัดเวทีชุมชน โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1 สถานภาพความมั่นคงทางอาหารจากการสัมภาษณ์เกษตรกร

สถานภาพความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ จากการสัมภาษณ์เกษตรกร แบ่งเป็น 2 ประการ ได้แก่ ระดับความมั่นคงทางอาหาร และแหล่งที่มาของอาหาร

3.1.1 ระดับความมั่นคงทางอาหาร

ระดับความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ แบ่งการวิเคราะห์เป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านความปลอดภัย ด้านการใช้ประโยชน์ ด้านการเข้าถึงอาหาร และด้านเสถียรภาพทางอาหาร วิเคราะห์ด้วยค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการจัดอันดับ ผลการวิเคราะห์ดังตารางที่ 4.8

ตารางที่ 4.8 ระดับความมั่นคงทางอาหาร

n = 217

ความมั่นคงทางอาหาร ในด้านต่างๆ	ระดับความมั่นคงทางอาหาร (จำนวน/ร้อยละ)					$\bar{X}$ (S.D)	ความหมาย
	1	2	3	4	5		
1. ด้านความปลอดภัย						4.02 (0.862)	มาก
1) สมาชิกในครัวเรือนมี อาหารที่ปลอดภัยและ เพียงพอสำหรับบริโภค ในครัวเรือน	3 (1.4)	11 (5.1)	55 (25.3)	91 (41.9)	57 (26.3)	3.87 (0.911)	มาก
2) การปลูกพืชผักสวน ครัวทำให้ประหยัดค่า ใช้จ่ายและปลอดภัย จากสารเคมี	4 (1.8)	7 (3.2)	52 (24.0)	95 (43.8)	59 (27.2)	3.91 (0.896)	มาก
3) สมาชิกในครัวเรือนมี อาหารเพียงพอรับประทาน จนอิ่มทุกมื้อ	1 (0.5)	6 (2.8)	45 (20.7)	90 (41.5)	75 (34.6)	4.07 (0.839)	มาก
4) สมาชิกในครัวเรือน ได้รับประทานอาหาร ครบทั้ง 3 มื้อ	1 (0.5)	2 (0.9)	39 (18.0)	82 (37.8)	93 (42.9)	4.22 (0.802)	มากที่สุด
2. ด้านการใช้ประโยชน์						4.05 (0.841)	มาก
1) สมาชิกในครัวเรือน รับประทานอาหารครบ ทั้ง 5 หมู่	1 (0.5)	10 (4.6)	60 (27.6)	84 (38.7)	62 (28.6)	3.90 (0.884)	มาก
2) สมาชิกในครัวเรือน ได้รับสารอาหารที่ เหมาะสมกับการเจริญ เติบโต เช่น เด็กควรดื่ม นม	1 (0.5)	7 (3.2)	44 (20.3)	87 (40.1)	78 (35.9)	4.08 (0.854)	มาก

ตารางที่ 4.8 (ต่อ)

ความมั่นคงทางอาหาร ในด้านต่างๆ	ระดับความมั่นคงทางอาหาร (จำนวน/ร้อยละ)					$\bar{X}$ (S.D)	ความหมาย
	1	2	3	4	5		
3) มีการเลือกซื้ออาหาร ที่มีโภชนาการดี มีความ ปลอดภัย มีคุณค่า เหมาะสมกับร่างกาย	0 (0.0)	7 (3.2)	45 (20.7)	93 (42.9)	72 (33.2)	4.06 (0.817)	มาก
4) เลือกซื้ออาหาร หลากหลายประเภท เช่น เนื้อสัตว์ ไข่ ผัก ผลไม้	1 (0.5)	3 (1.4)	41 (18.9)	87 (40.1)	85 (39.2)	4.16 (0.809)	มาก
3. ด้านการเข้าถึงอาหาร						3.67 (0.941)	มาก
1) มีอาหารที่ผลิตเอง ตลอดทั้งปี	6 (2.8)	25 (11.5)	83 (38.2)	71 (32.7)	32 (14.7)	3.45 (0.971)	มาก
2) มีแหล่งซื้ออาหาร หรือตลาดที่หลากหลาย	2 (0.9)	11 (5.1)	54 (24.9)	102 (47.0)	48 (22.1)	3.84 (0.857)	มาก
3) มีแหล่งอาหารธรรม- ชาติที่สมบูรณ์ มีความ หลากหลายทางชีวภาพ	2 (0.9)	12 (5.5)	58 (26.7)	93 (42.9)	52 (24.0)	3.83 (0.887)	มาก
4) มีแหล่งอาหารจาก ประเพณี วัฒนธรรม การแบ่งปัน	10 (4.6)	18 (8.3)	75 (34.6)	70 (32.3)	44 (20.3)	3.55 (1.049)	มาก
4. ด้านเสถียรภาพทาง อาหาร						3.22 (0.865)	ปานกลาง
1) เมื่อเกิดภัยพิบัติ น้ำ- ท่วม ฝนแล้ง ยังคงมี อาหารบริโภคอย่าง เพียงพอ	7 (3.2)	25 (11.5)	119 (54.8)	46 (21.2)	20 (9.2)	3.22 (0.884)	ปานกลาง

ตารางที่ 4.8 (ต่อ)

ความมั่นคงทางอาหาร ในด้านต่างๆ	ระดับความมั่นคงทางอาหาร (จำนวน/ร้อยละ)					$\bar{X}$ (S.D)	ความหมาย
	1	2	3	4	5		
2) มีแผนการผลิตอาหาร ผลิตพืชและสัตว์ ที่ครัวเรือนบริโภค	2 (0.9)	30 (13.8)	106 (49.8)	72 (33.2)	7 (3.2)	3.24 (0.762)	ปานกลาง
3) มีการนำอาหารมา แปรรูป หรือถนอม อาหาร เป็นอาหาร สำรองในครัวเรือน	6 (2.8)	30 (13.8)	108 (49.8)	57 (26.3)	16 (7.4)	3.22 (0.874)	ปานกลาง
4) มีรายได้ไม่ต่ำกว่า เส้นความยากจนด้าน อาหารที่กำหนดไว้โดย สำนักงานเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ คือ 1,433 บาท/คน/เดือน	4 (6.5)	24 (11.1)	99 (45.6)	67 (30.9)	13 (6.0)	3.19 (0.941)	ปานกลาง
เฉลี่ยรวมทั้งหมด	-	-	-	-	-	3.74 (0.877)	มาก

จากตารางที่ 4.8 ระดับความมั่นคงทางอาหาร ปรากฏผลการวิเคราะห์เป็นดังนี้

ระดับความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนเกษตรกร ทั้งที่เป็น ด้านความพอเพียง ด้านการใช้ประโยชน์ ด้านการเข้าถึงอาหาร ด้านเสถียรภาพทางอาหาร ภาพรวมทั้งหมดอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยรวมทั้งหมด 3.74) โดยเมื่อพิจารณาแยกรายละเอียดในแต่ละด้าน เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย ได้แก่ ด้านการใช้ประโยชน์ (ค่าเฉลี่ย 4.05) ด้านความพอเพียง (ค่าเฉลี่ย 4.02) ด้านการเข้าถึงอาหาร (ค่าเฉลี่ย 3.67) และ ด้านเสถียรภาพทางอาหาร (ค่าเฉลี่ย 3.22) ดังมีรายละเอียดแต่ละด้าน ดังนี้

1. ด้านความพอเพียง ภาพรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.02) เมื่อพิจารณาแยกเป็นรายประเด็น พบว่า อยู่ในระดับมากทั้งหมด ได้แก่ สมาชิกในครัวเรือนมีอาหารที่ปลอดภัยและเพียงพอสำหรับบริโภคในครัวเรือน (ค่าเฉลี่ย 3.87) มีการปลูกพืชผักสวนครัว ทำให้ประหยัด

ค่าใช้จ่ายและปลอดภัยจากสารเคมี (ค่าเฉลี่ย 3.91) สมาชิกในครัวเรือนมีอาหารเพียงพอรับประทาน จนอิ่มทุกมื้อ (ค่าเฉลี่ย 4.07) และ สมาชิกในครัวเรือนได้รับประทานอาหารครบทั้ง 3 มื้อ (ค่าเฉลี่ย 4.22)

2. **ด้านการใช้ประโยชน์** ภาพรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.05) เมื่อพิจารณาแยกเป็นรายประเด็น พบว่า อยู่ในระดับมากทั้งหมด ได้แก่ สมาชิกในครัวเรือนรับประทานอาหารครบทั้ง 5 มื้อ (ค่าเฉลี่ย 3.90) สมาชิกในครัวเรือนได้รับสารอาหารที่เหมาะสมกับการเจริญเติบโต เช่น เด็กควรดื่มนม (ค่าเฉลี่ย 4.08) มีการเลือกซื้ออาหารที่มีโภชนาการดี มีความปลอดภัย มีคุณค่าเหมาะสมกับร่างกาย (ค่าเฉลี่ย 4.06) และ เลือกซื้ออาหารหลากหลายประเภท เช่น เนื้อสัตว์ ไข่ ผัก ผลไม้ (ค่าเฉลี่ย 4.16)

3. **ด้านการเข้าถึงอาหาร** ภาพรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.67) เมื่อพิจารณาแยกเป็นรายประเด็น พบว่า อยู่ในระดับมากทั้งหมด ได้แก่ มีอาหารที่ผลิตเองตลอดทั้งปี (ค่าเฉลี่ย 3.45) มีแหล่งซื้ออาหารหรือตลาดที่หลากหลาย (ค่าเฉลี่ย 3.84) มีแหล่งอาหารธรรมชาติที่สมบูรณ์ มีความหลากหลายทางชีวภาพ (ค่าเฉลี่ย 3.83) และ มีแหล่งอาหารจากประเพณี วัฒนธรรม การแข่งขัน (ค่าเฉลี่ย 3.55)

4. **ด้านเสถียรภาพทางอาหาร** ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.22) เมื่อพิจารณาแยกเป็นรายประเด็น พบว่า อยู่ในระดับปานกลางทั้งหมด ได้แก่ เมื่อเกิดภัยพิบัติ น้ำท่วม ฝนแล้ง ยังคงมีอาหารบริโภคอย่างเพียงพอ (ค่าเฉลี่ย 3.22) มีแผนการผลิตอาหาร ผลิตพืชและสัตว์ที่ครัวเรือนบริโภค (ค่าเฉลี่ย 3.24) มีการนำอาหารมาแปรรูป หรือถนอมอาหาร เป็นอาหารสำรองในครัวเรือน (ค่าเฉลี่ย 3.22) และ มีรายได้ไม่ต่ำกว่าเส้นความยากจนด้านอาหารที่กำหนดไว้โดยสำนักงานเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ คือ 1,433 บาท/คน/เดือน (ค่าเฉลี่ย 3.19)

ตารางที่ 4.9 สรุประดับความมั่นคงทางอาหาร รวม 4 ด้าน

n = 217

แหล่งความรู้	$\bar{x}$	(S.D)	ความหมาย
1. ด้านความพร้อมเพียง	4.02	(0.862)	มาก
2. ด้านการใช้ประโยชน์	4.05	(0.841)	มาก
3. ด้านการเข้าถึงอาหาร	3.67	(0.941)	มาก
4. ด้านเสถียรภาพทางอาหาร	3.22	(0.865)	ปานกลาง

3.1.2 แหล่งที่มาของอาหาร

แหล่งที่มาของอาหารของครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่อ จังหวัดสุพรรณบุรี แบ่งที่มาของอาหารเป็น อาหารที่ผลิตเองและนำมาบริโภค อาหารจากแหล่งธรรมชาติ ประเภทอาหารจากการซื้อ แหล่งอาหารซื้อขาย และแหล่งอาหารที่ได้รับจากการแบ่งปัน ผลการวิเคราะห์ดังตารางที่

ตารางที่ 4.10 แหล่งที่มาของอาหาร

n = 217		
แหล่งที่มาของอาหาร	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
1. อาหารที่ผลิตเองและนำมาบริโภค (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)		
ข้าว	209	96.3
พืชผัก	179	82.5
ไม้ผล	73	33.6
เลี้ยงไก่/เป็ด	126	58.1
เลี้ยงหมู	20	9.2
เลี้ยงโค/กระบือ	22	10.1
เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ	44	20.3
2. แหล่งอาหาร		
แหล่งอาหารตามธรรมชาติ/ป่า เช่น ผักหวาน ไข่แมลงแดง ปู อีรอก (ดอกก้าน) ผักฉาบ(ผักอินูน) หน่อไม้ บุก มะกอก ผักกูด แมลง เห็ด ต่างๆ	176	81.1
แหล่งอาหารจากแหล่งน้ำสาธารณะ เช่น ปู ปลา กุ้ง หอย ลูกอ๊อด กบ เขียด อึ่ง เเทนน้ำ	170	78.3
3. ประเภทอาหารจากการซื้อ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)		
ข้าว	21	9.7
พืชผัก	78	35.9
ผลไม้	125	54.6
เนื้อไก่	96	44.2
เนื้อหมู	178	82.0

ตารางที่ 4.10 (ต่อ)

n = 217		
แหล่งที่มาของอาหาร	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
เนื้อโค/กระบือ	135	62.2
สัตว์น้ำ(กุ้ง, หอย, ปลา ฯลฯ)	99	45.6
ไข่ไก่	156	71.9
เครื่องปรุงรส	186	85.7
4. แหล่งอาหารซื้อขาย (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)		
ตลาดในชุมชน	129	59.4
ตลาดนอกชุมชน	53	24.4
ตลาดนัด	193	88.9
ร้านขายของชำ	109	50.2
ร้านค้าเคลื่อนที่	34	15.7
5. แหล่งอาหารที่ได้รับจากการแบ่งปัน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)		
การให้ฟรี	129	59.4
การแลกเปลี่ยน/แบ่งปัน	180	82.9
การบริจาค	26	12.0

จากตารางที่ 4.10 แหล่งอาหารของครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ ปรากฏผลการวิเคราะห์เป็นดังนี้

แหล่งอาหารที่ผลิตเองและนำมาบริโภค พบว่า แหล่งอาหารที่ผลิตเองและนำมาบริโภคของครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ ร้อยละ 96.3 ปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือน รองลงมา ร้อยละ 82.5 ปลูกพืชผัก ร้อยละ 58.1 เลี้ยงไก่/เป็ด ร้อยละ 33.6 ปลูกไม้ผล ร้อยละ 20.3 เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ร้อยละ 10.1 เลี้ยงโค/กระบือ ร้อยละ 9.2 เลี้ยงหมู

แหล่งอาหารจากธรรมชาติ พบว่า แหล่งอาหารตามธรรมชาติของครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ ร้อยละ 81.1 เป็นแหล่งอาหารจากป่า ชนิดอาหาร ได้แก่ ผักหวาน ไข่แมงดา อีรอก(ดอกก้าน) ผักฉาบ(ผักอินูน) หน่อไม้ บุก มะกอก ผักกูด แมลงเห็ดต่างๆ รองลงมา ร้อยละ 78.3 เป็นแหล่งอาหารจากแหล่งน้ำสาธารณะ ได้แก่ ปู ปลา กุ้ง หอย ลูกอ๊อด กบ เขียด อึ่ง เทียน้ำ

ประเภทอาหารจากการซื้อ พบว่า ประเภทอาหารที่ครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ ซื้อเพื่อบริโภคในครัวเรือน ร้อยละ 85.7 ซื้อเครื่องปรุงรส รองลงมา ร้อยละ 82.0 ซื้อเนื้อหมู ร้อยละ 71.9 ซื้อไข่ ร้อยละ 62.2 ซื้อเนื้อโค/กระบือ ร้อยละ 57.6 ซื้อผลไม้ ร้อยละ 45.6 ซื้ออาหารจำพวกสัตว์น้ำ (กุ้ง หอย ปู ปลา ฯลฯ) ร้อยละ 44.2 ซื้อเนื้อไก่ ร้อยละ 35.9 ซื้อพืชผัก ร้อยละ 9.7 ซื้อข้าว

แหล่งอาหารซื้อขาย พบว่า แหล่งอาหารซื้อขายของครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ ร้อยละ 88.9 เป็นตลาดนัด รองลงมา ร้อยละ 59.4 เป็นตลาดในชุมชน ร้อยละ 50.2 เป็นร้านขายของชำ ร้อยละ 24.4 เป็นตลาดนอกชุมชน ร้อยละ 15.7 เป็นร้านค้าเคลื่อนที่

แหล่งอาหารที่ได้จากการแบ่งปัน พบว่า แหล่งอาหารของครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ ที่ได้จากการแบ่งปัน ร้อยละ 82.9 เป็นการแลกเปลี่ยน รองลงมา ร้อยละ 59.4 เป็นการให้ฟรี ร้อยละ 12.0 เป็นการบริจาค

3.2 สถานภาพความมั่นคงทางอาหารจากการสนทนากลุ่ม

สถานภาพความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ จากการสนทนากลุ่มแบ่งเป็น 4 ประเด็น ได้แก่ ปฏิทินอาหารของเกษตรกร สถานการณ์ด้านความมั่นคงทางอาหาร ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร และแนวทางการจัดการ ป้องกัน พัฒนา และแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับความไม่มั่นคงทางอาหารของครัวเรือนเกษตรกร

3.2.1 ปฏิทินอาหารของเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ จำแนกประเภทของอาหารที่เกษตรกรนำมาบริโภคและใช้ประโยชน์ในครัวเรือนออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ปฏิทินอาหารจากการผลิต ปฏิทินอาหารจากธรรมชาติ (แหล่งน้ำ/นา/ริมรั้ว) และ ปฏิทินอาหารจากธรรมชาติ (ป่า) ดังนี้

1) ปฏิทินอาหารจากการผลิต

อาหารจากการผลิตของครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ แบ่งเป็น พืชอาหาร พืชผัก พืชสมุนไพร ปศุสัตว์ และและการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ผลการวิเคราะห์ดังตารางที่ 4.11

ตารางที่ 4.11 (ต่อ)

อาหารจากการผลิต	ช่วงเวลาการผลิต											ปริมาณ	
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.		ธ.ค.
หน่อไม้หวาน					✓	✓	✓						ปานกลาง
หน่อไม้ขางหม่น				✓	✓	✓	✓	✓					ปานกลาง
ปลานิล	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	มาก
ปลาตะเพียน	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	มาก
ปลาดุก	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	ปานกลาง
กบ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	ปานกลาง
ไก่พื้นเมือง	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	มาก

*จากการสนทนากลุ่ม เกษตรกรได้บอกถึงปริมาณอาหารที่มีทั้งปี ซึ่งแบ่งเป็น 3 ระดับ คือ มาก ปานกลาง น้อย

จากตารางที่ 4.11 ปฏิทินอาหารจากการผลิตของครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุดรดิตถ์ พบว่า

อาหารจากการผลิตส่วนใหญ่เน้นเป็นการผลิตพืชตามฤดูกาล ได้แก่ ข้าว แดงกวา หอมแดง กระเทียม กะหล่ำ บล๊อคโคลี่ ถั่วฝักยาว ถั่วเขียว กระเจี๊ยบเขียว น้ำเต้า ฟักทอง มะระ ฟักเขียว ข้าวโพดหวาน ถั่วลิสง และ บวบ ส่วนพืชผักสวนครัว ได้แก่ พริก มะเขือ ผักกาด มะเขือเทศ ต้นหอม ผักชี ขิง ข่า ตะไคร้ ผักแพว (ผักไผ่) และชะอม จะมีการปลูกหมุนเวียนและสามารถนำมาประกอบอาหารเพื่อบริโภคภายในครัวเรือนตลอดปี ส่วนอาหารประเภทสัตว์ครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่นิยมเลี้ยงปลานิล ปลาตะเพียน ปลาดุก ในสระน้ำ ส่วนกบ นิยมเลี้ยงในวงบ่อ และไก่พื้นเมือง เลี้ยงแบบปล่อยตามธรรมชาติ ซึ่งอาหารประเภทสัตว์สามารถนำมาบริโภคได้ตลอดปี

2) ปฏิทินอาหารจากธรรมชาติ (แหล่งน้ำ/นา/ริมน้ำ)

อาหารจากการธรรมชาติที่สามารถหาได้จากแม่น้ำลำธาร ห้วยไร่ปลายนา และบริเวณริมน้ำ ของครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุดรดิตถ์ แบ่งเป็น พืชผักสวนครัว พืชสมุนไพร พืชริมน้ำ พืชน้ำ แมลง สัตว์บก สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ ปศุสัตว์ และสัตว์น้ำ ผลการวิเคราะห์ดังตารางที่ 4.12

ตารางที่ 4.12 ปฏิทินอาหารจากธรรมชาติ (แหล่งน้ำ/นา/ริมรั้ว)

อาหารจากธรรมชาติ (แหล่งน้ำ/นา/ริมรั้ว)	ช่วงเวลาที่พบ											ปริมาณ	
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.		ธ.ค.
กระถิน	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	มาก
ชะอม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	มาก
ตำลึง	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	มาก
ผักบุ้ง	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	มาก
ใบย่านาง	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	มาก
ผักไห่(มะระจีนก)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	ปานกลาง
ผักปลัง	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	ปานกลาง
ใบยอ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	ปานกลาง
กล้วย/หัวปลี/หยวก	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	มาก
ดอกสลิด (ดอกขจร)						✓	✓	✓	✓	✓			ปานกลาง
เท้าน้ำ			✓	✓			✓	✓					น้อย
ลิ้นฟ้า (เพกา)						✓	✓	✓	✓				ปานกลาง
ผักกูด	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	ปานกลาง
ผักหนาม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	ปานกลาง
ผักกระเฉด	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	ปานกลาง
ผักแว่น						✓	✓	✓	✓				ปานกลาง
ผักกุ่ม			✓	✓	✓								ปานกลาง
เห็ดต่างๆ					✓	✓	✓	✓					มาก
หน่อไม้	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	มาก
บอน	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	มาก
มะรุม	✓	✓	✓										ปานกลาง
ผักเสี้ยว	✓	✓	✓										ปานกลาง
ผักเหือด		✓	✓										ปานกลาง
ปลาต่างๆ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	ปานกลาง
กบ/เขียด						✓	✓	✓	✓	✓			ปานกลาง

ตารางที่ 4.12 (ต่อ)

อาหารจากธรรมชาติ (แหล่งน้ำ/นา/ริมรั้ว)	ช่วงเวลาที่พบ											ปริมาณ	
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.		ธ.ค.
อิศวก(ลูกอ๊อด)					✓	✓	✓						ปานกลาง
แมลงดา					✓	✓	✓						น้อย
หอยขม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	ปานกลาง
กิ้งฝอย						✓	✓						ปานกลาง
ปูนา						✓	✓	✓	✓				มาก
อึ่ง					✓	✓							ปานกลาง
ปลาไหล							✓	✓	✓				น้อย
แมลงนูน					✓	✓							มาก
จ๊กจั่น			✓	✓									มาก
ตั๊กแตน					✓	✓	✓	✓	✓				มาก
งู	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	ปานกลาง
หนูนา	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	น้อย

*จากการสนทนากลุ่ม เกษตรกรได้บอกถึงปริมาณอาหารที่มีทั้งปี ซึ่งแบ่งเป็น 3 ระดับ คือ มาก ปานกลาง น้อย

จากตารางที่ 4.12 ปฏิทินอาหารจากธรรมชาติ (แหล่งน้ำ/นา/ริมรั้ว) ในพื้นที่ตำบลสองห้อง อำเภอฟากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ พบว่า อาหารประเภทพืช ได้แก่ กระถิน ชะอม ตำลึง ผักบุ้ง ใบย่านาง ผักไห้(มะระจีนก) ผักปลัง ใบขมิ้น กล้วย/หัวปลี/หยวก ผักกูด ผักหนาม ผักกระเฉด หน่อไม้ บอน สามารถหาได้ตลอดปี ส่วนดอกสลิด (ดอกขจร) เทียนน้ำ ลิ่นฟ้า (เพกา) ผักแว่น ผักกุ่ม เห็ดต่างๆ มะรุม ผักเสี้ยว ผักเหือด สามารถพบได้ในบางเดือนหรือตามฤดูกาล ส่วนอาหารประเภทสัตว์ ได้แก่ ปลาต่างๆ หอยขม และ งู สามารถหาได้ตลอดปี ส่วน กบ/เขียด อิศวก (ลูกอ๊อด) แมลงดา กิ้งฝอย ปูนา ปลาไหล แมลงนูน จ๊กจั่น ตั๊กแตน สามารถหาได้เฉพาะบางเดือนหรือตามฤดูกาล

3) ปฏิทินอาหารจากธรรมชาติ (ป่า)

อาหารจากธรรมชาติที่สามารถหาได้จากป่าของครัวเรือนเกษตรกร แบ่งเป็น พืชผัก เห็ด แมลง สัตว์บก สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ และสัตว์น้ำ ผลการวิเคราะห์ดังตารางที่ 4.12

ตารางที่ 4.13 ปฏิทินอาหารจากธรรมชาติ (ป่า)

อาหารจากป่า	ช่วงเวลาที่พบ											ปริมาณ	
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.		ธ.ค.
ผักหวาน		✓	✓	✓									มาก
หน่อไม้ไร่/หน่อไม้ซาง					✓	✓	✓	✓	✓				มาก
เห็ดเผาะ					✓	✓							น้อย
เห็ดหน้าเส้า (เห็ดด่าน)					✓	✓	✓	✓					ปานกลาง
เห็ดดิน						✓	✓	✓					น้อย
เห็ดระโงก						✓	✓						น้อย
อีรอก/อีแหลม			✓	✓	✓								ปานกลาง
เห็ดผึ้ง(เห็ดตับเต่า)					✓	✓	✓						น้อย
ผักฉาบ	✓	✓	✓										มาก
ดอกคิปลากั้ง									✓	✓			น้อย
ไข่มดแดง	✓	✓	✓										มาก
ปูผา(ปูหิน)						✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	น้อย
ปูแป้ง				✓	✓	✓	✓						น้อย
ต่อ							✓	✓	✓				น้อย
ผึ้ง							✓	✓	✓				น้อย
อีปุม					✓	✓	✓						น้อย
กบหอน(กบภูเขา)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	น้อย
เต่า				✓	✓	✓	✓						น้อย
แก้ง	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	น้อย
ลิง	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	น้อย
แตน				✓	✓	✓	✓						น้อย
กิ้งหืน	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	น้อย
ปลากั้ง	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	น้อย

*จากการสนทนากลุ่ม เกษตรกรได้บอกถึงปริมาณอาหารที่มีทั้งปี ซึ่งแบ่งเป็น 3 ระดับ คือ มาก ปานกลาง น้อย

จากตารางที่ 4.13 ปฏิทินอาหารจากป่า ในพื้นที่ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ พบว่า อาหารประเภทพืช ได้แก่ ผักหวาน หน่อไม้ไร่/หน่อไม้ซาง เห็ดเผาะ เห็ดหน้าเส้า (เห็ดด่าน) เห็ดดิน เห็ดระโงก อีรอก/อีแหลม เห็ดผึ้ง (เห็ดตับเต่า) ผักฉาบ ดีปลากิ่ง สามารถหาได้เฉพาะบางเดือนหรือตามฤดูกาลเท่านั้น ส่วนอาหารประเภทสัตว์ ได้แก่ กบหอน(กบภูเขา) กุ้ง ลิง กุ้ง หิน ปลา กุ้ง สามารถหาได้ตลอดปีแต่พบได้ในปริมาณน้อย ส่วนไข่มดแดง ปูผา (ปูหิน) ปูแป้ง ต่อ ผึ้ง อีปุม เต่า แล่น สามารถหาได้เฉพาะบางเดือนหรือตามฤดูกาลเท่านั้น

3.2.2 สถานการณ์ด้านความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนเกษตรกร จากการศึกษาสนทนากลุ่ม (Focus Group) มีรายละเอียดดังนี้

1) ด้านความพร้อมเพียง

(1) สถานการณ์และความเสี่ยงในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

ก. การไม่มีอาหารเพียงพอต่อความต้องการทั้งในเชิงปริมาณและในเชิงคุณภาพ เช่น การจำกัดขนาดมืออาหาร จำกัดปริมาณอาหาร กินอาหารที่ชอบน้อยลงหรือกินอาหารที่มีราคาถูกลง

ข. อาหารจากการผลิตไม่เพียงพอต่อความต้องการ

(2) ปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

ก. ไม่ได้เพาะปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์ที่ครัวเรือนบริโภค

ข. การเพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยว ไม่ได้ปลูกพืชหลากหลาย

ค. ขาดความสามารถในการพึ่งพาตนเอง

2) ด้านการใช้ประโยชน์

(1) สถานการณ์และความเสี่ยงในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

ก. ความไม่พอเพียงทางโภชนาการ (อาหารไม่เหมาะสม)

ข. ไม่ได้บริโภคอาหารที่หลากหลาย

ค. การลดคุณภาพอาหาร

(2) ปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

ก. เกษตรกรขาดความรู้ด้านโภชนาการอาหาร

ข. ขาดความหลากหลายของชนิดอาหารในชุมชน

3) ด้านการเข้าถึง

(1) สถานการณ์และความเสี่ยงในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

ก. แหล่งอาหารตามธรรมชาติเริ่มลดลง/ขาดความอุดมสมบูรณ์

ข. อาหารที่นำมาบริโภคในครัวเรือนส่วนใหญ่มาจากการซื้อขาย

- ค. การสานต่อประเพณี/วัฒนธรรม เริ่มถดถอยลง
- (2) ปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร
  - ก. การเก็บอาหารจากป่า ลำสัตว์ หรือเก็บพืชผักที่ยังไม่โตเต็มที่
  - ข. การไม่ได้ผลิตอาหารเพื่อบริโภคเอง
  - ค. ขาดการสานต่อประเพณี/วัฒนธรรม
- 4) ด้านเสถียรภาพทางอาหาร
  - (1) สถานการณ์และความเสี่ยงในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร
    - ก. ภาวะโลกร้อน สภาพภูมิอากาศแปรปรวน เกิดภัยพิบัติ
    - ข. การผลิตไม่เพียงพอต่อการบริโภค
    - ค. เกษตรกรขาดการเรียนรู้ ปรับตัวให้ทันต่อสถานการณ์
    - ง. เกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ เศรษฐกิจตกต่ำ ราคาอาหารเพิ่มสูงขึ้น
  - จ. ความไม่มั่นคงของอาหารตามฤดูกาล
    - (2) ปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร
      - ก. ขาดการวางแผนการผลิต
      - ข. ขาดการรวมกลุ่มในการผลิต
      - ค. เกษตรกรขาดความรู้ในการผลิต/แปรรูป การเข้าถึงแหล่งความรู้
      - ง. การมีรายได้น้อย ภาระค่าใช้จ่ายมาก มีหนี้สิน
      - จ. การส่งเสริมของหน่วยงานต่างๆ ไม่ทั่วถึง

3.2.3 ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนเกษตรกร จากการสนทนากลุ่ม (Focus Group) มีดังนี้

- 1) ปัจจัยภายในชุมชน
  - (1) ศักยภาพของที่ดินเพื่อการผลิตอาหาร การใช้ที่ดินไม่เหมาะสมต่อการผลิต ความเสื่อมโทรมของดิน
  - (2) แหล่งน้ำไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตร
  - (3) การแข่งขันทรัพยากรในการผลิต
  - (4) การพึ่งพาตนเองด้านอาหาร
  - (5) รายได้ของครัวเรือน
  - (6) จำนวนสมาชิกของครัวเรือน
  - (7) จำนวนแรงงานในครัวเรือน
  - (8) ระดับการศึกษา

- (9) หนี้สินของครัวเรือน
- (10) การขาดแคลนแรงงานภาคการเกษตร
- (11) คุณภาพและความปลอดภัยของอาหาร
- (12) สัดส่วนการผลิตพืชอาหารและพืชพลังงาน การผลิตพืชเชิงเดี่ยว
- (13) การถือครองที่ดินภาคการเกษตร
- (14) วิธีการหาอาหารธรรมชาติที่ทำให้อาหารมีจำนวนลดลงและหาได้ยากขึ้น เช่น การหาอาหารโดยวิธีเผาป่า การล่าสัตว์อนุรักษ์ การเก็บพืชผักที่ยังไม่โตเต็มที่
- (15) การอนุรักษ์พันธุกรรมพืชและสัตว์
- (16) การเป็นสมาชิกกลุ่ม สมาคม สมาพันธ์ สหพันธ์ หรือองค์กรด้านการเกษตรอันเป็นประโยชน์ เพื่อการได้รับความช่วยเหลือในด้านของปัจจัยการผลิตอาหาร และมีอำนาจการต่อรองในการผลิต

2) ปัจจัยภายนอกชุมชน

- (1) การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ ภาวะโลกร้อน
- (2) ปัญหาภัยธรรมชาติ
- (3) ต้นทุนการผลิตสูง เช่น ปุ๋ย ยา เมล็ดพันธุ์ ค่าจ้างแรงงานขั้นต่ำ
- (4) โรค แมลงศัตรูพืช โรคระบาดในสัตว์
- (4) การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร
- (5) ระบบการค้าเสรีและระบบเกษตรเชิงพาณิชย์
- (6) ระบบการคมนาคมขนส่ง
- (7) ตลาดภายนอกชุมชน
- (8) นโยบาย แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทย
- (9) กฎหมายหรือมาตรการควบคุม

3.2.4 แนวทางการจัดการ ป้องกัน พัฒนา และแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับความไม่มั่นคงทางอาหารของครัวเรือนเกษตรกร จากการสนทนากลุ่ม (Focus Group) มีดังนี้

1) ด้านความปลอดภัย

- (1) การแก้ไขปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร
  - ก. การปรับเปลี่ยนชนิดพืชที่ปลูก
  - ข. ขยายพื้นที่เพาะปลูก
  - ค. ปลูกพืชผักสวนครัว พืชอาหาร เลี้ยงสัตว์ที่ครัวเรือนบริโภค

(2) การปรับตัวต่อสถานการณ์ เมื่อมีความเสี่ยงในการเกิดความไม่มั่นคงทางอาหาร

- ก. การลดคุณภาพและปริมาณของอาหาร จำกัดขนาดมื้ออาหาร
- ข. การนำอาหารสำรองมาบริโภค
- ค. การบริโภคอาหารที่พอประทังชีวิตไปได้

(3) แนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

- ก. การปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ตามความต้องการบริโภคในครัวเรือน มากกว่า การทำการเกษตรเชิงเดี่ยวหรือเชิงพาณิชย์
- ข. มีการวางแผนการผลิตอาหารที่หลากหลาย มีการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ หมุนเวียน และสามารถนำมาบริโภคได้ตลอดทั้งปี
- ค. มีการทำบัญชีครัวเรือน วางแผนการใช้จ่ายในครัวเรือน
- ง. การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชีวิตประจำวัน

2) ด้านการใช้ประโยชน์

(1) การแก้ไขปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

- ก. การเลือกบริโภคอาหารที่หลากหลาย
- ข. การจำกัดขนาดมื้ออาหารลงแต่ยังคงคุณค่าทางโภชนาการ

(2) การปรับตัวต่อสถานการณ์ เมื่อมีความเสี่ยงในการเกิดความไม่มั่นคงทาง

อาหาร

- ก. การบริโภคอาหารที่สามารถทดแทนกันได้
- ข. การบริโภคอาหารที่ชอบน้อยลง หรือมีราคาถูกลง

(3) แนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

ก. การนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ เพราะเทคโนโลยีทำให้ผลิตอาหารได้เพียงพอ ปลอดภัย มีคุณค่าทางโภชนาการมากขึ้น

3) ด้านการเข้าถึง

(1) การแก้ไขปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

ก. การหาอาหารจากแหล่งอาหารอื่นๆเพิ่มเติมในส่วนที่ครัวเรือนไม่สามารถผลิตเองได้ เช่น แหล่งอาหารจากธรรมชาติ แหล่งอาหารซื้อขาย แหล่งอาหารที่ได้จากการแบ่งปัน

- ข. การหาของป่า เก็บพืชผัก ลำสัตว์ ตามฤดูกาล

- (2) การปรับตัวต่อสถานการณ์ เมื่อมีความเสี่ยงในการเกิดความไม่มั่นคงทางอาหาร
- ก. การหาอาหารจากธรรมชาติเพื่อนำมาบริโภคในครัวเรือน
  - ข. การบริโภคอาหารที่พอประทังชีวิตไปได้
- (3) แนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหาร
- ก. การอนุรักษ์พันธุกรรมพืช สัตว์ และการรักษาแหล่งทรัพยากรอาหารให้

คงอยู่กับชุมชน

ข. สร้างกฎระเบียบ ข้อบังคับ ข้อตกลงของคนในชุมชน

4) ด้านเสถียรภาพทางอาหาร

- (1) การแก้ไขปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร
- ก. การใช้อาหารที่เก็บสำรองไว้สำหรับฤดูกาลถัดไป
  - ข. ยืมอาหารหรือขอความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้าน ญาติพี่น้อง
  - ค. การขายปลูสดัตว์
  - ง. การกู้ยืมเงิน เพื่อนำมาซื้ออาหารและใช้จ่ายในครัวเรือน
- (2) การปรับตัวต่อสถานการณ์ เมื่อมีความเสี่ยงในการเกิดความไม่มั่นคงทาง

อาหาร

- ก. การเก็บอาหารสำรองไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือน
- ข. การถนอมอาหาร การแปรรูปอาหาร เพื่อให้สามารถเก็บอาหารไว้

บริโภคได้เป็นเวลานาน

ค. การหารายได้เสริม การประกอบอาชีพอื่นนอกเหนือจากการทำเกษตรกรรม เพื่อให้มีรายได้เพียงพอกับความต้องการของครัวเรือน

(3) แนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

ก. การรวมกลุ่ม การเป็นสมาชิกกลุ่ม/องค์กร อันเป็นประโยชน์ เพื่อการได้รับความช่วยเหลือในด้านต่างๆ และมีอำนาจการต่อรองในการผลิต

ข. การสานต่อประเพณี/วัฒนธรรม การพัฒนาองค์ความรู้เดิมที่เคยได้รับการถ่ายทอด/การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ค. การส่งเสริม สนับสนุนการจัดการแหล่งอาหาร จากหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน ในและนอกพื้นที่

ง. นโยบายของรัฐบาล ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โครงการต่างๆของภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางด้านอาหาร

ตอนที่ 4 ปัญหาและแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

ปัญหาและแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า ดังนี้

4.1 ปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือน

ปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร ของครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุดรธานี ประกอบด้วยปัญหา 4 ด้าน ได้แก่ ด้านความปลอดภัย ด้านการใช้ประโยชน์ ด้านการเข้าถึง และด้านเสถียรภาพ ผลการวิเคราะห์ดังตารางที่ 4.13

ตารางที่ 4.14 ปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร

ปัญหาในการสร้าง ความมั่นคงทางอาหาร	ระดับปัญหา (จำนวน/ร้อยละ)					$\bar{X}$ (S.D)	ความหมาย
	1	2	3	4	5		
1. ด้านความปลอดภัย						2.09 (1.064)	น้อย
1) มีอาหารไม่เพียงพอ สำหรับบริโภคในครัว เรือน มีการจำกัดมือ อาหาร/ปริมาณอาหาร/ ลดจำนวนมื้ออาหาร	83 (38.2)	61 (28.1)	61 (28.1)	8 (3.7)	4 (1.8)	2.03 (0.990)	น้อย
2) ขาดความสามารถใน การพึ่งพาตนเอง	126 (58.1)	37 (17.1)	41 (18.9)	10 (4.6)	3 (1.4)	1.74 (1.008)	น้อยที่สุด
3) ไม่ได้เพาะปลูกพืช หรือเลี้ยงสัตว์ ที่ครัว เรือนบริโภค	79 (36.4)	59 (27.2)	65 (30.0)	9 (4.1)	5 (2.3)	2.09 (1.017)	น้อย
4) ปลูกพืชเชิงเดี่ยว ไม่ ได้ปลูกพืชหลากหลาย	61 (28.1)	49 (22.6)	63 (29.0)	27 (12.4)	17 (7.8)	2.49 (1.240)	น้อย

n = 217

ตารางที่ 4.14 (ต่อ)

ปัญหาในการสร้างความ มั่นคงทางอาหาร	ระดับปัญหา (จำนวน/ร้อยละ)					$\bar{X}$ (S.D)	ความหมาย
	1	2	3	4	5		
2. ด้านการใช้ประโยชน์						2.01 (1.122)	น้อย
1) สมาชิกในครัวเรือน รับประทานอาหารไม่ ครบ 5 หมู่	109 (50.2)	40 (18.4)	39 (18.0)	15 (6.9)	14 (6.5)	2.01 (1.243)	น้อย
2) ขาดความหลากหลาย ของชนิดอาหาร	89 (41.0)	61 (28.1)	52 (24.0)	10 (4.6)	5 (2.3)	1.99 (1.023)	น้อย
3) คุณค่าทางโภชนาการ ไม่เพียงพอต่อความ ต้องการของร่างกาย	91 (41.9)	53 (24.4)	57 (26.3)	6 (2.8)	10 (4.6)	2.04 (1.101)	น้อย
3. ด้านการเข้าถึงอาหาร	-	-	-	-	-	2.34 (1.051)	น้อย
1) ไม่ได้ผลิตอาหารเอง ได้อาหารจากการซื้อ ขาย	35 (16.1)	67 (30.9)	80 (36.9)	21 (9.7)	14 (6.5)	2.59 (1.072)	น้อย
2) มีตลาดซื้อขายจำกัด	67 (30.9)	75 (34.6)	58 (26.7)	11 (5.1)	6 (2.8)	2.14 (1.006)	น้อย
3) แหล่งอาหารตาม ธรรมชาติขาดความ อุดมสมบูรณ์	47 (21.7)	81 (37.3)	57 (26.3)	23 (10.6)	9 (4.1)	2.38 (1.066)	น้อย
4) ขาดการสานต่อประ เพณีและวัฒนธรรมดั้ง เดิม	58 (26.7)	63 (29.0)	68 (31.3)	24 (11.1)	4 (1.8)	2.32 (1.044)	น้อย
5) ไม่สามารถเข้าถึง แหล่งเงินทุนในการซื้อ อาหาร	61 (28.1)	71 (32.7)	56 (25.8)	23 (10.6)	6 (2.8)	2.27 (1.069)	น้อย

n = 217

ตารางที่ 4.14 (ต่อ)

ปัญหาในการสร้าง	ระดับปัญหา (จำนวน/ร้อยละ)					$\bar{X}$ (S.D)	ความหมาย
	1	2	3	4	5		
ความมั่นคงทางอาหาร							
4. ด้านเสถียรภาพทาง	-	-	-	-	-	2.58	น้อย
อาหาร						(1.046)	
1) ประสบปัญหาภัย	122	45	41	6	3	1.72	น้อยที่สุด
พิบัติบ่อยครั้ง	(56.2)	(20.7)	(18.9)	(2.8)	(1.4)	(0.956)	
2) ขาดการวางแผนการ	53	66	84	9	5	2.29	น้อย
ผลิต	(24.4)	(30.4)	(38.7)	(4.1)	(2.3)	(0.960)	
3) ขาดความรู้ด้านการ	35	46	98	30	8	2.68	ปานกลาง
แปรรูป การถนอม	(16.1)	(21.2)	(45.2)	(13.8)	(3.7)	(1.022)	
อาหาร							
4) มีรายได้ที่น้อย ไม่	19	48	66	54	30	3.13	ปานกลาง
เพียงพอต่อการใช้จ่าย	(8.8)	(22.1)	(30.4)	(24.9)	(13.8)	(1.167)	
ในครัวเรือน							
5) ขาดการส่งเสริม	24	38	78	56	21	3.06	ปานกลาง
สนับสนุนการจัดการ	(11.1)	(17.5)	(35.9)	(25.8)	(9.7)	(1.125)	
แหล่งอาหาร							
เฉลี่ยรวมทั้งหมด	-	-	-	-	-	2.26	น้อย
						(1.071)	

จากตารางที่ 4.14 ปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร ปรากฏผลการวิเคราะห์เป็นดังนี้

ปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนเกษตรกรตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ ทั้งที่เป็นปัญหา ด้านความพอเพียง ด้านการใช้ประโยชน์ ด้านการเข้าถึงอาหาร ด้านเสถียรภาพทางอาหาร ภาพรวมทั้งหมดอยู่ในระดับน้อย (ค่าเฉลี่ยรวมทั้งหมด 2.26) โดยเมื่อพิจารณาแยกรายละเอียดในแต่ละด้าน เรียงลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ ด้านเสถียรภาพทางอาหาร (ค่าเฉลี่ย 2.58) ด้านการเข้าถึง (ค่าเฉลี่ย 2.34) ด้านความพอเพียง (ค่าเฉลี่ย 2.09) และด้านการใช้ประโยชน์ (ค่าเฉลี่ย 2.01) ดังมีรายละเอียดแต่ละด้าน ดังนี้

1. ปัญหา ด้านความพอเพียง ภาพรวมอยู่ในระดับน้อย (ค่าเฉลี่ย 2.09) เมื่อพิจารณาแยกเป็นรายประเด็น พบว่า อยู่ในระดับน้อย 3 ประเด็น ได้แก่ ปลูกพืชเชิงเดี่ยว ไม่ได้ปลูกพืชหลากหลาย (ค่าเฉลี่ย 2.49) ไม่ได้เพาะปลูกพืช หรือเลี้ยงสัตว์ที่ครัวเรือนบริโภค (ค่าเฉลี่ย 2.09) มีอาหารไม่เพียงพอสำหรับบริโภคในครัวเรือน มีการจำกัดมื้ออาหาร/ปริมาณอาหาร/ลดจำนวนมื้ออาหาร (ค่าเฉลี่ย 2.03) อยู่ในระดับน้อยที่สุด คือ ขาดความสามารถในการพึ่งตนเอง (ค่าเฉลี่ย 1.74)

2. ปัญหา ด้านการใช้ประโยชน์ ภาพรวมอยู่ในระดับน้อย (ค่าเฉลี่ย 2.01) เมื่อพิจารณาแยกเป็นรายประเด็น พบว่า อยู่ในระดับน้อยทั้งหมด ได้แก่ คุณค่าทางโภชนาการไม่เพียงพอต่อความต้องการของร่างกาย (ค่าเฉลี่ย 2.04) สมาชิกในครัวเรือนรับประทานอาหารไม่ครบ 5 หมู่ (ค่าเฉลี่ย 2.01) และขาดความหลากหลายของชนิดอาหาร(ค่าเฉลี่ย 1.99)

3. ปัญหา ด้านการเข้าถึงอาหาร ภาพรวมอยู่ในระดับน้อย (ค่าเฉลี่ย 2.34) เมื่อพิจารณาแยกเป็นรายประเด็น พบว่า อยู่ในระดับน้อยทั้งหมด ได้แก่ ไม่ได้ผลิตอาหารเอง ได้อาหารมาจากการซื้อขาย (ค่าเฉลี่ย 2.59) แหล่งอาหารตามธรรมชาติขาดความอุดมสมบูรณ์ (ค่าเฉลี่ย 2.38) ขาดการสานต่อประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิม (ค่าเฉลี่ย 2.32) ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนในการซื้ออาหาร (ค่าเฉลี่ย 2.27) และมีตลาดซื้อขายจำกัด (ค่าเฉลี่ย 2.14)

4. ปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร ด้านเสถียรภาพทางอาหาร ภาพรวมอยู่ในระดับน้อย (ค่าเฉลี่ย 2.58) เมื่อพิจารณาแยกเป็นรายประเด็น พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง 3 ประเด็น ได้แก่ มีรายได้น้อย ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายในครัวเรือน (ค่าเฉลี่ย 3.13) ขาดการส่งเสริมสนับสนุนการจัดการแหล่งอาหาร (ค่าเฉลี่ย 3.06) ขาดความรู้ด้านการแปรรูป การถนอมอาหาร (ค่าเฉลี่ย 2.68) อยู่ในระดับน้อย ได้แก่ ขาดการวางแผนการผลิต (ค่าเฉลี่ย 2.29) และอยู่ในระดับน้อยที่สุด คือ ประสบปัญหาภัยพิบัติบ่อยครั้ง (ค่าเฉลี่ย 1.72)

ตารางที่ 4.15 สรุปปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร รวม 4 ด้าน

n = 217

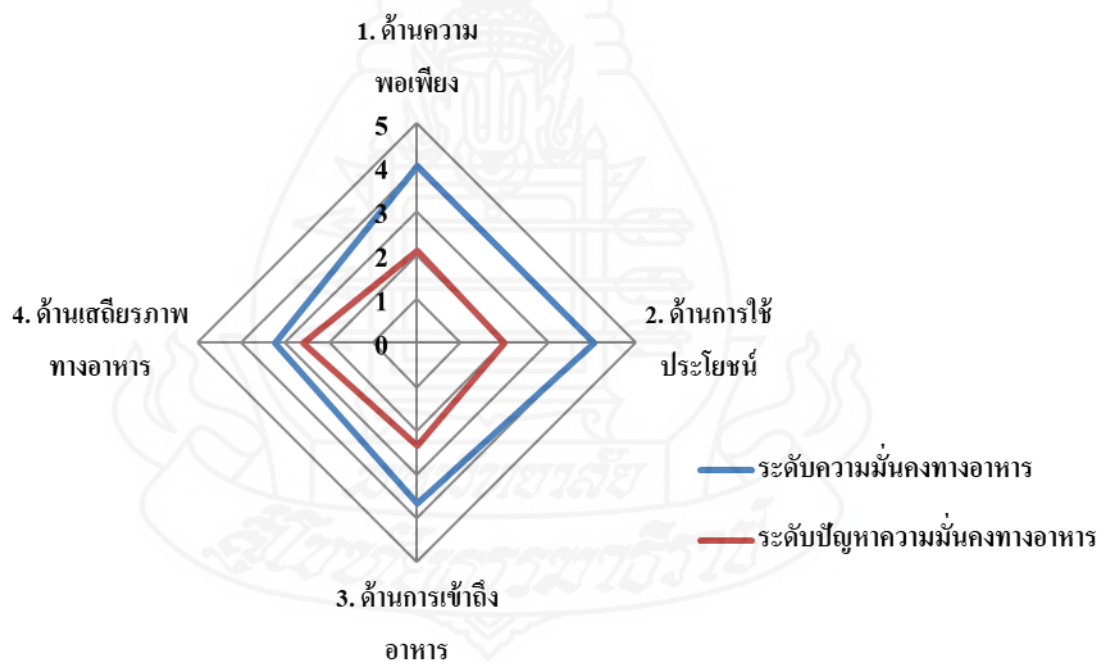
แหล่งความรู้	$\bar{X}$	(S.D)	ความหมาย
1. ด้านความพอเพียง	2.09	(1.064)	น้อย
2. ด้านการใช้ประโยชน์	2.01	(1.122)	น้อย
3. ด้านการเข้าถึงอาหาร	2.34	(1.051)	น้อย
4. ด้านเสถียรภาพทางอาหาร	2.58	(1.069)	น้อย

ตารางที่ 4.16 สรุปผลการศึกษาเปรียบเทียบ ระดับความมั่นคงทางอาหาร และระดับปัญหาความมั่นคงทางอาหาร

n = 217

ประเด็น	ระดับความมั่นคงทางอาหาร	อันดับ	ระดับปัญหาความมั่นคงทางอาหาร	อันดับ
1. ด้านความปลอดภัย	4.02	2	2.09	3
2. ด้านการใช้ประโยชน์	4.05	1	2.01	4
3. ด้านการเข้าถึงอาหาร	3.67	3	2.34	2
4. ด้านเสถียรภาพทางอาหาร	3.22	4	2.58	1
เฉลี่ยรวม	3.74		2.26	

โดยสรุปเปรียบเทียบดังภาพ

ภาพที่ 4.1 สรุประดับความมั่นคงทางอาหาร และระดับปัญหาความมั่นคงทางอาหารทั้ง 4 ด้าน

ตารางที่ 4.17 แนวทางในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

n = 217			
แนวทางในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร	จำนวน (ราย)	ร้อยละ	อันดับ
1. ด้านความปลอดภัย			
1) ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ที่ครัวเรือนบริโภค	39	18.0	1
2) มีการผลิตอาหารที่หลากหลาย	14	6.5	2
3) มีการจำหน่ายอาหารจากการผลิตในครัวเรือน	14	6.5	2
4) มีการวางแผนการใช้จ่าย ประหยัด อดออม	8	3.7	3
2. ด้านการใช้ประโยชน์			
1) รับประทานอาหารที่มีคุณภาพ สด ใหม่ สะอาด ปลอดภัย ไร้สารเคมี	23	10.6	2
2) เลือกซื้อ/รับประทานอาหารที่มีประโยชน์	12	5.5	3
3) รับประทานอาหารครบ 5 หมู่ มีคุณค่าทาง โภชนาการ	28	12.9	1
4) มีการเลือกซื้ออาหารที่หลากหลาย	2	0.9	4
3. ด้านการเข้าถึงอาหาร			
1) มีแหล่งอาหารตามธรรมชาติที่สามารถเข้าถึงได้ ทุกเวลา	16	7.4	1
2) มีอาหารที่หลากหลายบริโภค	6	2.8	3
3) มีแหล่งอาหารซื้อขายที่หลากหลาย	12	5.5	2
4) รับประทานอาหารตามฤดูกาล	3	1.4	5
5) มีการแบ่งปัน แลกเปลี่ยนอาหาร	5	2.3	4
4. ด้านเสถียรภาพทางอาหาร			
1) มีการวางแผนการผลิตอาหาร	16	7.4	2
2) การนำอาหารมาแปรรูปเพื่อการถนอมอาหาร	21	9.7	1
3) มีอาหารสำรองในครัวเรือน	11	5.1	4
4) การลดรายจ่าย และเพิ่มรายได้ในครัวเรือน	14	6.5	3

ตอนที่ 5 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกร

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ความถดถอยเชิงพหุ (Multiple Regression Analysis) เพื่อหาอิทธิพลระหว่างตัวแปรอิสระกับตัวแปรตาม ว่าตัวแปรอิสระแต่ละตัวมีอิทธิพลไปในทิศทางใดกับตัวแปรตาม และมีระดับอิทธิพลมากน้อยเพียงใด โดยการวิเคราะห์ครั้งนี้ใช้ตัวแปรอิสระที่คัดเลือกมาทั้งหมด 9 ตัวแปร ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนแรงงานในครัวเรือน พื้นที่ทำการเกษตร รายได้รวม ระดับความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร ระดับการได้รับความรู้จากแหล่งต่างๆ และ ระดับปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร ตัวแปรตามคือ ระดับความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกร

5.1 สัญลักษณ์ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของตัวแปรต่างๆ ที่ศึกษาวิจัย

ตารางที่ 4.18 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของตัวแปรที่ใช้ในการวิเคราะห์

	n = 217	
ตัวแปร	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
- ตัวแปรอิสระ		
X_1 = อายุ (ปี)	51.95	10.387
X_2 = ระดับการศึกษา*	2.66	0.988
X_3 = จำนวนสมาชิกในครัวเรือน(คน)	4.49	1.656
X_4 = จำนวนแรงงานในครัวเรือน(คน)	2.86	1.111
X_5 = พื้นที่ทำการเกษตร(ไร่)	8.77	6.567
X_6 = รายได้รวม(บาท/ปี)	86,972.35	88,555.927
X_7 = ระดับความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร	6.43	1.318
X_8 = ระดับการได้รับความรู้จากแหล่งต่างๆ	2.82	1.133
X_9 = ระดับปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร	2.26	1.071
- ตัวแปรตาม		
Y_1 = ระดับความมั่นคงทางอาหาร	3.74	0.877

ระดับการศึกษา* ไม่ได้ศึกษา = 1 ประถมศึกษา = 2 มัธยมศึกษาตอนต้น = 3 มัธยมศึกษาตอนปลาย หรือเทียบเท่า (ปวช.) = 4 อนุปริญญาหรือเทียบเท่า (ปวส.) = 5 ปริญญาตรี = 6

จากตารางที่ 4.18 พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษามีอายุเฉลี่ย 51.95 ปี ส่วนมากจบ การศึกษาระดับประถมศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4.49 คน จำนวนแรงงานในครัวเรือน เฉลี่ย 2.86 คน พื้นที่ทำการเกษตรเฉลี่ย 8.77 ไร่ รายได้รวม 86,972 บาท/ปี ระดับความรู้เกี่ยวกับ ความมั่นคงทางอาหารในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 6.43) ระดับการได้รับความรู้จาก แหล่งต่างๆ (ค่าเฉลี่ย 2.82) ระดับปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร (ค่าเฉลี่ย 2.26) และระดับ ความมั่นคงทางอาหารอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.74)

ตารางที่ 4.19 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้งหมดที่ใช้ในการวิเคราะห์ถดถอยเชิง พหุแบบปกติแต่ละคู่ โดยแสดงในรูปเมตริกสัมพันธ์ (correlation matrix)

n = 217									
Model	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆	X ₇	X ₈	X ₉
X ₁	1.000	-.500**	-.070	-.006	-.054	.009	.003	-.191**	.012
X ₂		1.000	-.014	-.070	.146*	.074	.050	.229**	.007
X ₃			1.000	.675**	.066	.045	.028	-.055	-.047
X ₄				1.000	.095	.021	.065	.023	-.064
X ₅					1.000	.234**	.116	-.031	-.121
X ₆						1.000	.022	.035	.038
X ₇							1.000	.007	-.198**
X ₈								1.000	.074
X ₉									1.000

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

** มีนัยสำคัญยิ่งทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 4.19 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้งหมดที่ใช้ในการ วิเคราะห์ถดถอยเชิงพหุแบบปกติแต่ละคู่ โดยแสดงในรูปเมตริกสัมพันธ์ (correlation matrix) ปรากฏผลดังนี้ ตัวแปรอิสระที่ใช้ในการวิเคราะห์ทุกตัวมีความสัมพันธ์กันต่ำ คือ ความสัมพันธ์ใน ทางบวกมีค่าอยู่ระหว่าง 0.003 ถึง 0.675 และความสัมพันธ์ในทางลบมีค่าอยู่ระหว่าง -0.006 ถึง -0.500 ไม่มีตัวแปรคู่ใดมีความสัมพันธ์สูง (เกินกว่า 0.80) จึงไม่ก่อให้เกิดปัญหา Multicollinearity ซึ่งจะเป็นการละเมิดข้อสมมติฐานที่เกี่ยวกับเทคนิคการวิเคราะห์ถดถอยเชิงพหุแบบปกติ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงใช้ตัวแปรอิสระทั้ง 9 ตัวแปรวิเคราะห์การถดถอยแบบปกติ ต่อไป

5.2 วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของตัวแปรกับระดับความมั่นคงทางอาหาร(Y)

ตารางที่ 4.20 การวิเคราะห์ความถดถอยเชิงพหุความสัมพันธ์ของตัวแปรกับระดับความมั่นคงทางอาหาร(Y)

n = 217

ตัวแปร	ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอย (b)	t	Sig.
ค่าคงที่	44.403	6.773	0.000
X ₁ = อายุ	-0.076	-1.180	0.240
X ₂ = ระดับการศึกษา	0.386	0.559	0.576
X ₃ = จำนวนสมาชิกในครัวเรือน	-0.478	-1.011	0.313
X ₄ = จำนวนแรงงานในครัวเรือน	0.563	0.796	0.427
X ₅ = พื้นที่ทำการเกษตร	0.166	1.805	0.073
X ₆ = รายได้รวม	4.640E-06	0.695	0.488
X ₇ = ระดับความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร	1.442	3.239**	0.001
X ₈ = ระดับการได้รับความรู้จากแหล่งต่างๆ	0.181	5.711**	0.000
X ₉ = ระดับปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร	-0.153	-2.775**	0.006
R² = 0.234 SEE = 8.392 F = 8.333 Sig. of F = 0.000			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

**มีนัยสำคัญยิ่งทางสถิติระดับ 0.01

จากตารางที่ 4.20 ตัวแปรทั้งหมดสามารถอธิบายความสัมพันธ์ของระดับความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนเกษตรกรตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ ได้อย่างมีนัยสำคัญยิ่งทางสถิติที่ระดับ 0.01 และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 (F = 8.333 Sig. of F = 0.000) โดยมีอำนาจพยากรณ์ประมาณร้อยละ 23 (R² = 0.234) และมีความคลาดเคลื่อนมาตรฐานของการพยากรณ์ (SEE) เท่ากับ 8.392 ส่วนผลการวิเคราะห์อิทธิพลระหว่างสภาพทางสังคม สภาพทางเศรษฐกิจ และระดับความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร กับระดับความมั่นคงทางอาหาร (Y) พบว่า ในค่าตัวแปรอิสระ 6 ตัวแปร มีอิทธิพลอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ มี 3 ตัวแปรที่มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญยิ่งทางสถิติที่ระดับ 0.01 ได้แก่ ระดับความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร และระดับการได้รับความรู้จากแหล่งต่างๆ โดยมีอิทธิพลในเชิงบวก กล่าวคือ เมื่อระดับความรู้เกี่ยวกับ

ความมั่นคงทางอาหารเพิ่มขึ้น ระดับความมั่นคงทางอาหารก็จะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น เมื่อระดับการ
 ได้รับความรู้จากแหล่งต่างๆเพิ่มขึ้น ระดับความมั่นคงทางอาหารก็จะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ส่วนระดับ
 ปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร มีอิทธิพลเชิงลบ คือ เมื่อระดับปัญหาเพิ่มขึ้น ระดับความ
 มั่นคงทางอาหารก็จะมีแนวโน้มลดลง สรุปเป็นสมการแสดงอิทธิพลได้ ดังนี้

$$\begin{aligned}
 Y = & 44.403 - 0.076X_1 + 0.386X_2 - 0.478X_3 + 0.563X_4 + 0.166X_5 + 4.640E-06X_6 \\
 & (6.773) \quad (-1.180) \quad (0.559) \quad (-1.011) \quad (0.796) \quad (1.805) \quad (0.695) \\
 & + 1.442X_7 + 0.181X_8 - 0.153X_9 \\
 & (3.239) \quad (5.711) \quad (-2.775)
 \end{aligned}$$

บทที่ 5

สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง ความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุดรธานี ผู้วิจัยได้นำเสนอประเด็นสำคัญ โดยจำแนกเป็น 3 ส่วน คือสรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. สรุปการวิจัย

1.1 วัตถุประสงค์

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล สังคม และเศรษฐกิจ ของครัวเรือนเกษตรกร ตำบล สองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุดรธานี 2) ความรู้และแหล่งความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร 3) สถานภาพความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกร 4) ปัญหา และแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกร 5) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกร

1.2 วิธีดำเนินการวิจัย

1.2.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรในการวิจัย คือ ครัวเรือนเกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนเกษตรกรกับกรมส่งเสริมการเกษตร ปี 2569/60 ในพื้นที่ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุดรธานี ทั้ง 5 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านสองห้อง บ้านเดิน บ้านนาแซง บ้านชาบอน และบ้านนาไร่เดียว จำนวน 471 ครัวเรือน การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรการประมาณขนาดตัวอย่างของ Taro Yamane (1973) ความคลาดเคลื่อน 0.05 โดยมีขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 217 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 46.07 ของครัวเรือนเกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนทั้งหมดในตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุดรธานี และสุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการจับสลากตามรายชื่อเกษตรกรตามสัดส่วนในแต่ละหมู่บ้าน วิธีการสุ่ม ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย

1.2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure Questionnaire) ในการเก็บข้อมูล โดยมีลักษณะคำถามเป็นคำถามปลายปิด และคำถามปลายเปิด แบ่งออกเป็น 5 ตอน ก่อนนำแบบสัมภาษณ์ไปใช้ได้นำไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา เพื่อพิจารณา ตรวจสอบความถูกต้อง และให้คำแนะนำแก้ไข

จากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน หลังจากนั้นนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of item objective congruence, IOC) ซึ่งได้ค่า IOC = 0.96 และทำการทดสอบแบบสัมพัทธ์ โดยการนำแบบสัมพัทธ์ไปทำการทดสอบ (pretest) กับเกษตรกรที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยจำนวน 30 ราย นำผลการสอบถามไปทดสอบหาค่าความเชื่อถือได้ (reliability consistency) โดยหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา (Coefficient of alpha หรือ Cronbach's alpha) โดยค่า Cronbach's alpha ในแต่ละตอนได้ค่าสัมประสิทธิ์ระหว่าง 0.827-0.891 สรุปภาพรวมของค่าสัมประสิทธิ์อัลฟามีค่า เท่ากับ 0.850 ซึ่งแสดงว่ามีค่าความเชื่อมั่นอยู่ในระดับสูงจึงสามารถนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลได้

1.2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล เก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้แบบสัมพัทธ์จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 217 ครัวเรือน และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยมีจำนวนเกษตรกรผู้เข้าร่วมการสนทนาจำนวน 25 คน

1.2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ทำการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การจัดอันดับ การแปลความหมายตามเกณฑ์ที่กำหนด และการวิเคราะห์ความถดถอยเชิงพหุแบบปกติ (Multiple Regression Analysis)

1.3 ผลการวิจัย

1.3.1 สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกร ผู้แทนครัวเรือนที่ตอบแบบสัมพัทธ์เรื่องความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ ส่วนมากเป็นเพศหญิง มีอายุเฉลี่ย 51.95 ปี ส่วนมากจบการศึกษาระดับประถมศึกษา มีสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4.49 คน มีจำนวนแรงงานในครัวเรือนเฉลี่ย 2.86 คน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพหลัก อาชีพรองส่วนมากประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป มีพื้นที่ทำการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 8.77 ไร่ มีรายได้ในภาคการเกษตรเฉลี่ย 60,025.35 บาท/ปี รายได้นอกภาคการเกษตรเฉลี่ย 26,947 บาท/ปี หนี้สินในภาคการเกษตรเฉลี่ย 73,027.65 บาท/ปี หนี้สินนอกภาคการเกษตรเฉลี่ย 23,580.65 บาท/ปี เงินทุนในการทำการเกษตรส่วนใหญ่มาจากการกู้ยืมเกษตรกรส่วนมากไม่ได้ดำรงตำแหน่งใดๆทางสังคม และส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มลูกค้า ชกส.

1.3.2 ความรู้และแหล่งความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร

1) **ความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร** จากการวัดระดับความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร จำนวน 10 ข้อ คิดเป็น 10 คะแนน พบว่า ร้อยละ 45.6 มีความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารอยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 45.2 มีความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารอยู่ในระดับมาก ร้อยละ 5.1 มีความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารอยู่ในระดับน้อย (น้อยกว่าร้อยละ 71)

2) แหล่งความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร เกษตรกรมีแหล่งความรู้และระดับการได้รับข้อมูลข่าวสารทั้งที่เป็นสื่อบุคคล สื่อกลุ่มกิจกรรม สื่อสารมวลชน สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อออนไลน์ ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยเมื่อพิจารณาแหล่งความรู้แต่ละประเภท พบว่าได้รับจากสื่อสารมวลชนกว่าสื่ออื่นๆ รองลงมาคือ สื่อบุคคล สื่อกลุ่มกิจกรรม สื่อออนไลน์ และสื่อสิ่งพิมพ์

1.3.3 สถานภาพความมั่นคงทางอาหาร

1) ระดับความมั่นคงทางอาหาร ในภาพรวมครัวเรือนเกษตรกรมีระดับความมั่นคงทางอาหารอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาแยกรายละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า ด้านความปลอดภัย ด้านการใช้ประโยชน์ ด้านการเข้าถึงอาหาร อยู่ในระดับมาก และด้านเสถียรภาพทางอาหาร อยู่ในระดับปานกลาง

2) แหล่งที่มาของอาหาร แหล่งอาหารที่ผลิตเองและนำมาบริโภคของครัวเรือนเกษตรกรตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุดรธานี เกือบทั้งหมดปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือน รองลงมาคือ ปลูกพืชผัก เลี้ยงไก่/เป็ด ปลูกไม้ผล เลี้ยงปลา เลี้ยงโค/กระบือ และเลี้ยงหมู มีแหล่งอาหารตามธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ทั้งในป่าธรรมชาติ และแหล่งน้ำสาธารณะ เช่น ผักหวาน ไข่มดแดง ปู อีรอก(ดอกก้าน) ผักจาม(ผักอินูน) หน่อไม้ บุก มะกอก ผักกูด แมลง เห็ดต่างๆ ปลา กุ้ง หอย ลูกอ๊อด กบ เขียด อึ่ง เทียน้ำ ฯลฯ ประเภทอาหารจากการซื้อ เครื่องปรุงรสถือเป็นสิ่งที่เกษตรกรนิยมซื้อมาเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นอันดับ 1 รองลงมาคือเนื้อสัตว์ ไข่ ผลไม้ และผัก ส่วนข้าวจะเป็นประเภทอาหารที่เกษตรกรมีการเพื่อบริโภคซื้อน้อยที่สุดเนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่ปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือน เกษตรกรส่วนใหญ่นิยมซื้ออาหารจากตลาดนัด ตลาดในชุมชน และร้านขายของชำ ส่วนอาหารที่ได้จากการแบ่งปัน คือการแลกเปลี่ยน และการให้ฟรี

1.3.4 สถานภาพความมั่นคงทางอาหารจากการสนทนากลุ่ม

1) จากการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ในประเด็นเรื่องปฏิทินอาหารของเกษตรกร สามารถจำแนกปฏิทินอาหารจากประเภทอาหารได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ ปฏิทินอาหารจากการผลิต ปฏิทินอาหารจากธรรมชาติ (ในแหล่งน้ำ ในนา ริมรั้ว) และปฏิทินอาหารจากป่า

(1) ปฏิทินอาหารจากการผลิต โดยส่วนใหญ่แล้วเป็นการผลิตพืชผักตามฤดูกาล ส่วนอาหารประเภทพืชผักสวนครัวมีการปลูกหมุนเวียน และสามารถนำมาบริโภคในครัวเรือนได้ตลอดทั้งปี ส่วนอาหารประเภทสัตว์นั้นเกษตรกรนิยมเลี้ยงปลานิล ปลาตะเพียน แบบปล่อยตามธรรมชาติในสระน้ำ และให้อาหารบ้างเป็นครั้งคราว ส่วนปลาชุก และกบ นิยมเลี้ยงในสระขนาดเล็ก วงบ่อ หรือบ่อซีเมนต์ แต่ไม่ค่อยมีการเลี้ยงแพร่หลายนักเนื่องจากต้องมีการเอาใจใส่ดูแลมาก ส่วนไก่พื้นเมืองนิยม เกษตรกรนิยมเลี้ยงแบบปล่อยตามธรรมชาติและยังสามารถเก็บไข่ไว้

บริโภคได้อีกด้วย ซึ่งอาหารประเภทสัตว์นั้นเกษตรกรสามารถนำมาบริโภคได้ตลอดทั้งปี

(2) *ปฏิทินอาหารจากธรรมชาติ (ในแหล่งน้ำ ในนา ริมรั้ว)* อาหารประเภทพืชและสัตว์ มักหาได้ตามหัวไร่ปลายนา แหล่งน้ำ ริมรั้ว พื้นที่สาธารณะ และสามารถหาได้ตลอดปี แต่ก็มีพืชและสัตว์บางประเภทที่หาได้เฉพาะช่วงหรือตามฤดูกาล และจากปฏิทินอาหารพบว่าในฤดูฝนจะสามารถหาอาหารจากธรรมชาติทั้งประเภทพืชและสัตว์ได้เกือบทุกชนิด

(3) *ปฏิทินอาหารจากป่า* อาหารจากป่าส่วนใหญ่จะสามารถหาได้เฉพาะช่วงเวลาหรือตามฤดูกาลเท่านั้น ชนิดอาหารที่สามารถหาได้ง่ายและพบได้ในปริมาณมาก ได้แก่ ผักหวาน หน่อไม้ ผักฉาบ ไข่มดแดง ส่วนอาหารที่สามารถหาได้ตลอดทั้งปีคืออาหารประเภทสัตว์ ได้แก่ กบหอนหรือกบภูเขา กุ้งหิน และปลาจิ้ง แต่ก็หาได้ยากและมีปริมาณน้อย ส่วนอาหารประเภทพืชและสัตว์อื่นๆก็สามารถหาได้เฉพาะช่วงเวลาหรือตามฤดูกาล ซึ่งก็หาได้ยากและพบได้ในปริมาณน้อย

2) *สถานการณ์ ความเสี่ยง และปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร* ของครัวเรือนเกษตรกรตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุดรดิตถ์ โดยแบ่งออกเป็น 4 ด้านพบว่า

(1) *ด้านความพร้อม* การไม่มีอาหารเพียงพอต่อความต้องการบริโภคของสมาชิกในครัวเรือนทั้งในเชิงปริมาณและในเชิงคุณภาพ เป็นสถานการณ์และความเสี่ยงในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร การไม่ได้เพาะปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์ที่ครัวเรือนบริโภค การปลูกพืชเชิงเดี่ยว การผลิตเพื่อขาย ไม่ได้ปลูกพืชหลากหลายประเภทเพื่อลดความเสี่ยงในด้านต่างๆ และการขาดความสามารถในการพึ่งพาตนเอง เป็นปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

(2) *ด้านการใช้ประโยชน์* การบริโภคอาหารไม่เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายและการไม่ได้บริโภคอาหารที่หลากหลาย หรืออาจเรียกว่าความไม่เพียงพอทางด้านโภชนาการ และการลดคุณภาพอาหาร เป็นสถานการณ์และความเสี่ยงในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร เกษตรกรขาดความรู้ในด้านโภชนาการอาหาร และการขาดความหลากหลายของชนิดอาหาร เป็นปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

(3) *ด้านการเข้าถึง* การที่แหล่งอาหารตามธรรมชาติขาดความอุดมสมบูรณ์และเริ่มมีจำนวนลดลง อาหารที่นำมาบริโภคส่วนใหญ่มาจากการซื้อขาย ประเพณีและวัฒนธรรมเริ่มถดถอยลง เป็นสถานการณ์และความเสี่ยงในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร การเก็บอาหารจากป่า ถ้าสัตว์ รวมถึงการเก็บพืชผักที่ยังไม่โตเต็มที่ การไม่ได้ผลิตอาหารที่บริโภคเอง และการขาดการสานต่อประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมที่สืบทอดกันมา เป็นปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

(4) ด้านเสถียรภาพทางอาหาร ภาวะโลกร้อน ความแปรปรวนของสภาพอากาศ การเกิดภัยพิบัติ การผลิตที่ไม่เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือนและในชุมชน เกษตรกรขาดการเรียนรู้และปรับตัวให้ทันต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง การเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ เศรษฐกิจตกต่ำ ราคาอาหารเพิ่มสูงขึ้น และความไม่มั่นคงของอาหารตามฤดูกาล เป็นสถานการณ์และความเสี่ยงในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร การขาดการวางแผนการผลิต การขาดการรวมกลุ่มในการผลิต การขาดความรู้ทั้งในด้านการผลิต การแปรรูป การเข้าถึงแหล่งความรู้ การมีรายได้น้อย ภาระค่าใช้จ่ายมาก การมีหนี้สิน และการส่งเสริมของหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่ไม่ทั่วถึง เป็นปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

3) ปัจจัยความเสี่ยงที่อาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร ของครัวเรือนเกษตรกรตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ แยกออกเป็น 2 ปัจจัย คือ

(1) ปัจจัยภายในภายในชุมชน ได้แก่ ศักยภาพของที่ดินเพื่อการผลิตพืชอาหารต่ำ การใช้ที่ดินไม่เหมาะสมต่อการผลิต ความเสื่อมโทรมของดิน แหล่งน้ำไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตร การแย่งชิงทรัพยากรในการผลิต การพึ่งพาตนเองด้านอาหาร รายได้ของครัวเรือนจำนวนสมาชิกของครัวเรือน จำนวนแรงงานในครัวเรือน ระดับการศึกษา หนี้สินของครัวเรือน การขาดแคลนแรงงานภาคการเกษตร คุณภาพและความปลอดภัยของอาหารสดส่วนการผลิตพืชอาหารและพืชพลังงาน การผลิตพืชเชิงเดี่ยว การถือครองที่ดินภาคการเกษตร วิธีการหาอาหารธรรมชาติที่ทำให้อาหารมีจำนวนลดลงและหาได้ยากขึ้น เช่น การหาอาหาร โดยวิธีเผาป่า การล่าสัตว์อนุรักษ์ การเก็บพืชผักที่ยังไม่โตเต็มที่ การอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชและสัตว์ การเป็นสมาชิกกลุ่ม สมาคม สมาพันธ์ สหพันธ์ หรือองค์กรด้านการเกษตรอันเป็นประโยชน์เพื่อการได้รับความช่วยเหลือในด้านของปัจจัยการผลิตอาหารและมีอำนาจการต่อรองในการผลิต เป็นปัจจัยภายในชุมชนที่เกษตรกรคิดว่าเป็นความเสี่ยงที่อาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารได้

(2) ปัจจัยภายนอกชุมชน ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ ภาวะโลกร้อน ปัญหาภัยธรรมชาติ ดันทุนการผลิตสูง เช่น ปุ๋ย ยา เมล็ดพันธุ์ ค่าจ้างแรงงานขึ้นต่ำ โรค แมลงศัตรูพืช โรคระบาดในสัตว์ การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร ระบบการค้าเสรีและระบบเกษตรเชิงพาณิชย์ ระบบการคมนาคมขนส่ง ตลาดภายนอกชุมชน นโยบาย แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทย และกฎหมายหรือมาตรการควบคุม เป็นปัจจัยภายนอกชุมชนที่เกษตรกรคิดว่าเป็นความเสี่ยงที่อาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารได้

4) แนวทางการจัดการ ป้องกัน พัฒนา และแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับความไม่มั่นคงทางอาหารของครัวเรือนเกษตรกรตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ พบว่า

(1) *ด้านความปลอดภัย* เมื่อมีความเสี่ยงหรือเกิดความไม่มั่นคงทางอาหาร เกษตรกรจะใช้วิธีการลดคุณภาพและปริมาณของอาหาร จำกัดขนาดมืออาหาร การนำอาหารสำรอง มาบริโภค การบริโภคอาหารที่พอประทังชีวิตไปได้ เป็นการปรับตัวต่อสถานการณ์เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตต่อไปได้ตามปกติ การแก้ไขปัญหาของเกษตรกร ได้แก่ การปรับเปลี่ยนชนิดพืชที่ปลูก ขยายพื้นที่เพาะปลูก ปลูกพืชผักสวนครัว พืชอาหาร เลี้ยงสัตว์ที่ครัวเรือนบริโภค และแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหาร คือ การปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ตามความต้องการบริโภคในครัวเรือน มากกว่าการทำเกษตรเชิงเดี่ยวหรือเชิงพาณิชย์ มีการวางแผนการผลิตอาหารที่หลากหลาย มีการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์หมุนเวียนสามารถนำมาบริโภคได้ตลอดทั้งปี มีการทำบัญชีครัวเรือน วางแผนการใช้จ่ายในครัวเรือน และการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชีวิตประจำวัน

(2) *ด้านการใช้ประโยชน์* เมื่อมีความเสี่ยงหรือเกิดความไม่มั่นคงทางอาหาร เกษตรกรจะใช้วิธีการบริโภคอาหารที่ชอบน้อยลง มีราคาถูกลง หรือบริโภคอาหารที่สามารถทดแทนอาหารหลักได้ เช่น การดื่มนมถั่วเหลืองทดแทนการดื่มนมวัว บริโภคถั่วเหลือง เต้าหู้ ทดแทนโปรตีนจากเนื้อสัตว์ เป็นการปรับตัวต่อสถานการณ์เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตต่อไปได้ตามปกติ การแก้ไขปัญหา ได้แก่ การเลือกบริโภคอาหารที่หลากหลาย และการจำกัดขนาดมืออาหารลงแต่ยังคงคุณค่าทางโภชนาการ แนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารในความคิดของเกษตรกร คือ การนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ เพราะเทคโนโลยีทำให้ผลิตอาหารได้เพียงพอ ปลอดภัย มีคุณค่าทางโภชนาการมากขึ้น

(3) *ด้านการเข้าถึง* เมื่อมีความเสี่ยงหรือเกิดความไม่มั่นคงทางอาหาร เกษตรกรจะใช้วิธีการหาอาหารจากธรรมชาติเพื่อนำมาบริโภคในครัวเรือน หรือการบริโภคอาหารที่พอประทังชีวิตไปได้ก่อน เป็นการปรับตัวต่อสถานการณ์เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตต่อไปได้ตามปกติ การแก้ไขปัญหา ได้แก่ การหาอาหารจากแหล่งอาหารอื่นๆเพิ่มเติมในส่วนที่ครัวเรือนไม่สามารถผลิตเองได้ เช่น แหล่งอาหารจากธรรมชาติ แหล่งอาหารซื้อขาย แหล่งอาหารที่ได้จากการแบ่งปัน การหาของป่า เก็บพืชผัก ถ้ำสัตว์ ตามฤดูกาล แนวทางในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร ในด้านการเข้าถึงเกษตรกรให้ความเห็นว่า ควรมีการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช สัตว์ การรักษาแหล่งทรัพยากรอาหารให้คงอยู่กับชุมชน สร้างกฎระเบียบ ข้อบังคับ ข้อตกลงในการเข้าถึงทรัพยากรของคนในชุมชน

(4) *ด้านเสถียรภาพทางอาหาร* เมื่อมีความเสี่ยงหรือเกิดความไม่มั่นคงทางอาหาร เกษตรกรจะใช้วิธีการเก็บอาหารสำรองไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือน การถนอมอาหาร การแปรรูปอาหาร เพื่อให้สามารถเก็บอาหารไว้บริโภคได้เป็นเวลานาน การหารายได้เสริม การประกอบอาชีพอื่นนอกเหนือจากการทำเกษตรกรรม เพื่อให้มีรายได้เพียงพอกับความต้องการของ

ครัวเรือน เป็นการปรับตัวต่อสถานการณ์เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตต่อไปได้ตามปกติ การแก้ไขปัญหา นั้น ในลำดับแรกเกษตรกรโดยส่วนใหญ่จะใช้อาหารที่เก็บสำรองไว้สำหรับฤดูกาลถัดไปมาบริโภคในครัวเรือนก่อน จากนั้นจะแก้ไขปัญหาโดยการยืมอาหารหรือขอความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้าน ญาติพี่น้อง การขายปศุสัตว์ และการกู้ยืมเงิน เพื่อนำมาซื้ออาหารและใช้จ่ายในครัวเรือน เป็นลำดับสุดท้าย ด้านแนวทางในการสร้างความมั่นคงทางอาหารนั้นเกษตรกรให้ความเห็นว่า ควรมีการรวมกลุ่มเกษตรกร หรือ การเป็นสมาชิกกลุ่ม/องค์กร อันเป็นประโยชน์ เพื่อการได้รับความช่วยเหลือในด้านต่างๆ มีอำนาจการต่อรองในการผลิต และเพิ่มช่องทางการจำหน่ายผลผลิต การสานต่อประเพณี/วัฒนธรรมดั้งเดิม การพัฒนาองค์ความรู้เดิมที่เคยได้รับการถ่ายทอด การถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ผู้สูงอายุได้เรียนรู้สั่งสมและสืบทอดต่อกันมาจากอดีตถึงปัจจุบัน ก็ถือว่าเป็นแนวทางในการสร้างความมั่นคงทางอาหารอีกแนวทางหนึ่ง

1.3.4 ปัญหาและแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

1) ปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร ในภาพรวมครัวเรือนเกษตรกรมีปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหารในระดับน้อย โดยด้านที่มีปัญหามากที่สุดจากมิติความมั่นคงทางอาหารทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านเสถียรภาพทางอาหาร เมื่อพิจารณาแยกเป็นรายประเด็น พบว่า ประเด็นที่เกษตรกรคิดว่าเป็นปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร คือ การมีรายได้น้อย ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายในครัวเรือน การขาดการส่งเสริมสนับสนุนการจัดการแหล่งอาหาร และการขาดความรู้ด้านการแปรรูป การถนอมอาหาร

2) แนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

(1) ด้านความปลอดภัย เกษตรกรมีแนวทางในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร คือ การปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ที่ครัวเรือนบริโภค การผลิตอาหารที่หลากหลาย การจำหน่ายอาหารจากการผลิตในครัวเรือน และการวางแผนการใช้จ่าย ประหยัด อดออม

(2) ด้านการใช้ประโยชน์ เกษตรกรมีแนวทางในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร คือ การรับประทานอาหารที่มีคุณภาพ สด ใหม่ สะอาด ปลอดภัย ไร้สารเคมี การเลือกซื้อ/รับประทานอาหารที่มีประโยชน์ การรับประทานอาหารครบหมู่ มีคุณค่าทางโภชนาการ และการเลือกซื้ออาหารที่หลากหลาย

(3) ด้านการเข้าถึง เกษตรกรมีแนวทางในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร คือ การมีแหล่งอาหารตามธรรมชาติที่สามารถเข้าถึงได้ทุกเวลา การมีอาหารที่หลากหลายบริโภค การมีแหล่งอาหารซื้อขายที่หลากหลาย การรับประทานอาหารตามฤดูกาล การแบ่งปัน และการแลกเปลี่ยนอาหาร

(4) **ด้านเสถียรภาพทางอาหาร** เกษตรกรมีแนวทางในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร คือ การวางแผนการผลิตอาหาร การนำอาหารมาแปรรูปเพื่อการถนอมอาหาร การมีอาหารสำรองในครัวเรือน การลดรายจ่าย และเพิ่มรายได้ในครัวเรือน

1.3.5 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกร

จากการวิเคราะห์อิทธิพลระหว่างปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจ สังคม ระดับความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร ระดับการได้รับความรู้จากแหล่งต่างๆ และ ระดับปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร พบว่า จากตัวแปรอิสระทั้ง 9 ตัวแปร มีตัวแปรอิสระ 6 ตัวแปร มีอิทธิพลอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนแรงงานในครัวเรือน พื้นที่ทำการเกษตร และรายได้รวม มีตัวแปรอิสระ 3 ตัวแปร ที่มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 คือ ระดับความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร และระดับการได้รับความรู้จากแหล่งต่างๆ โดยมีอิทธิพลในเชิงบวก กล่าวคือ เมื่อระดับความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารเพิ่มขึ้น ระดับความมั่นคงทางอาหารก็จะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น เมื่อระดับการได้รับความรู้จากแหล่งต่างๆเพิ่มขึ้น ระดับความมั่นคงทางอาหารก็จะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ส่วนระดับปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร มีอิทธิพลเชิงลบ คือ เมื่อระดับปัญหาเพิ่มขึ้น ระดับความมั่นคงทางอาหารก็จะมีแนวโน้มลดลง

2. อภิปรายผล

จากผลการศึกษาสภาพพื้นฐานส่วนบุคคล สังคม เศรษฐกิจ ของเกษตรกร ความรู้และแหล่งความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร สถานภาพความมั่นคงทางอาหาร ปัญหา และแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหาร และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกร มีสิ่งที่ควรอภิปราย ดังนี้

2.1 สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจ สังคม ของเกษตรกร

สภาพพื้นฐานส่วนบุคคลของเกษตรกร จากผลการวิจัยพบว่า จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ส่วนมากเป็นเพศหญิง ซึ่งสอดคล้องกับ การศึกษาของสำนักงานสถิติแห่งชาติร่วมกับสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2555) พบว่า ครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนเป็นเพศหญิงจะมีความสามารถในการจัดหาอาหารให้แก่คนในเรือนได้ดีกว่า เนื่องจากมีความเอาใจใส่คนในครัวเรือนมากกว่าเพศชาย ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์มีอายุต่ำสุด 25 ปี สูงสุด 85 ปี และมีอายุเฉลี่ย 51.95 ปี ใกล้เคียงกับจอมขวัญ ชุมชาติ (2558, น. 151) ศึกษาความมั่นคงทางอาหารของชุมชนโคกพยอม ตำบลละงู อำเภอละงู จังหวัดสตูล พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศ

ชาย และมีสถานภาพเป็นสมาชิกครอบครัวมากกว่าหัวหน้าครอบครัว ผู้ตอบแบบสอบถามมีอายุอยู่ในช่วงวันทำงานตั้งแต่ 20-60 ปี โดยมีอายุเฉลี่ย 49 ปี เกษตรกรส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับประถมศึกษา สอดคล้องกับฐิติพร โชติดี (2552, น.111) ศึกษาเรื่องความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนของผู้มีรายได้น้อยในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า กลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นตัวแทนของครัวเรือนจบการศึกษาในระดับประถมศึกษามากที่สุด นอกจากนั้นผลการวิจัยยังพบว่า มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4.49 คน จำนวนแรงงานในครัวเรือนเฉลี่ย 2.86 คน อาชีพหลักคือ อาชีพเกษตรกร อาชีพรองคืออาชีพรับจ้าง สอดคล้องกับจอมขวัญ ชุมชาติ (2558, น. 151) พบว่าครัวเรือนส่วนใหญ่สมาชิกในมีจำนวนสมาชิก 4 คน จำนวนแรงงานในครัวเรือน 2 คน มีการประกอบอาชีพหลักคือเกษตรกร และอาชีพรองคืออาชีพรับจ้าง จากผลการวิจัยพบว่าเกษตรกรมีพื้นที่ทำการเกษตรโดยเฉลี่ย 8.5 ไร่ สอดคล้องกับเสาวณี จันทะพงษ์ และพรชนก เทพขาม (2561, น. 2) ในบทวิเคราะห์ทางเศรษฐกิจสายนโยบายการเงิน พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายเล็กถือครองที่ดิน 1-10 ไร่ จากข้อมูลสภาพพื้นฐานส่วนบุคคล ของเกษตรกร จึงสามารถอภิปรายได้ว่า เกษตรกรส่วนมากมีอาชีพรอง (ร้อยละ 90.8) นอกเหนือจากการประกอบอาชีพเกษตรกร เนื่องจากพื้นที่การเกษตรโดยเฉลี่ยอยู่ที่ 8.5 ไร่ และพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยวหรือพืชเชิงพาณิชย์ ซึ่งอาจทำให้เกิดความไม่มั่นคงทางอาหาร จึงต้องมีอาชีพรองหรืออาชีพเสริม เพื่อให้มีรายได้เพิ่มนอกเหนือจากการประกอบอาชีพเกษตรกร

สภาพเศรษฐกิจของเกษตรกร จากผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรมีรายได้ในภาคการเกษตรเฉลี่ย 60,025.35 บาท/ปี รายได้นอกภาคการเกษตรเฉลี่ย 26,947 บาท/ปี สอดคล้องกับเสาวณี จันทะพงษ์ และพรชนก เทพขาม (2561, น. 2) ในบทวิเคราะห์ทางเศรษฐกิจสายนโยบายการเงิน พบว่า ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรส่วนใหญ่อยู่ในภาคเศรษฐกิจชนบท จัดเป็นกลุ่มผู้มีรายได้ต่ำเฉลี่ยเดือนละประมาณ 5,000 บาท แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรมีรายได้น้อยและฐานะยากจน

สภาพสังคมของเกษตรกร จากผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ได้ดำรงตำแหน่งใดๆทางสังคม และเกือบทั้งหมดเป็นสมาชิกกลุ่ม/สถาบันเกษตรกร โดยส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มลูกค้ารศ.

จากข้อมูลสภาพพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจ สังคม ของเกษตรกร สามารถอภิปรายผลได้ว่า เนื่องจากเกษตรกรมีรายได้น้อยฐานะยากจน และมีพื้นที่การเกษตรน้อย จึงต้องมีอาชีพรองหรืออาชีพเสริมนอกเหนือจากการทำอาชีพเกษตรกร เพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้น และในผลการวิจัยยังพบช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวย โดยพิจารณาจาก ข้อมูลพื้นที่ทำการเกษตร ต่ำสุด คือ 1 ไร่ สูงสุด คือ 40 ไร่ และรายได้ในภาคการเกษตร ต่ำสุด 4,500 บาท/ปี สูงสุด 350,000 บาท/ปี แต่

ผลการวิจัยยังคงมีความมั่นคงทางอาหารมาก ซึ่งให้เห็นว่าเกษตรกรที่มีฐานะยากจนสามารถอยู่ได้ โดยไม่เกิดความไม่มั่นคงทางอาหาร เพราะในพื้นที่ยังมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ สามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรได้ตลอดเวลา

2.2 ความรู้และแหล่งความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร

จากการวิจัยความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร พบว่า เกษตรกรยังไม่มี ความเข้าใจเรื่องความมั่นคงทางอาหารในประเด็น การมีอาหารบริโภคอย่างเพียงพอทุกวันเท่านั้น ไม่รวมถึงช่วงที่เกิดภัยพิบัติ การกินอาหารที่ชอบน้อยลงหรือกินอาหารที่มีราคาถูกลง และการจำกัดปริมาณอาหารของผู้ใหญ่เพื่อเก็บไว้ให้เด็ก ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เกษตรกรเข้าใจในเรื่องของความมั่นคงทางอาหารใน 3 ประเด็นนี้ผิด ซึ่งหากเกษตรกรได้เผชิญกับสถานการณ์ดังกล่าวแล้วนั้น หมายถึงเกษตรกรอาจจะเกิดสถานการณ์หรือความเสี่ยงที่จะเกิดความไม่มั่นคงทางอาหาร

แหล่งความรู้และระดับการได้รับข้อมูลข่าวสาร เกษตรกรได้รับข้อมูลข่าวสารจากแหล่ง สื่อสารมวลชน สื่อบุคคล สื่อกลุ่มกิจกรรม สื่อออนไลน์ และสื่อสิ่งพิมพ์ ตามลำดับ จากข้อมูลแสดงให้เห็นว่าในปัจจุบันสื่อออนไลน์ได้เข้ามามีบทบาทในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารมากกว่าสื่อสิ่งพิมพ์

จากผลการวิจัย สามารถอภิปรายผลได้ว่า ควรใช้ช่องทางสื่อสารมวลชน ได้แก่ โทรทัศน์ และหอกระจายข่าว ในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ใช้สื่อบุคคล นำโดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร และผู้นำชุมชน ในการให้ความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร ใช้สื่อกิจกรรม โดยการจัดประชุม หรือ ฝึกอบรม ใช้สื่อออนไลน์ คือ ยูทูป (Youtube) และใช้สื่อสิ่งพิมพ์ คือ โปสเตอร์หรือป้ายประชาสัมพันธ์ ประกอบในการเผยแพร่ความรู้ และให้เกษตรกรร่วมกันวิเคราะห์ให้เห็นถึงสถานการณ์อาหาร จะทำให้เกษตรกรได้ตระหนักรู้ในเรื่องของความมั่นคงทางอาหาร และมีแนวทางการแก้ไขปัญหาเมื่อเกิดความไม่มั่นคงทางอาหาร เช่น การสำรองอาหาร การแปรรูป/ถนอมอาหาร การเตรียมการเมื่อเกิดภัยพิบัติ การบริโภคอาหารตามหลักโภชนาการ และการบริโภคอาหารที่หลากหลาย

2.3 สถานภาพความมั่นคงทางอาหาร

ระดับความมั่นคงทางอาหาร ด้านความพอเพียง ด้านการใช้ประโยชน์ ด้านการเข้าถึงอาหาร อยู่ในระดับมาก และด้านเสถียรภาพทางอาหาร อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งโดยภาพรวมแล้วระดับความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรยังคงอยู่ในระดับมาก แตกต่างกับพัชรวัติ อรรถวิวัฒนากุล (2557, น. 50) ศึกษาความมั่นคงทางอาหารของผู้สูงอายุในชุมชนชนบท จังหวัดพัทลุง พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีระดับความมั่นคงทางอาหารน้อยเมื่อวิเคราะห์แยกเป็นรายมิติพบว่า ผู้สูงอายุมิฉะนั้นความมั่นคงทางอาหารด้านการใช้ประโยชน์จากอาหารมากที่สุด รองลงมาคือ

ด้านเสถียรภาพด้านอาหาร การเข้าถึงอาหาร และด้านความปลอดภัย ตามลำดับ จากผลการวิจัยพบว่า การที่เกษตรกรยังคงมีความมั่นคงทางอาหารอยู่ในระดับมาก ถึงแม้ว่าเกษตรกรจะมีรายได้น้อย และมีพื้นที่ทำการเกษตรน้อยก็ตาม ทั้งนี้อาจเพราะความอุดมสมบูรณ์ของฐานทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน สามารถหาอาหารได้จากแหล่งอาหารตามธรรมชาติ เช่น แหล่งน้ำ นา ริมรั้ว หรือจากป่า สามารถเข้าถึงอาหารและใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรได้ตลอดเวลา จึงไม่เกิดปัญหาความไม่มั่นคงทางอาหาร

แหล่งที่มาของอาหาร แบ่งเป็น อาหารที่ผลิตเอง อาหารตามธรรมชาติ อาหารจากการซื้อขาย และอาหารที่ได้รับจากการแบ่งปัน สอดคล้องกับกิตติศัพท์ วันทา และคณะ (2553) พบว่ามีแหล่งอาหาร 4 แหล่ง ได้แก่ อาหารจากการผลิต อาหารจากทรัพยากรธรรมชาติ อาหารจากการซื้อและแหล่งอาหารจากวัฒนธรรมเฉพาะถิ่น เช่น การแบ่งปัน การเอมมือ ความเชื่อ สอดคล้องกับธนันชัย มุ่งจิต (2555, น. 136) พบว่า ฐานการได้มาซึ่งอาหาร ประกอบด้วย 4 ฐานหลัก ได้แก่ การผลิต การหาจากทรัพยากร การซื้อ และการแลกเปลี่ยนแบ่งปัน แตกต่างกับของปิยนาด อิมดี (2547) รัชดา มหาวีรวัฒน์ (2548) จอมขวัญ ชุมชาติ (2555) และทรงสิริ วิชิรานนท์ และคณะ (2555) แบ่งประเภทของแหล่งอาหารเป็น 3 แหล่ง คือ แหล่งอาหารธรรมชาติ แหล่งอาหารผลิตเอง และแหล่งอาหารซื้อขาย จากผลการวิจัยพบว่า อาหารที่ผลิตเองโดยส่วนใหญ่แล้ว เกษตรกรเกือบทั้งหมดปลูกข้าวเพื่อเก็บไว้บริโภคในครัวเรือน ที่เหลือเป็นการปลูกพืชผักสวนครัว และพืชผักตามฤดูกาล อาหารจากธรรมชาติพบได้หลากหลายชนิดและสามารถนำมาบริโภคได้ตลอดทั้งปี ในชุมชนมีแหล่งอาหารซื้อขายหลายแหล่ง และอาหารที่ได้จากการแบ่งปัน การให้ฟรีเกิดจากการร่วมกิจกรรมของชุมชน การร่วมประเพณีวัฒนธรรมของคนในชุมชน การแลกเปลี่ยนอาหาร และความมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของคนในชุมชน

สถานการณ์ ความเสี่ยง และปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร จากผลการวิจัยพบว่า เกิดจากปัจจัยทั้งภายในและภายนอกชุมชน แนวทางการจัดการ ป้องกัน พัฒนา และแก้ไขปัญหามีความไม่มั่นคงทางอาหาร กล่าวโดยสรุปแล้ว คือการน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต การพึ่งพาตนเอง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การสืบทอดสานต่อประเพณีวัฒนธรรม รวมถึงเรื่องของนโยบายและแผนพัฒนาระดับประเทศในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหาร สอดคล้องกับจอมขวัญ ชุมชาติ (2555, น.196) พบว่า แนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารควรเริ่มต้นตั้งแต่ระดับครัวเรือน โดยครัวเรือนได้ให้ความสำคัญของการผลิตอาหารในการบริโภคเองทั้งการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ โดยไม่ต้องพึ่งพาแหล่งซื้อขาย เพื่อเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายและอาหารที่ได้ไม่ส่งผลเสียต่อร่างกาย หากมีผลผลิตเหลือ

พอก็สามารถนำไปจำหน่ายสร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือนได้อีกทั้งยังส่งผลให้เกิดความมั่นคงทางอาหารให้กับชุมชน

2.4 ผลการวิเคราะห์อิทธิพลของสภาพทางสังคม สภาพทางเศรษฐกิจ และระดับความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร กับระดับความมั่นคงทางอาหาร (Y) พบว่า

ในค่าตัวแปรอิสระ 6 ตัวแปร ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนแรงงานในครัวเรือน พื้นที่ทำการเกษตร และรายได้รวม มีอิทธิพลอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ สอดคล้องกับ วันทนีย์ ชัยฤทธิ์ (2554) ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความมั่นคงทางอาหารของผู้สูงอายุในชุมชนชนบททางภาคใต้ ผลการศึกษาสามารถอธิบายได้ว่าการศึกษามีความสัมพันธ์กับความมั่นคงทางอาหารของผู้สูงอายุ แตกต่างกับพัชราวดี อรรถวิวัฒนากุล (2557, น.78) พบว่า การศึกษา มีความสัมพันธ์กับความมั่นคงทางอาหารอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สอดคล้องกับวันทนีย์ ชัยฤทธิ์ (2554) พบว่า ผู้สูงอายุไม่ว่า จะมีรายได้เท่าไร ยังสามารถพึ่งพาครอบครัวในเรื่องอาหารและเศรษฐกิจได้ ปัจจัยดังกล่าวจึงไม่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหาร แตกต่างกับ Piaseu (2005) ที่สอดคล้องกับ Han et al. (2008) พบว่า รายได้มีความสัมพันธ์กับความไม่มั่นคงทางอาหาร บุคคลที่มีรายได้ต่ำจะบริโภคอาหารที่มีคุณภาพมีความหลากหลายลดลง และการมีปัญหาทางการเงินจะมีผลต่อการซื้อและการเตรียมอาหารรับประทานในแต่ละมื้อ สอดคล้องกับพัชราวดี อรรถวิวัฒนากุล (2557, น.71) พบว่ารายได้ของครอบครัว ไม่มีความสัมพันธ์กับความมั่นคงทางอาหารอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แตกต่างกับการศึกษาของ สุธานี มะลิพันธ์ (2552) พบว่า ความสามารถในการเข้าถึงอาหารเพื่อการบริโภคในชีวิตประจำวันมีผลมาจากจำนวนสมาชิกในครอบครัว โดยครอบครัวที่มีสมาชิก 6-10 คน สามารถเข้าถึงอาหารได้มากที่สุด เนื่องจากปริมาณอาหารที่หามาได้ในแต่ละวันมีสัดส่วนสอดคล้องกับขนาดของครอบครัว หากมีจำนวนสมาชิกมากเกินไปจะมีอาหารไม่เพียงพอต่อการบริโภคของสมาชิก ซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่เป็นเด็กและผู้สูงอายุมากกว่าสมาชิกวัยแรงงาน และพบว่าครอบครัวที่มีจำนวนสมาชิก 16 คนขึ้นไปจะเข้าถึงอาหารได้น้อยที่สุด

มีตัวแปรอิสระ 3 ตัวแปรที่มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญยิ่งทางสถิติที่ระดับ 0.01 คือ ระดับความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร และระดับการได้รับความรู้จากแหล่งต่างๆ โดยมีผลในเชิงบวก กล่าวคือ เมื่อระดับความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารเพิ่มขึ้น ความมั่นคงทางอาหารก็จะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น เมื่อระดับการได้รับความรู้จากแหล่งต่างๆเพิ่มขึ้น ความมั่นคงทางอาหารก็จะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ส่วนระดับปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร มีผลแปรผกผัน กล่าวคือ เมื่อระดับปัญหาเพิ่มขึ้นความมั่นคงทางอาหารก็จะมีแนวโน้มลดลง สามารถอภิปรายได้ว่า เมื่อเกษตรกรได้รับความรู้จากแหล่งต่างๆเพิ่มขึ้น เกษตรกรก็จะมีความรู้ในเรื่องความมั่นคงทางอาหาร

เพิ่มขึ้น ทำให้เกิดความมั่นคงทางอาหารเพิ่มขึ้น ไปด้วย แต่เมื่อเกิดปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารขึ้นความมั่นคงทางอาหารก็จะลดลงไปด้วย

3. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษา ความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุดรธานี เพื่อนำข้อมูลมาใช้ประโยชน์ มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

3.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

3.1.1 ข้อเสนอแนะต่อเกษตรกร

1) ด้านความปลอดภัย เกษตรกรควรปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ที่ครัวเรือนบริโภค การแปรรูปอาหาร การถนอมอาหาร เพื่อลดรายจ่ายของครัวเรือน และมีอาหารบริโภคตลอดปี ดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2) ด้านการใช้ประโยชน์ เกษตรกรควรใส่ใจในเรื่องของคุณค่าทางโภชนาการอาหาร การบริโภคอาหารหลากหลายประเภท

3) ด้านการเข้าถึง เกษตรกรควรดูแลรักษาแหล่งอาหารตามธรรมชาติของชุมชนอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช สัตว์ และการรักษาแหล่งทรัพยากรอาหารให้คงอยู่กับชุมชน สร้างกฎระเบียบ ข้อบังคับ ข้อตกลงของคนในชุมชน

4) ด้านเสถียรภาพทางอาหาร ให้ความสำคัญในการรวมกลุ่ม การเป็นสมาชิกกลุ่ม รวมถึง การสานต่อประเพณีวัฒนธรรม สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.1.2 ข้อเสนอแนะต่อเจ้าหน้าที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1) ควรมีการส่งเสริมการผลิตพืชหลากหลายเพื่อลดความเสี่ยงจากการทำการเกษตรเชิงเดี่ยวหรือการเกษตรเชิงพาณิชย์

2) การส่งเสริมเทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสมกับพื้นที่ การลดต้นทุนการผลิต การจัดการ โรคและแมลง การเก็บเกี่ยวผลผลิต และการผลิตที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม

3) ให้ความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร โดยใช้แหล่งความรู้ด้านสื่อสารมวลชนที่มีผลต่อการได้รับความรู้ของเกษตรกรมากที่สุด ได้แก่ โทรทัศน์ และหอกระจายข่าว นักส่งเสริมการเกษตร ผู้นำท้องที่ และผู้นำชุมชน ควรไปให้ความรู้และการส่งเสริมในด้านต่างๆ โดยการจัดประชุม และใช้สื่อออนไลน์ ร่วมกับป้ายประชาสัมพันธ์เป็นช่องทางการเผยแพร่ข้อมูล จะทำให้เกษตรกรมีการรับรู้และตระหนักถึงสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารได้ดีที่สุด

4) ควรส่งเสริมการสร้างรายได้ของครัวเรือน การให้ความรู้ ฝึกอบรมการสร้างอาชีพให้สมาชิกในครัวเรือน ทำให้ครัวเรือนมีรายได้เพิ่มขึ้น เป็นการสร้างความมั่นคงด้านอาหารให้ครัวเรือน

5) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนิน โครงการเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินของครัวเรือนเกษตรกร รวมทั้งโครงการช่วยเหลือทางการเกษตร เพื่อเพิ่มศักยภาพการผลิตและเพิ่มรายได้ เมื่อศักยภาพการผลิตและรายได้เพิ่มขึ้นย่อมเสริมสร้างให้มีความมั่นคงด้านอาหารเพิ่มขึ้น

3.1.3 ข้อเสนอแนะต่อนโยบาย

1) การกำหนดข้อกฎหมายเกี่ยวกับการใช้ที่ดิน และการใช้พื้นที่ป่าไม้ อย่างจริงจัง

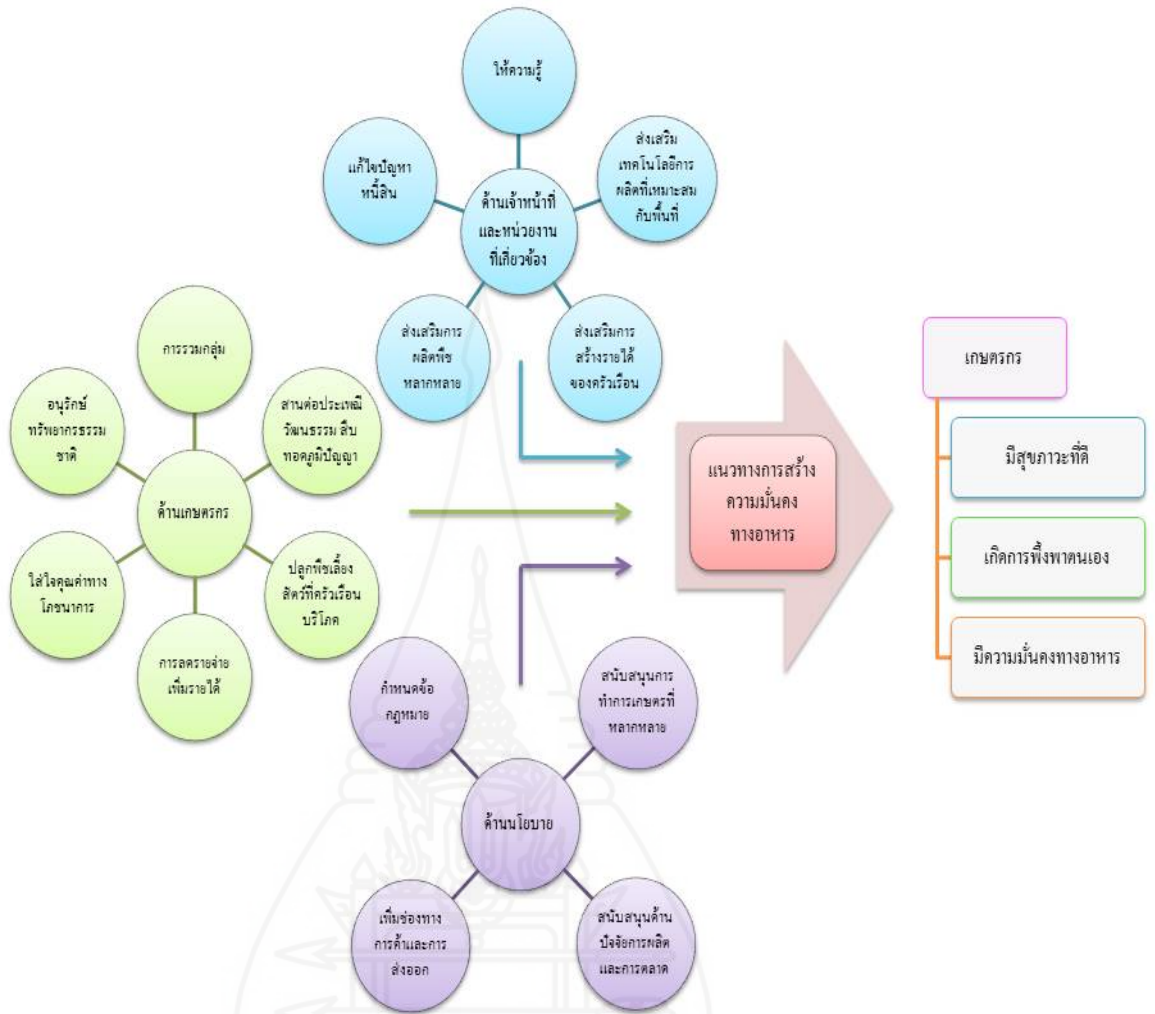
2) การสนับสนุนด้านปัจจัยการผลิตและการตลาด โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของแต่ละพื้นที่

3) การเพิ่มช่องทางทางการค้าและการส่งออกผลผลิตทางการเกษตร

4) สนับสนุนการทำเกษตรที่หลากหลาย เกษตรผสมผสาน สนับสนุนการวางแผนการผลิต เพื่อลดความเสี่ยงจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว สนับสนุนให้เกิดความมั่นคงทางอาหารแก่เกษตรกร เน้นการปลูกพืช ผสมผสานควบคู่กับการทำสุสานสัตว์

จากข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ สามารถสรุปข้อเสนอแนะต่อความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุดรธานี ดังภาพที่ 5.1

ภาพที่ 5.1 สรุปข้อเสนอแนะต่อความมั่นคงทางอาหาร ของครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอฟากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์

3.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

3.2.1 ควรมีการศึกษาหาแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรอาหารที่มีในชุมชน เพื่อที่จะสามารถวางแผนจัดการความมั่นคงทางอาหารได้อย่างถูกต้อง

3.2.2 ควรมีการศึกษาภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้อง องค์ความรู้ ที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาและสืบทอด

3.2.3 ผลการศึกษาครั้งนี้สามารถใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาเชิงทำนายปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงทางอาหาร ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนแรงงานในครัวเรือน พื้นที่ทำการเกษตร รายได้รวม ระดับความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร ระดับการได้รับความรู้จากแหล่งต่างๆ และระดับปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กิตติศัพท์ วันทา และคณะ. (2553) ความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมไทย จังหวัด
แม่ฮ่องสอน. นนทบุรี : มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน
- กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2544). *การพัฒนาและการใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนและ
ท้องถิ่นเพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา
- ความรู้. (2559). สืบค้นเมื่อ 10 มกราคม 2561, จากวิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี
<https://th.wikipedia.org/wiki/ความรู้>
- จอมขวัญ ชุมชาติ. (2558). *ความมั่นคงทางอาหารของชุมชน โคกพะยอม ตำบลละงู อำเภอละงู
จังหวัดสตูล*. สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม
- จิตติพร โชติดี. (2552). *ความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนผู้มีรายได้น้อยในเขตกรุงเทพมหานคร.
กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สาขาการบริหารและนโยบายสวัสดิการ
สังคม ภาควิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์*
- ทรงสิริ วิชิรานนท์ และคณะ. (2548). *วิถีชีวิตและความมั่นคงอาหารของภาคใต้*. มหาวิทยาลัย
เทคโนโลยีราชมงคลพระนคร
- ชนันชัย มุ่งจิต. (2555). *แนวทางการเสริมสร้างศักยภาพด้านความมั่นคงทางอาหารบ้านแม่สุริน
อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน*. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
สาขาวิชา ส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์
- นนทกานต์ จันทร์อ่อน. (2557). *บทความวิชาการ “ความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทย”.
กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา*
- ปิยะนถ อิมดี. (2547). *ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชนบท: ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านป่าคำหมู่ที่
2 ตำบลสวก อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน*. กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สาขาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
- ปยุตธดา มาสวัสดิ์ ประพิณวดี ศิริสุภลักษณ์ อีสริยา นิตินันท์ประภาศ บุญญะศิริ. (2559). *ปัจจัยที่มี
ผลต่อความมั่นคงด้านอาหารของครัวเรือนเกษตรกรไทย. วารสารวิจัยและพัฒนา
วไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์*
- ประเภทของแหล่งการเรียนรู้. (2554). สืบค้นเมื่อ 10 มกราคม 2561, จาก
[https://sites.google.com/site/punaoy/kha/phumipayya-
1/praphethkhxnghaelngkarreiyuru](https://sites.google.com/site/punaoy/kha/phumipayya-1/praphethkhxnghaelngkarreiyuru) แผนพัฒนาจังหวัดอุดรดิตถ์ (2560) กรมประมง

- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. 2561-2564. (2560). สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี
- พัชรชาติ อรรถวิวัฒนากุล (2557). ความมั่นคงทางอาหารของผู้สูงอายุในชุมชนชนบท จังหวัดพัทลุง มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา สาขาวิชาสาธารณสุขชุมชน
- ภรณ์ ต่างวิวัฒน์. (2554). แนวคิดและหลักการเกี่ยวกับความรู้และการจัดการความรู้ ใน เอกสารการสอนชุดวิชาระบบสารสนเทศและการวิจัยทางการเกษตร เล่ม 1 หน่วยที่ 1 นนทบุรี สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- รัชดา มหาวิวัฒน์. 2548. การบริโภคอาหารธรรมชาติของหมู่บ้านวังน้ำเขียว ตำบลอุคมทรัพย์ อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา. วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วันทนี ชัยฤทธิ์ นพวรรณ เป็ชื้อ สุจินดา จารุพัฒน์ มารุโอ. (2555). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความมั่นคงทางอาหารของผู้สูงอายุในชุมชนชนบททางภาคใต้. ราชบัณฑิตยบาลสาร 10 มกราคม 2561. <https://tci-thaijo.org/index.php/RNJ/article/view/8887/7582>
- วิรัตน์ ประเสริฐศักดิ์. (2558). ความมั่นคงทางอาหาร จากพัฒนาการเกษตรสู่เศรษฐกิจพอเพียง. วารสารการเมืองการปกครอง การจัดการบ้านเมืองที่ดี/นโยบาย (Good Governance / Policy) ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 มีนาคม – สิงหาคม 2558
- วิรัตน์ ประเสริฐศักดิ์. (2555). แนวคิดและคำนิยามของความมั่นคงทางอาหาร, 10 มกราคม 2561. <http://www.polsci.tu.ac.th/fileupload/36/24.pdf>.
- ศรินทร์ ประชาสันต์. (2552). รายงานการพัฒนาตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร. นนทบุรี : มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย). ภายใต้โครงการขับเคลื่อนประเด็นเกษตรและอาหารในยุควิกฤติ ตามมติสมัชชาสุขภาพแห่งชาติปี พ.ศ. 2551
- ศรินทร์ ประชาสันต์. (2555). ความมั่นคงทางอาหาร แนวคิดและตัวชี้วัด. นนทบุรี : มูลนิธิชีววิถี
- ศยามล เจริญรัตน์. (2557). ความมั่นคงทางอาหารป่าชุมชนกับการผลักดันเรื่องความเป็นธรรมเพื่อชุมชนท้องถิ่น. สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สุธานี มะลิพันธ์. (2552). ความมั่นคงทางอาหารของชาวลัวะ บ้านป่ากำ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี
- สุภา ใยเมือง เกียรติศักดิ์ ยั่งยืน และคณะ. (2554). ตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชน. นนทบุรี : มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย)
- สุมน อมรวิวัฒน์ (2544). กระบวนการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิชย์.

สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ. (2545). *การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนากระบวนการคิด*. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์.

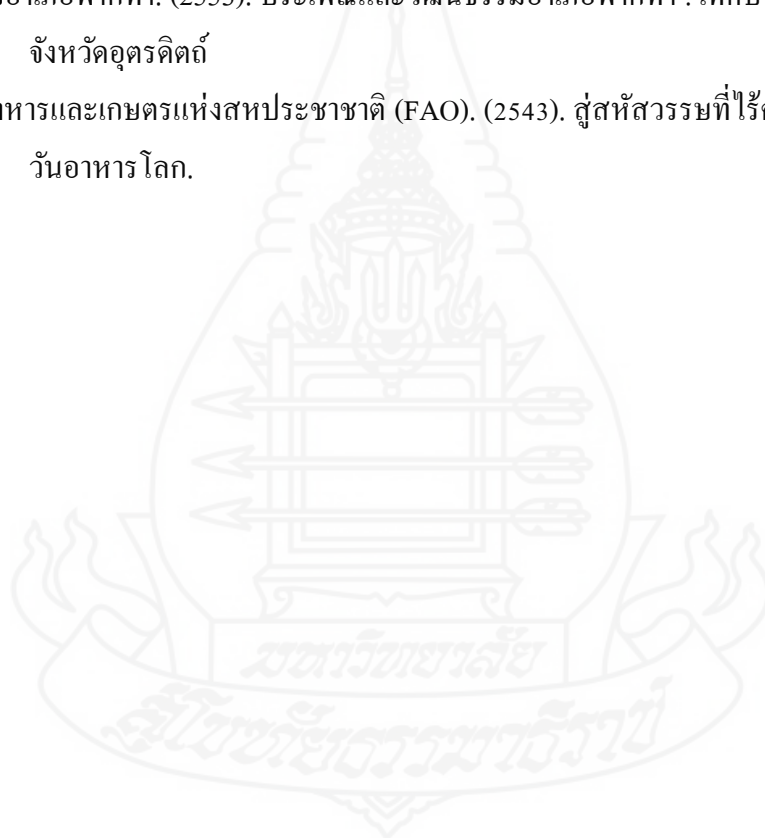
สุรพงษ์ คงศักดิ์ และ ชีรชาติ ชรรวมวงศ์. (2556). *การหาค่าความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม* (IOC). กรุงเทพมหานคร: สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สำนักหอสมุดและเทคโนโลยีสารสนเทศ

เสนอ ภิรมจิตรพ่อง. (2545). *เอกสารประกอบการสอนรายวิชาการพัฒนา เครื่องมือในการวิจัยและประเมินผลการศึกษา*. อุบลราชธานี: คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี

เสาวณี จันทะพงษ์ และ พรชนก เทพขาม. (2561). *นวัตกรรมการเกษตร: ทางออกปัญหาความเหลื่อมล้ำของไทย ตอน 1.บทวิเคราะห์ทางเศรษฐกิจ สายนโยบายการเงิน*

วัฒนธรรมอำเภอปากท่า. (2553). *ประเพณีและวัฒนธรรมอำเภอปากท่า : เทศบาลตำบลปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์*

องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO). (2543). *คู่มือสำรวจที่ไร้ความหิวโหย*. วันอาหารโลก.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง ความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัด อุตรดิตถ์
(Household Food Security in Song-Hong, Faktha, Uttaradit)

คำชี้แจง :

1. แบบสัมภาษณ์ชุดนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกร ในพื้นที่ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์
2. คำตอบในแบบสัมภาษณ์นี้จะนำไปใช้เพื่อการศึกษาวิจัยเท่านั้น
3. เลขที่แบบสัมภาษณ์มีไว้เพื่อติดตามเอกสารเท่านั้น
4. แบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วยคำถามแบบปลายปิดและปลายเปิด แบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้
ตอนที่ 1 สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล สังคม และเศรษฐกิจ ของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์
ตอนที่ 2 ความรู้และแหล่งความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร
ตอนที่ 3 สถานภาพความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกร
ตอนที่ 4 ปัญหา และแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกร

ตอนที่ 1 สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล สังคม และเศรษฐกิจ

คำชี้แจง : ทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน หรือเติมข้อความในช่องว่าง

1. เพศ 1. ชาย 2. หญิง
2. อายุ.....ปี (ถ้าเกิน 6 เดือนให้นับเป็น 1 ปี)
3. ระดับการศึกษา
  1. ไม่ได้ศึกษา 2. ประถมศึกษา
  3. มัธยมศึกษาตอนต้น 4. มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า (ปวช.)
  5. อนุปริญญาหรือเทียบเท่า (ปวส.) 6. ปริญญาตรี
  7. อื่นๆ (ระบุ).....
4. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน.....ราย
5. จำนวนแรงงานในครัวเรือน.....ราย
6. อาชีพหลัก (ตอบเพียง 1 ข้อ)

☐ 6.1 เกษตรกรรม	☐ 6.2 รับราชการ
☐ 6.3 พนักงานหน่วยงานราชการ/รัฐวิสาหกิจ	☐ 6.4 พนักงานบริษัทเอกชน
☐ 6.5 ค้าขาย	☐ 6.6 ธุรกิจส่วนตัว
☐ 6.7 รับจ้างทั่วไป	☐ 6.8 อื่นๆ(ระบุ).....
7. อาชีพรอง (เลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

☐ 7.1 เกษตรกรรม	☐ 7.2 พนักงานบริษัทเอกชน
☐ 7.3 ค้าขาย	☐ 7.4 ธุรกิจส่วนตัว
☐ 7.5 รับจ้างทั่วไป	☐ 7.6 อื่นๆ(ระบุ).....
8. พื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด.....ไร่ แบ่งเป็น
9. รายได้เฉลี่ยต่อปี.....บาท

( ) 9.1 ในภาคการเกษตร.....บาท	ปี
( ) 9.2 นอกภาคการเกษตร.....บาท	ปี
10. สภาพหนี้สินของครัวเรือน

☐ 1. ไม่มี	☐ 2. มี
( ) 10.1 หนี้สินในภาคการเกษตร.....บาท	
( ) 10.2 หนี้สินนอกภาคการเกษตร.....บาท	

11. แหล่งเงินทุนที่ใช้ในการเกษตร

11.1 ทุนของตนเอง

11.2 การกู้ยืม จากแหล่งใด (เลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

( ) 11.2.1 ญาติพี่น้อง

( ) 11.2.2 เพื่อนบ้าน

( ) 11.2.3 สหกรณ์การเกษตร

( ) 11.2.4 ธกส.

( ) 11.2.5 สถาบันการเงิน

( ) 11.2.6 กองทุนต่างๆ

( ) 11.2.7 เงินกู้ยืมในระบบ

( ) 11.2.8 อื่นๆ(ระบุ)....

12. การดำรงตำแหน่งทางสังคม

12.1 ไม่ได้ดำรงตำแหน่งใดๆทางสังคม

12.2 ดำรงตำแหน่งทางสังคม

( ) 12.2.1 กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน/ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน/สารวัตรกำนัน

( ) 12.2.2 สมาชิกองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น

( ) 12.2.3 คณะกรรมการหมู่บ้าน

( ) 12.2.4 อาสาสมัครเกษตร

( ) 12.2.5 อื่นๆ (ระบุ).....

13. การเป็นสมาชิกกลุ่ม/สถาบันเกษตรกร

13.1 ไม่เป็นสมาชิกกลุ่ม

13.2 เป็น (เลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

( ) 13.2.1 สหกรณ์การเกษตร ( ) 13.2.2 กลุ่มเกษตรกร

( ) 13.2.3 กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ( ) 13.2.4 วิสาหกิจชุมชน

( ) 13.2.5 เครือข่ายเกษตรกร ( ) 13.2.6 กลุ่มลูกค้า ธกส.

( ) 13.2.7 อื่นๆ(ระบุ.....)

ตอนที่ 2 ความรู้และแหล่งความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร

2.1 ความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร “ความมั่นคงทางอาหารหมายถึงอะไร”

ประเด็นความรู้	ความรู้	
	ถูก	ผิด
1. การมีอาหารบริโภคอย่างเพียงพอทุกวันเท่านั้น ไม่รวมถึงช่วงที่เกิดภัยพิบัติ		
2. การมีสิทธิและการเข้าถึงทรัพยากร		
3. การมีรายได้เพื่อให้สามารถเข้าถึงอาหารในระบบตลาด		
4. การได้มาซึ่งอาหาร โดยวิธีการที่ต่างไปจากแบบแผนปกติของสังคมและวัฒนธรรม		
5. การมีอาหารที่หลากหลายบริโภค		
6. การมีความสามารถในการพึ่งตนเอง		
7. การกินอาหารที่ชอบน้อยลง หรือ กินอาหารที่มีราคาถูกลง		
8. การมีอาหารสะสมเมื่อยามขาดแคลน		
9. การจำกัดปริมาณอาหารของผู้ใหญ่เพื่อเก็บไว้ให้เด็ก		
10. การมีรายได้ไม่ต่ำกว่าเส้นความยากจนด้านอาหารที่กำหนดไว้โดยสำนักงานเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ คือ 5,000 บาท/คน/เดือน		

2.2 แหล่งความรู้

คำชี้แจง : ให้เติมเครื่องหมาย ✓ ลงในตาราง ตามระดับการได้รับข้อมูล

(1 = น้อยที่สุด : 2 = น้อย : 3 = ปานกลาง : 4 = มาก : 5 = มากที่สุด)

แหล่งความรู้	ระดับการได้รับข้อมูล					สำหรับ ผู้วิจัย
	1	2	3	4	5	
1. สื่อบุคคล						
1.1 เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร						
1.2 เจ้าหน้าที่ อบต./เทศบาล						
1.3 เจ้าหน้าที่ภาคเอกชน						
1.4 ผู้นำท้องถิ่น/ผู้นำชุมชน						
1.5ญาติพี่น้อง/เพื่อนบ้าน						
1.6 อาสาสมัครเกษตร						

แหล่งความรู้	ระดับการได้รับข้อมูล					สำหรับ ผู้วิจัย
	1	2	3	4	5	
1.7 ประชาชนชาวบ้าน						
1.8 อื่นๆ (ระบุ).....						
2. สื่อกิจกรรม						
2.1 การศึกษาดูงาน						
2.2 การฝึกอบรม						
2.3 การสัมมนา						
2.4 การประชุม						
2.5 การจัดนิทรรศการ						
2.6 การจัดงานรณรงค์ประชาสัมพันธ์						
2.7 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้						
3. สื่อสารมวลชน						
3.1 โทรทัศน์						
3.2 วิทยุ						
3.3 หอกระจายเสียง						
4. สื่อสิ่งพิมพ์						
4.1 หนังสือ						
4.2 หนังสือพิมพ์						
4.3 วารสาร						
4.4 เอกสารเผยแพร่						
4.5 ไปสเตอร์/ป้ายประชาสัมพันธ์						
5. สื่อออนไลน์						
5.1 Website (เว็บไซต์)						
5.2 Facebook (เฟสบุ๊ก)						
5.3 Line (ไลน์)						
5.4 Youtube (ยูทูป)						

ตอนที่ 3 สถานภาพความมั่นคงทางอาหาร

3.1 ระดับความมั่นคงทางอาหาร

คำชี้แจง : ให้เติมเครื่องหมาย ✓ ลงในตาราง ตามระดับความรู้ ความเข้าใจ

(1 = น้อยที่สุด : 2 = น้อย : 3 = ปานกลาง : 4 = มาก : 5 = มากที่สุด)

ความมั่นคงทางอาหารในด้านต่างๆ	ระดับความมั่นคงทางอาหาร					สำหรับ ผู้วิจัย
	1	2	3	4	5	
1. ด้านความปลอดภัย						
1.1 สมาชิกในครัวเรือนมีอาหารที่ปลอดภัยและเพียงพอสำหรับบริโภคในครัวเรือน						
1.2 ท่านมีการปลูกพืชผักสวนครัว ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายและปลอดภัยจากสารเคมี						
1.3 สมาชิกในครัวเรือนมีอาหารเพียงพอรับประทานจนอิ่มทุกมื้อ						
1.4 สมาชิกในครัวเรือนได้รับประทานอาหารครบทั้ง 3 มื้อ						
2. ด้านการใช้ประโยชน์						
2.1 สมาชิกในครัวเรือนรับประทานอาหารครบทั้ง 5 หมู่						
2.2 สมาชิกในครัวเรือนได้รับสารอาหารที่เหมาะสมกับการเจริญเติบโต เช่น เด็กควรดื่มนม						
2.3 มีการเลือกซื้ออาหารที่มีโภชนาการดี มีความปลอดภัย มีคุณค่าเหมาะสมกับร่างกาย						
2.4 เลือกซื้ออาหารหลากหลายประเภท เช่น เนื้อสัตว์ ไข่ ผัก ผลไม้						
3. ด้านการเข้าถึงอาหาร						
3.1 มีอาหารที่ผลิตเองตลอดทั้งปี						
3.2 มีแหล่งซื้ออาหารหรือตลาดที่หลากหลาย						
3.3 มีแหล่งอาหารธรรมชาติที่สมบูรณ์ มีความหลากหลายทางชีวภาพ						
3.4 มีแหล่งอาหารจากประเพณี วัฒนธรรม การแบ่งปัน						

3.3.4 แหล่งอาหารซื้อขาย (เลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

1. ตลาดในชุมชน   2. ตลาดนอกชุมชน   3. ตลาดนัด
 4. ร้านขายของชำ   5. ร้านค้าเคลื่อนที่   6. อื่นๆ(ระบุ).....

3.3.5 แหล่งอาหารที่ได้รับจากการแบ่งปัน (เลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

1. การให้ฟรี   2. การแลกเปลี่ยน   3. การบริจาค
 4. อื่นๆ (ระบุ).....

ตอนที่ 4 ปัญหาและแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

4.1 ปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือน

ปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร	ระดับปัญหา				
	1	2	3	4	5
1.ด้านความปลอดภัย					
1.1 มีอาหารไม่เพียงพอสำหรับบริโภคในครัวเรือน มีการจำกัดมื้ออาหาร/ปริมาณอาหาร/ลดจำนวนมื้ออาหาร					
1.2 ขาดความสามารถในการพึ่งพาตนเอง					
1.3 ไม่ได้เพาะปลูกพืช หรือเลี้ยงสัตว์ ที่ครัวเรือนบริโภค					
1.4 ปลูกพืชเชิงเดี่ยว ไม่ได้ปลูกพืชหลากหลาย					
2.ด้านการใช้ประโยชน์					
2.1 สมาชิกในครัวเรือนรับประทานอาหารไม่ครบ5หมู่					
2.2 ขาดความหลากหลายของชนิดอาหาร					
2.3 คุณค่าทางโภชนาการไม่เพียงพอต่อความต้องการของร่างกาย					
3. ด้านการเข้าถึงอาหาร					
3.1 ไม่ได้ผลิตอาหารเอง ได้อาหารมาจากการซื้อขาย					
3.2 มีตลาดซื้อขายจำกัด					
3.3 แหล่งอาหารตามธรรมชาติขาดความอุดมสมบูรณ์					
3.4 ขาดการสานต่อประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิม					
3.5 ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนในการซื้ออาหาร					

ปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร	ระดับปัญหา				
	1	2	3	4	5
4.ด้านเสถียรภาพทางอาหาร					
4.1 ประสบปัญหาภัยพิบัติบ่อยครั้ง					
4.2 ขาดการวางแผนการผลิต					
4.3 ขาดความรู้ด้านการแปรรูป การถนอมอาหาร					
4.4 มีรายได้น้อย ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายในครัวเรือน					
4.5 ขาดการส่งเสริมสนับสนุนการจัดการแหล่งอาหาร					

4.2 แนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือน

1.ด้านความปลอดภัย

.....

.....

.....

2. ด้านการใช้ประโยชน์

.....

.....

.....

3. ด้านการเข้าถึงอาหาร

.....

.....

.....

4.ด้านเสถียรภาพทางอาหาร

.....

.....

.....

**ประเด็นการสนทนากลุ่ม และการจัดเวทีชุมชน เรื่องความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือน
เกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์**

1. ปฏิทินอาหารของเกษตรกร
  - 1.1 จากการผลิต
  - 1.2 จากธรรมชาติ
2. สถานการณ์ ความเสี่ยง และปัญหา ในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร
  - 2.1 ด้านความปลอดภัย
    - สถานการณ์และความเสี่ยงในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร
    - ปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร
  - 2.2 ด้านการใช้ประโยชน์
    - สถานการณ์และความเสี่ยงในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร
    - ปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร
  - 2.3 ด้านการเข้าถึง
    - สถานการณ์และความเสี่ยงในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร
    - ปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร
  - 2.4 ด้านเสถียรภาพทางอาหาร
    - สถานการณ์และความเสี่ยงในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร
    - ปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร
3. ปัจจัยความเสี่ยงที่อาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร
  - ปัจจัยภายในชุมชน
  - ปัจจัยภายนอกชุมชน
4. แนวทางการจัดการ ป้องกัน พัฒนา และแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับความไม่มั่นคงทางอาหาร
  - 4.1 ด้านความปลอดภัย
    - การแก้ไขปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร
    - การปรับตัวต่อสถานการณ์ เมื่อมีความเสี่ยงในการเกิดความไม่มั่นคงทางอาหาร
    - แนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

4.2 ด้านการใช้ประโยชน์

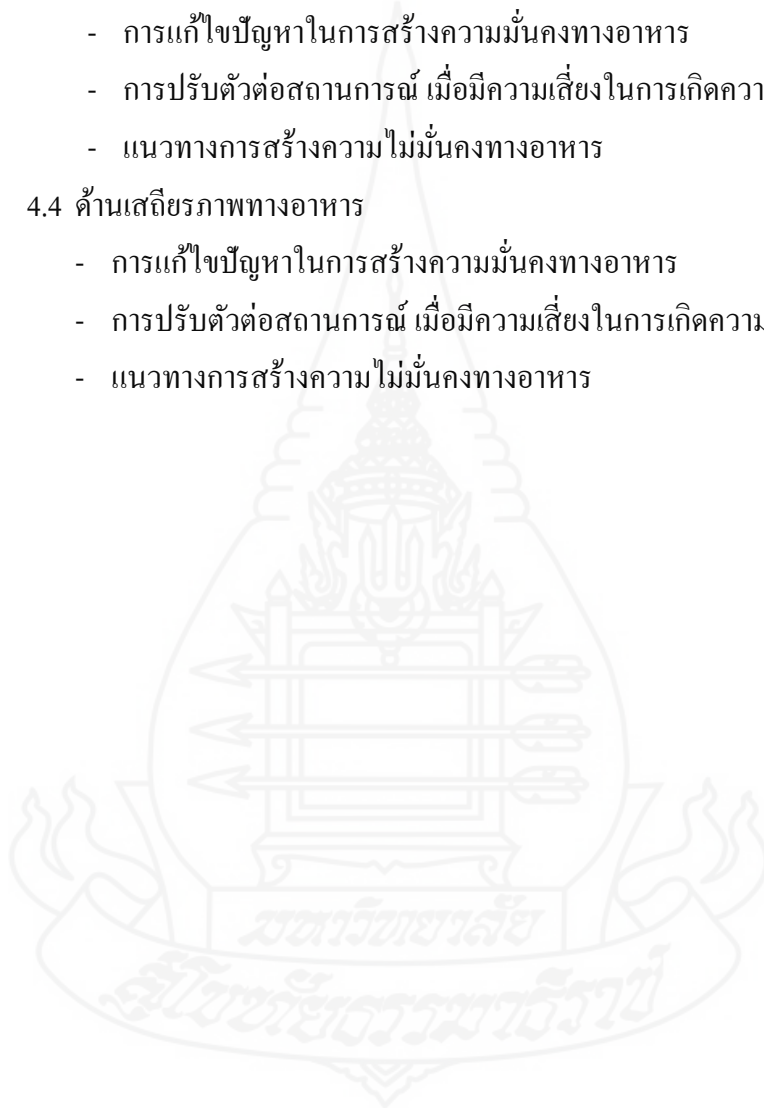
- การแก้ไขปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร
- การปรับตัวต่อสถานการณ์ เมื่อมีความเสี่ยงในการเกิดความไม่มั่นคงทางอาหาร
- แนวทางการสร้างความไม่มั่นคงทางอาหาร

4.3 ด้านการเข้าถึง

- การแก้ไขปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร
- การปรับตัวต่อสถานการณ์ เมื่อมีความเสี่ยงในการเกิดความไม่มั่นคงทางอาหาร
- แนวทางการสร้างความไม่มั่นคงทางอาหาร

4.4 ด้านเสถียรภาพทางอาหาร

- การแก้ไขปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร
- การปรับตัวต่อสถานการณ์ เมื่อมีความเสี่ยงในการเกิดความไม่มั่นคงทางอาหาร
- แนวทางการสร้างความไม่มั่นคงทางอาหาร

ภาคผนวก ข

ค่าความเที่ยงตรง และ ค่าความเชื่อมั่นแบบสัมพัทธ์

ตารางวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิต่อแบบสัมภาษณ์โครงการวิจัย
เรื่อง ความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัด อุตรดิตถ์
(Household Food Security in Song-Hong, Faktha, Uttaradit)

ตอนที่ 2 ความรู้และแหล่งความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร

2.1 ความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร “ความมั่นคงทางอาหารหมายถึงอะไร”

รายการขอความคิดเห็น	ประมาณค่าความคิดเห็นของ ผู้ทรงคุณวุฒิ					ค่า IOC	แปล ผล
	1	2	3	4	5		
1. การมีอาหารบริโภคอย่างเพียงพอทุกวัน เท่านั้น ไม่รวมถึงช่วงที่เกิดภัยพิบัติ	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
2. การมีสิทธิและการเข้าถึงทรัพยากร	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
3. การมีรายได้เพื่อให้สามารถเข้าถึงอาหาร ในระบบตลาด	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
4. การได้มาซึ่งอาหารโดยวิธีการที่ต่างไป จากแบบแผนปกติของสังคมและ วัฒนธรรม	+1	+1	0	+1	+1	0.8	ใช้ได้
5 การมีอาหารที่หลากหลายบริโภค	+1	+1	0	+1	+1	0.8	ใช้ได้
6 การมีความสามารถในการพึ่งตนเอง	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
7 การกินอาหารที่ชอบน้อยลง หรือ กิน อาหารที่มีราคาถูกลง	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
8 การมีอาหารสะสมเมื่อยามขาดแคลน	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
9 การจำกัดปริมาณอาหารของผู้ใหญ่เพื่อ เก็บไว้ให้เด็ก	+1	+1	0	+1	+1	0.8	ใช้ได้
10 การมีรายได้ไม่ต่ำกว่าเส้นความยากจน ด้านอาหารที่กำหนดไว้โดยสำนักงาน เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ คือ 5,000 บาท/คน/เดือน	+1	+1	0	+1	+1	0.8	ใช้ได้

2.2 แหล่งความรู้

รายการขอความคิดเห็น	ประมาณค่าความคิดเห็นของ ผู้ทรงคุณวุฒิ					ค่า IOC	แปล ผล
	1	2	3	4	5		
1. สื่อบุคคล							
1.1 เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
1.2 เจ้าหน้าที่ อบต./เทศบาล	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
1.3 เจ้าหน้าที่ภาคเอกชน	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
1.4 ผู้นำท้องถิ่น/ผู้นำชุมชน	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
1.5 ญาติพี่น้อง/เพื่อนบ้าน	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
1.6 อาสาสมัครเกษตร	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
1.7 ประชาชนชาวบ้าน	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
1.8 อื่นๆ (ระบุ).....	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
2. สื่อกิจกรรม							
2.1 การศึกษาดูงาน	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
2.2 การฝึกอบรม	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
2.3 การสัมมนา	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
2.4 การประชุม	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
2.5 การจัดนิทรรศการ	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
2.6 การจัดงานรณรงค์ประชาสัมพันธ์	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
2.7 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
3. สื่อสารมวลชน							
3.1 โทรทัศน์	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
3.2 วิทยุ	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
3.3 หอกระจายเสียง	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้

รายการขอความคิดเห็น	ประมาณค่าความคิดเห็นของ ผู้ทรงคุณวุฒิ					ค่า IOC	แปล ผล
	1	2	3	4	5		
4. สื่อสิ่งพิมพ์							
4.1 หนังสือ	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
4.2 หนังสือพิมพ์	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
4.3 วารสาร	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
4.4 เอกสารเผยแพร่	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
4.5 ไปสเตอร์/ป้ายประชาสัมพันธ์	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
5. สื่อออนไลน์							
5.1 Website (เว็บไซต์)	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
5.2 Facebook (เฟสบุ๊ก)	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
5.3 Line (ไลน์)	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
5.4 Youtube (ยูทูป)	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้

ตอนที่ 3 สถานภาพความมั่นคงทางอาหาร

3.1 ระดับความมั่นคงทางอาหาร

รายการขอความคิดเห็น	ประมาณค่าความคิดเห็นของ ผู้ทรงคุณวุฒิ					ค่า IOC	แปล ผล
	1	2	3	4	5		
1. ด้านความปลอดภัย							
1.1 สมาชิกในครัวเรือนมีอาหารที่ปลอดภัยและเพียงพอสำหรับบริโภคในครัวเรือน	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
1.2 ท่านมีการปลูกพืชผักสวนครัว ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายและปลอดภัยจากสารเคมี	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
1.3 สมาชิกในครัวเรือนมีอาหารเพียงพอรับประทานจนอิ่มทุกมื้อ	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้

รายการขอความคิดเห็น	ประมาณค่าความคิดเห็นของ ผู้ทรงคุณวุฒิ					ค่า IOC	แปล ผล
	1	2	3	4	5		
1.4 สมาชิกในครัวเรือนได้รับประทาน อาหารครบทั้ง3มื้อ	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
2. ด้านการใช้ประโยชน์							
2.1 สมาชิกในครัวเรือนรับประทาน อาหารครบทั้ง 5 หมู่	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
2.2 สมาชิกในครัวเรือนได้รับสารอาหารที่ เหมาะสมกับการเจริญเติบโต เช่น เด็กควร ดื่มนม	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
2.3 มีการเลือกซื้ออาหารที่มีโภชนาการดี มีความปลอดภัย มีคุณค่าเหมาะสมกับ ร่างกาย	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
2.4 เลือกซื้ออาหารหลากหลายประเภท เช่น เนื้อสัตว์ ไข่ ผัก ผลไม้	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
3. ด้านการเข้าถึงอาหาร							
3.1 มีอาหารที่ผลิตเองตลอดทั้งปี	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
3.2 มีแหล่งซื้ออาหารหรือตลาดที่ หลากหลาย	+1	+1	0	+1	+1	0.8	ใช้ได้
3.3 มีแหล่งอาหารธรรมชาติที่สมบูรณ์ มี ความหลากหลายทางชีวภาพ	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
3.4 มีแหล่งอาหารจากประเพณี วัฒนธรรม การแบ่งปัน	+1	+1	0	+1	+1	0.8	ใช้ได้
4. ด้านเสถียรภาพทางอาหาร							
4.1 เมื่อเกิดภัยพิบัติ น้ำท่วม ฝนแล้ง ยังคง มีอาหารบริโภคอย่างเพียงพอ	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
4.2 มีแผนการผลิตอาหาร ผลิตพืชและสัตว์ ที่ครัวเรือนบริโภค	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้

รายการขอความคิดเห็น	ประมาณค่าความคิดเห็นของ ผู้ทรงคุณวุฒิ					ค่า IOC	แปล ผล
	1	2	3	4	5		
4.3 มีการนำอาหารมาแปรรูป หรือถนอม อาหาร เป็นอาหารสำรองในครัวเรือน	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
4.4 มีรายได้ไม่ต่ำกว่าเส้นความยากจนด้าน อาหารที่กำหนดไว้โดยสำนักงานเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ คือ 1,433 บาท/คน/ เดือน	+1	+1	0	+1	+1	0.8	ใช้ได้

ตอนที่ 4 ปัญหาและแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

4.1 ปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือน

รายการขอความคิดเห็น	ประมาณค่าความคิดเห็นของ ผู้ทรงคุณวุฒิ					ค่า IOC	แปล ผล
	1	2	3	4	5		
1.ด้านความปลอดภัย							
1.1 มีอาหารไม่เพียงพอสำหรับบริโภคใน ครัวเรือน มีการจำกัดมื้ออาหาร/ปริมาณ อาหาร/ลดจำนวนมื้ออาหาร	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
1.2 ขาดความสามารถในการพึ่งพาตนเอง	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
1.3 ไม่ได้เพาะปลูกพืช หรือเลี้ยงสัตว์ ที่ ครัวเรือนบริโภค	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
1.4 ปลูกพืชเชิงเดี่ยว ไม่ได้ปลูกพืช หลากหลาย	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
2.ด้านการใช้ประโยชน์							
2.1 สมาชิกในครัวเรือนรับประทานอาหาร ไม่ครบรอบรู้	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
2.2 ขาดความหลากหลายของชนิดอาหาร	+1	+1	0	+1	+1	0.8	ใช้ได้

รายการขอความคิดเห็น	ประมาณค่าความคิดเห็นของ ผู้ทรงคุณวุฒิ					ค่า IOC	แปล ผล
	1	2	3	4	5		
2.3 คุณค่าทางโภชนาการไม่เพียงพอต่อ ความต้องการของร่างกาย	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
3. ด้านการเข้าถึงอาหาร							
3.1 ไม่ได้ผลิตอาหารเอง ได้อาหารมาจก การซื้อขาย	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
3.2 มีตลาดซื้อขายจำกัด	+1	+1	0	+1	+1	0.8	ใช้ได้
3.3 แหล่งอาหารตามธรรมชาติขาดความ อุดมสมบูรณ์	+1	+1	0	+1	+1	0.8	ใช้ได้
3.4 ขาดการสานต่อประเพณีและวัฒนธรรม ดั้งเดิม	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
3.5 ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนในการ ซื้ออาหาร	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
4.ด้านเสถียรภาพทางอาหาร							
4.1 ประสบปัญหาภัยพิบัติบ่อยครั้ง	+1	0	+1	+1	+1	0.8	ใช้ได้
4.2 ขาดการวางแผนการผลิต	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
4.3 ขาดความรู้ด้านการแปรรูปการถนอม อาหาร	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
4.4 มีรายได้น้อย ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่าย ในครัวเรือน	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
4.5 ขาดการส่งเสริมสนับสนุนการจัดการ แหล่งอาหาร	+1	+1	0	+1	+1	0.8	ใช้ได้

การตรวจสอบคุณภาพของแบบสัมภาษณ์

การตรวจสอบคุณภาพของแบบสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น ค่าความเที่ยงตรง และ ค่าความเชื่อมั่นแบบสัมภาษณ์ ซึ่งมีวิธีการ ดังนี้

1) ค่าความเที่ยงตรง

การตรวจสอบความเหมาะสมของแบบสัมภาษณ์ เพื่อให้การวิจัยมีความถูกต้องสมบูรณ์ ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ไปให้คณะอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์พิจารณาตรวจสอบความเหมาะสม และให้คำแนะนำแก้ไข และทำการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ การหาค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบสอบถาม (IOC) โดยมีผู้ให้ความหมาย ดังนี้

เสนอ ภริมาจิตรผ่อง (2545, น. 220) การหาค่าความแม่นยำตรงเชิงเนื้อหา ตรวจสอบโดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้องของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ (IOC) ด้วยวิธีของ Rovinelli และ Hembelton โดยใช้สูตร ดังนี้

$$IOC = \frac{\Sigma R}{N}$$

IOC คือ ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อสอบกับจุดประสงค์ มีค่าระหว่าง +1 ถึง -1

ΣR คือ ผลรวมคะแนนของผู้เชี่ยวชาญแต่ละคน

N คือ จำนวนผู้เชี่ยวชาญ

นำค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ดังนี้

ถ้า $IOC > 0.50$ ถือว่าข้อคำถามนั้นวัดได้สอดคล้องกับนิยามเชิงปฏิบัติการ

ถ้า $IOC \leq 0.50$ ถือว่าข้อคำถามนั้นไม่สอดคล้องกับนิยามเชิงปฏิบัติการ

สุรพงษ์ คงศักดิ์ และธีรชาติ ธรรมวงค์ (2556) ได้อธิบายการหาค่าความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม (IOC) ว่า การหาค่า IOC ของผู้เชี่ยวชาญจากการให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแบบสอบถามการวิจัย IOC คือ ค่าความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม หรือค่าสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ หรือเนื้อหา (IOC : Index of Item – Objective Congruence) ปกติแล้วจะให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบตั้งแต่ 3 คนขึ้นไปในการตรวจสอบ โดยให้เกณฑ์ในการตรวจพิจารณาข้อคำถามดังนี้

ให้คะแนน +1 ถ้าแน่ใจว่าข้อคำถามวัดได้ตรงตามวัตถุประสงค์

ให้คะแนน 0 ถ้าไม่แน่ใจว่าข้อคำถามวัดได้ตรงตามวัตถุประสงค์

ให้คะแนน -1 ถ้าแน่ใจว่าข้อคำถามวัดได้ไม่ตรงตามวัตถุประสงค์

แล้วนำผลคะแนนที่ได้จากผู้เชี่ยวชาญมาคำนวณหาค่า IOC ตามสูตร

เกณฑ์ 1. ข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.50-1.00 มีค่าความเที่ยงตรงใช้ได้

2. ข้อคำถามที่มีค่า IOC ต่ำกว่า 0.50 ต้องปรับปรุง ยังใช้ไม่ได้

วิธีการหาค่าความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม (IOC) ตัวอย่างเช่น ข้อคำถาม ข้อ 1 ผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน แต่ละท่านให้คะแนนมา คือ +1 ทั้ง 5 ท่าน การหาค่า IOC คือ หาผลรวมของคะแนนในข้อ 1 โดยการบวก $1+1+1+1+1$ เท่ากับ 5 คะแนน แล้วนำมาหารด้วยจำนวนผู้เชี่ยวชาญ คือ ผลรวมคะแนน/จำนวนผู้เชี่ยวชาญ เท่ากับ $5/5 = 1.00$ จากนั้นนำผลไปเทียบกับเกณฑ์ที่ตั้งไว้ จากผลการหาค่าความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม (IOC) แสดงว่า ข้อคำถามมีความเที่ยงตรงสูงนำไปใช้ได้ ส่วนข้ออื่นๆ ก็ทำหลักการเดียวกันทุกข้อคำถาม

กรณีผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน ตัวอย่างเช่น ผลคะแนนทั้ง 5 ท่าน ได้ 5 คะแนน = 1.00 มีค่าความเที่ยงตรงใช้ได้ ผลคะแนนทั้ง 5 ท่าน ได้ 4 คะแนน = 0.8 มีค่าความเที่ยงใช้ได้ ผลคะแนนทั้ง 5 ท่าน ได้ 3 คะแนน = 0.6 มีค่าความเที่ยงใช้ได้ ผลคะแนนทั้ง 5 ท่าน ได้ 2 คะแนน = 0.4 ค่าความเที่ยงตรงต่ำกว่า 0.50 ยังใช้ไม่ได้ ต้องปรับปรุง ผลคะแนนทั้ง 5 ท่าน ได้ 1 คะแนน = 0.2 ค่าความเที่ยงตรงต่ำกว่า 0.50 ยังใช้ไม่ได้ ต้องปรับปรุง

ค่าความเที่ยงตรง (Validity) โดยนำแบบสัมภาษณ์ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นไปตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน หลังจากนั้นนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC)

$$\text{ค่า IOC} = \frac{63.6}{66} = 0.96$$

สรุปผลการหาค่าความเที่ยงตรงตามเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน ได้ค่า IOC = 0.96 เกณฑ์การตัดสินค่า IOC ถ้ามีค่า 0.50 ขึ้นไป แสดงว่า ข้อคำถามนั้นวัดได้ตรงจุดประสงค์ หรือตรงตามเนื้อหานั้น แสดงว่า ข้อคำถามข้อนั้นใช้ได้

2) ค่าความเชื่อมั่น

บุญชม ศรีสะอาด (2535, น. 107) อธิบายว่า การหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของเครื่องมือ โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha-Coefficient) ของ (Cronbach) ซึ่งเหมาะสำหรับเครื่องมือที่เป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มีสูตรดังนี้

$$\alpha = \frac{k}{k-1} \left[1 - \frac{\sum Si^2}{St^2} \right]$$

โดยที่

α แทน สัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่น

K แทน จำนวนข้อคำถาม

$\sum Si^2$ แทน ผลรวมของความแปรปรวนของคะแนนแต่ละข้อ

St^2 แทน ความแปรปรวนของคะแนนรวม

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2546) กล่าวว่า การนำแบบสอบถามมาวิเคราะห์เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้วิธีหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) โดยมีเกณฑ์ในการพิจารณา ดังนี้

หากพบว่า ค่าสัมประสิทธิ์น้อยกว่า 0.50 กล่าวได้ว่า เชื่อถือได้น้อย

หากพบว่า ค่าสัมประสิทธิ์อยู่ระหว่าง 0.50-0.65 กล่าวได้ว่า เชื่อถือได้ปานกลาง

หากพบว่า ค่าสัมประสิทธิ์มีค่าตั้งแต่ 0.66 ขึ้นไป กล่าวได้ว่า เชื่อถือได้ค่อนข้างสูง

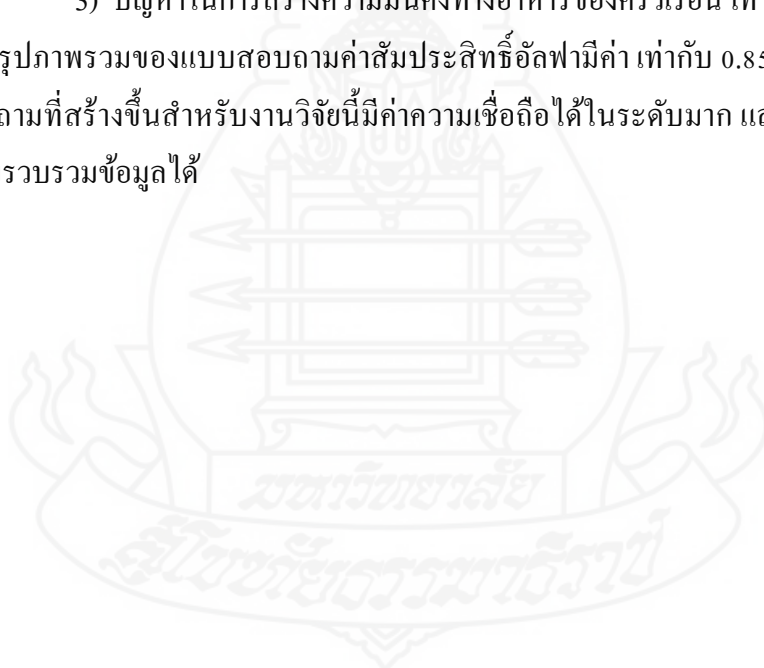
การหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยการนำแบบสอบถามไปทำการทดสอบกับเกษตรกร จำนวน 30 ราย นำผลการสอบถามไปทดสอบหาค่าความเชื่อมั่น (reliability consistency) ตามวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา (coefficient of alpha หรือ Cronbach) โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ สำเร็จรูป ได้ค่าความเชื่อมั่น ดังนี้

1) แหล่งความรู้ เท่ากับ 0.891

2) ระดับความมั่นคงทางอาหาร เท่ากับ 0.833

3) ปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือน เท่ากับ 0.827

สรุปภาพรวมของแบบสอบถามค่าสัมประสิทธิ์อัลฟามีค่า เท่ากับ 0.850 ซึ่งหมายความว่าแบบสอบถามที่สร้างขึ้นสำหรับงานวิจัยนี้มีค่าความเชื่อถือได้ในระดับมาก และสามารถนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	ว่าที่ร้อยตรีหญิงเกศนาฏ กลิ่นทอง
วัน เดือน ปี เกิด	3 พฤศจิกายน 2530
สถานที่เกิด	อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
ประวัติการศึกษา	วิทยาศาสตรบัณฑิต (เกษตรศาสตร์) มหาวิทยาลัยแม่โจ้ พ.ศ. 2552
สถานที่ทำงาน	สำนักงานเกษตรอำเภอปากท่า จังหวัดอุดรดิตถ์
ตำแหน่ง	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรปฏิบัติการ

